

Praktijkonderzoek Tienermoeders in BEELD

Ayomi Tegelaar & Saskia Smits
Consulent: Rob rt Feith
Beoordelaar: Han Kurstjens
Datum: 28 mei 2010
Sri Lanka, Sarvodaya, Ma Sevana Home

Inhoudsopgave

Inleiding	pag. 1
<u>DEEL 1: Onderzoeksopzet</u>	pag. 2 t/m 11
1.1. Aanleiding van het onderzoek	pag. 2, 3
1.2. Behandelcontext	pag. 3, 4
1.3. Cultuur	pag. 4, 5
1.4. Probleemstelling	pag. 5 t/m 8
1.5. Hoofdvraag en deelvragen	pag. 8
1.6. Doelstelling	pag. 9
1.7. Resultaat	pag. 9
1.8. Onderzoeksmethoden	pag. 10
1.9. Werkwijze	pag. 10, 11
<u>DEEL 2 : Beantwoording deelvragen</u>	pag. 12 t/m 42
2.1. Deelvraag 1: Wat valt er over de tienermoeders in het Ma Sevana Home te zeggen op het gebied van doelgroepanalyse, problematiek, socialisatie en psychosociale ontwikkeling?	Pag. 12 t/m 18
2.1.1. Doelgroepanalyse en problematiek	pag. 12, 13
2.1.2. Cultuur en socialisatie	pag. 14 t/m 16
2.1.3. Psychosociale ontwikkeling	pag. 16 t/m 18
2.2. Deelvraag 2: Hoe is beeldende therapie gepositioneerd in de Srilankaanse cultuur?	Pag. 18 t/m 20
2.2.1. Hulpverleningsaanbod Sri Lanka	pag. 18, 19
2.2.2. Positionering beeldende therapie in Sri Lanka	pag. 19, 20
2.3. Deelvraag 3: Wat betekent beeldend werk in de Srilankaanse cultuur?	Pag. 20 t/m 23
2.4. Deelvraag 4: Hoe ziet het bestaande programma voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home eruit?	Pag. 24, 25
2.5. Deelvraag 5: Welke aspecten van beeldende therapie sluiten aan bij het bestaande programma voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home?	Pag. 25 t/m 27
2.6. Deelvraag 6: Welke voorwaarden zijn belangrijk voor beeldende	

therapie met de tienermoeders in het Ma Sevana Home? Pag. 28 t/m 31

2.7. Deelvraag 7:

Welke beeldende werkwijze sluit het best aan bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home? Pag. 31, 32

2.8. Deelvraag 8:

Welke houdingaspecten zijn belangrijk voor een beeldend therapeut bij het werken met de tienermoeders in het Ma Sevana Home? pag. 33 t/m 35

2.9. Deelvraag 9:

Welke beeldende opdrachten sluiten aan bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home? pag. 36 t/m 44

2.9.1. Materiaal pag. 36, 27

2.9.2. Ruimte pag. 37

2.9.3. Tijd pag. 37, 38

2.9.4. Financiële middelen pag. 38

2.9.5. Praktijk pag. 38 t/m 45

DEEL 3: samenvatting, conclusie, aanbeveling en discussiepunten pag. 46 t/m 52

3.1. Samenvatting pag. 46 t/m 48

3.2. Beantwoording van de hoofdvraag pag. 49

3.3. Conclusie pag. 50

3.4. Aanbeveling pag. 50

2.5. Discussiepunten pag. 51, 52

DEEL 4: Samenwerkingsverantwoording pag. 53 t/m 54

Dankwoord pag. 55

Bronnenlijst pag. 56

Bijlagen

- Bijlage 1: Urenverantwoording Ayomi Tegelaar
- Bijlage 2: Procesverslagen beeldende lessen Ma Sevana Home
- Bijlage 3: Informatiepakket Sarvodaya
- Bijlage 4: Samenvatting praktijkonderzoek- Nederlandse en Engelse versie

Inleiding:

In het kader van het afstudeeronderzoek hebben wij, Saskia Smits en Ayomi Tegelaar beeldende studenten aan de Hogeschool Utrecht, onderzoek gedaan naar de wijze waarop beeldende therapie ingezet kan worden bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka. Ons onderzoek betreft een praktijkonderzoek met daarbij een praktijkproject(PO/PP). Dit onderzoeksverslag bestaat uit drie samenhangende delen. In het eerste deel wordt de onderzoekopzet uitgelicht om zo de hoofdvraag in de juiste context te kunnen plaatsen. Deze onderzoekopzet bestaat uit de volgende paragrafen: het toelichten van de aanleiding van dit onderzoek, de behandelcontext, een culturele toelichting, de probleemstelling, hoofdvraag, opsomming van deelvragen, doelstelling voor het onderzoek, resultaat, onderzoeksmethoden en de vooronderstelde werkwijze.

Het tweede gedeelte bestaat uit de beantwoording van de negen afzonderlijke deelvragen die allen verbonden zijn met de hoofdvraag.

Het derde gedeelte bestaat uit een samenvatting, de beantwoording van de hoofdvraag, conclusie, een aanbevelingsstuk en een discussiegedeelte.

In het vierde gedeelte wordt de samenwerkingsverantwoording beschreven. Dit gehele onderzoeksverslag wordt afgesloten met een dankwoord.

De hoofdvraag voor het onderzoek luidt al volgt: Op welke wijze kan beeldende therapie op het gebied van houding, werkwijze en inzet van beeldende middelen binnen de Srilankaanse cultuur een bijdrage leveren aan het bestaande programma voor de (getraumatiseerde) tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka? Deze hoofdvraag loopt als een rode draad door dit gehele onderzoeksverslag.

DEEL 1: Onderzoeksopzet

In dit eerste gedeelte van dit onderzoeksverslag wordt zorgvuldig aandacht besteed aan de onderzoeksopzet en diens uitwerking. In dit gedeelte worden de volgende zaken nader toegelicht en beschreven in verschillende paragrafen: aanleiding van het onderzoek, behandelcontext, cultuur, hoofdvraag en deelvragen, doelstelling, resultaat, onderzoeksmethoden en de werkwijze.

1.1. Aanleiding van het onderzoek

De NONA foundation is een stichting voor tienermoeders in het Ma Sevana Home in Moratuwa, Sri Lanka. Het Ma Sevana Home valt officieel onder de Srilankaanse dochterorganisatie Suwasetha, die onderdeel is van de grote organisatie Sarvodaya. De NONA foundation (werkzaam in Nederland en België) is hoofdsponsor van dit opvangtehuis en levert het overgrote deel van de inkomsten voor dagelijkse- en extra zaken die nodig zijn in het tehuis. De medewerkers zijn in dienst van Suwasetha en worden ook door deze organisatie van salaris voorzien.

Nimal van Oort heeft de NONA foundation vijf jaar geleden op eigen initiatief opgericht om de tienermoeders in Sri Lanka, die vaak getraumatiseerd zijn en verstoten worden uit de maatschappij, opvang, een menswaardig bestaan en een toekomst te bieden. Zijn motivatie komt voort uit persoonlijk mededogen en compassie.

Samen met een team vrijwilligers runt hij deze stichting, waarin hij zelf de functie van voorzitter bekleedt.

Op initiatief van Ayomi Tegelaar, die Nimal van Oort al lange tijd kent en zelf ook nauw de activiteiten van de NONA foundation volgt en trouw donateur is, is in mei 2009 samen met Nimal van Oort (voorzitter) en Daniel van Dijk (psychiater) het idee ontstaan om onderzoek te verrichten naar de mogelijkheden voor beeldende therapie in het Ma Sevana Home.

Concrete aanleiding voor het ontwikkelen van dit onderzoeks idee, was het ontbreken van voldoende keuzemogelijkheden en ontspanningsmomenten voor de tienermoeders binnen het huidige programma-aanbod in het Ma Sevana Home. Beeldende therapie zou dit gat mogelijk gedeeltelijk kunnen opvullen met een passend aanbod gericht op het creëren van ontspanning en het maken van eigen keuzes binnen een heldere structuur.

Ayomi Tegelaar heeft dit idee vervolgens concreter vormgegeven in een onderzoeksontwerp. Na kleinschalig vooronderzoek bleek dat de kansen voor beeldende therapie vooral op het gebied van het CARE (zie ook het SCER model hieronder verder uitgewerkt) gedeelte binnen het huidige beleid lagen. Daaruit voortkomend bleken daarbij de kansen vooral te liggen op de eerder veronderstelde thema's keuzevrijheid, ontspanning en plezier. Het stimuleren van deze thema's zou een positieve bijdrage kunnen leveren op het psychische welzijn van de tienermoeders en op deze wijze aansluiten bij het CARE programma.

Ayomi Tegelaar heeft de eerste onderzoeksopzet uitgewerkt en verschillende contactmomenten gehad met deskundigen vanuit de stichting (psychiater Daniel van Dijk, voorzitter Nimal van Oort) om het onderzoeksplan concreter vorm te geven.

Alle partijen (NONA foundation, onderzoekers, Suwasetha) bleken zeer enthousiast over de onderzoeksopzet en spraken uit dat beeldende therapie absoluut een toegevoegde waarde

zou kunnen leveren aan het bestaande programma in het Ma Sevana Home op het gebied van ontspanning, keuzevrijheid en plezier.

Saskia Smits, medestudente beeldende therapie aan de Hogeschool Utrecht, werd door Ayomi Tegelaar benaderd om gezamenlijk dit praktijkonderzoek te gaan verrichten in Sri Lanka.

Aller(onderzoekers, medewerkers Ma Sevana Home, medewerkers NONA foundation) belang is het welzijn van de tienermoeders en het versterken van het bestaande aanbod door de mogelijkheden voor de inzet van beeldende therapie in de praktijk van het Ma Sevana Home te onderzoeken.

Doel van dit onderzoek is het in kaart brengen van de mogelijkheden voor beeldende therapie op het gebied van therapeutische houding, werkwijze, inzet van beeldende middelen voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home binnen de culturele Sri Lankaanse context. Door de ontwikkeling van een beeldend aanbod 'op maat' te creëren voor deze tienermoeders. Het ontwikkelen van dit beeldende aanbod 'op maat' kan er mogelijk op het gebied van CARE extra psychische ondersteuning geboden kunnen worden aan de tienermoeders.

1.2. Behandelcontext

Het Ma Sevana Home is op dit moment (april 2010) het enige tehuis voor tienermoeders in Sri Lanka. Dit tehuis is in het voorjaar van 2001 gebouwd ten zuiden van Colombo in de plaats Moratuwa. Momenteel verblijven er twaalf tienermoeders in het tehuis, waarvan er drie zwanger zijn.

In het Ma Sevana Home verblijven (aanstaande) tienermoeders die verkracht en/of seksueel misbruikt zijn (daarbij is incest geen uitzondering). Vaak komen deze veelal jonge meisjes uit zeer arme gezinnen of uit gezinnen waarvan één ouder of beide ouders overleden zijn of in het buitenland werken. De tienermoeders zijn zeer getraumatiseerd en hebben een dringende behoefte aan medische zorg, (psychologische) begeleiding, therapie (traumaverwerking) en veiligheid.

In het tehuis wordt gewerkt via het SCER model wat hieronder nader toegelicht zal worden:

SCER staat voor:

Shelter

Care

Education

Reintegration

Shelter

Wanneer meisjes verkracht worden ziet de familie en omgeving (al bevinden dader(s) van deze gruweldaad zich onder hen) hen als een schande voor de familie. Deze jonge meisjes worden veelal direct verstoten door de familie en verbannen uit de samenleving. In enkele gevallen wordt het meisje zelfs vermoord. De NONA Foundation biedt deze meisjes opvang en bescherming in het Sarvodaya Suwasetha Ma Sevana Home.

Care

Deze meisjes zijn getraumatiseerd en hebben daardoor vaak psychische klachten. Hiervoor krijgen ze professionele hulp en begeleiding. Ook is er professionele medische hulp en begeleiding bij de bevalling aanwezig. Omdat ontspanning erg belangrijk is voor deze meisjes krijgen ze onder meer dansles en handwerken. Ook biedt NONA Foundation alle zorg voor de kindjes van de moeders.

Education

Het is zeer belangrijk dat de meisjes een betere positie krijgen binnen de maatschappij, dus is het volgen van onderwijs onmisbaar. Velen van deze meisjes lopen jaren van educatie, en daarmee ook in niveau, achter.

Mede dankzij de NONA Foundation is er een school gebouwd op het terrein van het tehuis waar de meisjes onderwijs krijgen van professionele onderwijzers. De meisjes leren hier ook werken met computers, kleding maken en koken. Na een compleet programma te hebben doorlopen is het zelfs mogelijk om later verder te studeren aan een universiteit.

Reintegration

De meisjes moeten op een gegeven moment weer terug de samenleving in. Door hun achtergrond is het vaak moeilijk om een baan te vinden bij een werkgever. Ook is het moeilijk om een partner te vinden. Een vrouw met al een kind is niet de primaire keus van een man. NONA Foundation helpt met het zoeken naar werk en blijft de meisjes na re-integratie monitoren voor hun veiligheid.

(<http://www.nonafoundation.com/>)

1.3. Cultuur

‘Srilankanen zijn er trots op dat hun land ondanks het lage nationaal inkomen geen mensonterend armoede kent. Op tal van sociale indicatoren scoort Sri Lanka veel beter dan landen met een vergelijkbaar nationaal inkomen. Soms benadert het zelfs het niveau van ontwikkelde landen’ (Sprang, 2003, p. 39)

De regering geeft hoge prioriteit aan sociale voorzieningen. Zo is medische zorg gratis net zoals de schooluniformen en studieboeken. Echter is het niveau van de sociale voorzieningen afgezwakt. Scholen en ziekenhuizen hebben minimaal tot geen personeel met een goede opleiding en in ziekenhuizen kampen ze met lange wachtlijsten. Hierbij is het noordoosten het slechts getroffen.

Sri Lanka is een land waar de man en vrouw wetmatig gezien gelijkwaardig zijn aan elkaar. De van oudsher culturele tradities spreken dit echter in de praktijk soms tegen. In sommigen gedeeltes van het land, met name op het platteland, worden er wel degelijk verschillen tussen beiden sekse gepraktiseerd. Zo komt het bijvoorbeeld voor dat een vrouw pas mag eten wanneer haar man zich al tegoed heeft kunnen doen aan een maaltijd. Ook komt het voor dat een vrouwelijke arbeidster haar loon niet zelf mag ophalen; een mannelijk familielid doet dit voor haar. Belangrijk hierbij is wel op te merken dat Sri Lanka een land is wat zich binnen korte tijd op veel plekken snel ontwikkeld, waardoor de vrouw in zijn algemeenheid steeds meer rechten lijkt te krijgen en een gelijkwaardiger positie binnen haar gezin en de gemeenschap veroverd. De eerder beschreven voorbeelden zijn in die zin dan ook niet altijd

meer representatief voor de Srilankaanse cultuur. Toch is het eerdere voorbeeld nog steeds geldend voor vele plaatsen op het platteland waar soms sterk wordt vastgehouden aan culturele tradities.

De vrouwenemancipatie heeft zich gedurende de oorlog sterk ontwikkeld. De echtgenoten waren actief in de oorlog, waardoor zij vaak lang van huis waren en soms zelfs niet meer terugkeerde. Hierdoor rustten de taak van het gezin runnen op de schouders van de vrouw en moest zij arbeid verrichten om zichzelf en haar gezin in basisbehoeftes te kunnen voorzien.

Er was echter ook een andere negatiever gevolg wat de oorlog betrof. Sprang benoemt dit in zijn boek over de cultuur van Sri Lanka:

‘Het binnenlandse geweld werkt echter ook stigmatiserend voor vrouwen. Op verkrachte vrouwen wordt neergekeken en ze kunnen geen partner meer vinden. Regelmatig plegen verkrachte vrouwen zelfmoord, omdat ze hun goede naam hebben verloren en de naam van hun familie is bezoedeld. Een vrouw wier man is gesneuveld, wordt dikwijls met de nek aangekeken. Zij krijgt de schuld van de dood van haar echtgenoot: ‘zij bracht hem ongeluk’ (Sprang, 2003, p. 42)

De positie van verkrachte vrouwen is in der loop der jaren juridisch sterker geworden. Officieel zijn man en vrouw, wetmatig gezien, gelijkwaardig aan elkaar. Echter in de dagelijkse praktijk blijkt dit soms anders in zijn werk te gaan.

De tienermoeders, en de manier waarop zij na hun zwangerschap behandeld worden binnen het gezin en de maatschappij in algemene zin, bewijst dit. Zij worden, als ongehuwde zwangere vrouw, gezien als een smet op de familie en worden zodoende veelal verstoten. Op deze manier komen zij volledig alleen te staan. Gelukkig is er, na aangifte bij de politie, opvang mogelijk in het Ma Sevana Home. Hier wordt hen een veilige en beschermde plek geboden waar zij hun verdere zwangerschap en moederschap tot en met hun achttiende levensjaar kunnen volbrengen. Door deze mogelijkheid zijn zij niet per definitie veroordeeld tot een leven op straat. Dit gegeven verkleint voor hen de kans op zelfdoding. Voor de tienermoeders is het van groot belang om een plek binnen de maatschappij te heroveren. Op deze, soms moeizame en harde, zoektocht worden zij zorgvuldig begeleid en voorbereid in het Ma Sevana Home.

1.4. Probleemstelling

De problematiek van de tienermoeders in het Ma Sevana Home is direct verbonden aan hun traumatische achtergrond. Concreter valt er te zeggen dat het om jonge meisjes gaat die al menig seksueel trauma hebben meegemaakt, op jonge leeftijd de verantwoordelijkheid van het moederschap moeten dragen, zich vaak onveilig voelen, in een groep moeten functioneren en die veelal te kampen hebben met depressieve klachten (onder andere moeheid, verlies van interesse en plezier, leeg en verdrietig gevoel) en symptomen van de post traumatische stressstoornis (onder andere: trauma specifieke herbeleving, flashbacks, nachtmerries).

De tienermoeders behoren tot daarmee tot een doelgroep waarbij de inzet van psychische ondersteuning in de vorm van therapie zeer (onder)steunend zou kunnen zijn.

Het CARE beleid, wat ontwikkeld is door de NONA foundation richt zich onder andere op psychische ondersteuning. De brug tussen de ontwikkelingen op papier en goede bedoelingen vanuit de NONA foundation en de Srilankaanse praktijk lijkt echter groot.

De psychische hulpverlening blijkt binnen de gehele Srilankaanse cultuur behoorlijk karig, wanneer men dit vergelijkt met de Nederlandse standaard.

Het volgende praktijkvoorbeeld illustreert hoe er in de praktijk van het Ma Sevana Home vorm wordt gegeven aan traumaverwerking:

De tienermoeders in het Ma Sevana Home hebben de mogelijkheid om in gesprek te gaan met een externe vrouwelijke medewerkster. Deze medewerkster zou één keer per week langskomen om de tienermoeders de mogelijkheid te bieden om over hun traumatische achtergrond te praten, waarbij deze medewerkster een luisterende en adviserende rol inneemt. Het algemeen standaard advies van deze medewerkster tijdens deze gesprekken is: 'Geef het verleden een plek en bouw aan je toekomst!'

Deze vorm van hulpverlening blijkt in de praktijk echter niet voldoende. De tienermoeders zijn er veelal nog niet klaar voor om op deze manier met hun traumatische verleden geconfronteerd te worden en het advies wat ze krijgen wanneer ze dit wel doen geeft het signaal af dat ze geen uiting en woorden mogen geven aan hun verdriet wat in direct verband staat met hun traumatische ervaring(en). In de praktijk blijkt deze medewerkster ook niet wekelijks te komen.

Het onderdeel Care uit het SCER model wordt daarmee in de ogen van de NONA foundation en in de ogen van de onderzoeksters te weinig uitgewerkt, waardoor de tienermoeders weinig ruimte kunnen krijgen voor het invullen van behoeftes die gerelateerd zijn aan hun problematiek. Deze behoeftes liggen op het vlak van ontspanning, plezier kunnen en mogen ervaren en het maken van eigen keuzes. Het doorwerken van problemen en traumaverwerking door middel van beeldende therapie is op dit moment te confronterend voor de tienermoeders en sluit niet aan bij het bestaande programma.

Er is in het Ma Sevana Home wel degelijk zorg voor de (aanstaande) tienermoeders en hun baby's/ kinderen aanwezig. Deze zorg richt zich voornamelijk op het educatieve en resocialisatie gedeelte, waarmee er weinig tijd en ruimte overblijft voor ontspanning en plezier, iets waar deze tienermoeders duidelijk wel behoefte aan hebben.

Het contact met het Ma Sevana home is ontstaan door overleg tussen de NONA foundation en de onderzoekers.

Zowel de NONA foundation als de onderzoekers zagen mogelijkheden voor de inzet van beeldende therapie in het Ma Sevana Home. De medewerkers en de tienermoeders in het Ma Sevana Home zagen ook mogelijkheden om op deze manier ruimte te geven aan de andere behoeftes van de tienermoeders (ontspanning, plezier en maken van eigen keuzes) Zo werd er gezamenlijk besloten om praktijkonderzoek naar de wijze van inzet van beeldende therapie te verrichten in het Ma Sevana Home.

De NONA foundation is hierbij echter geen opdrachtgever en het onderzoek kan gezien worden als een onafhankelijk onderzoek waarbij de NONA foundation wel baat bij kan hebben (adresgroep). De informatie voortkomende uit het onderzoek kan een toevoeging zijn op de bestaande informatie die voor het CARE model gebruikt wordt en daardoor bruikbaar kunnen zijn voor verdere ontwikkeling van dit model.

Op de achtergrond denken de medewerkers van de NONA foundation actief met de onderzoekers mee en nemen deze hun verkregen advies uit de ervaring van de NONA medewerkers mee in het onderzoek.

Hierboven staat al beschreven dat de beeldende therapie een bijdrage zou kunnen leveren op de volgende gebieden: ontspanning, plezier mogen/kunnen hebben en keuzevrijheid. Het is dan ook van groot belang de beeldende therapie voor de tienermoeders hierop te richten, zodat zij naast het intensieve educatieve programma en de zorg en verantwoordelijkheid voor hun kindje ook ruimte kunnen geven aan deze belangrijke behoeften. Door het aanbieden van een uitgebalanceerd beeldend therapie aanbod 'op maat' (cliëntgericht) kan hier aandacht aan besteed worden. (segment 1, behandelen van cliënten)

Non-verbale therapie zoals beeldende therapie kan een belangrijke toegevoegde waarde leveren aan het al bestaande (educatieve) programma. (segment 2, werken in en vanuit een arbeidsomgeving)

Beeldende therapie helpt bij het doorwerken van problemen, het ondersteunen bij het verwerken van en leren omgaan met problemen. (Smeijsters).

Beeldende therapie kan de tienermoeders nieuwe handvatten bieden bij onder andere de volgende zaken: ontspanning, spelen, plezier ervaren, samenwerken, eigen keuzes mogen maken, experimenteren met andere vormen. Daarbij kan beeldende therapie op de lange termijn ego versterkend zijn, wanneer deze op een ondersteunende manier wordt aangeboden.

Het doorwerken van problemen is gezien de ernstige traumatische ervaringen, problematiek daarin gerelateerd en de jonge leeftijd van de tienermoeders op dit moment te confronterend, zeker als men dit met beeldende therapie zou willen bereiken.

In beeldende therapie gebeurt het dat cliënten onaangename herinneringen en gevoelens krijgen doordat ze in aanraking komen met materialen. Dit kan zelfs herbelevingen oproepen als bepaalde geuren, de aanrakingen of beelden doen denken aan het trauma. De vormgeving kan dan chaotisch worden door controleverlies. De angst en pijn lopen op. (Grijp & Kramers, 2005, p. 8)

De hypothese gesteld door de onderzoekers is dat het effect van de beeldende therapie op de lange termijn tot ego- versterking zou kunnen leiden. Door de tienermoeders handvatten te bieden in de vorm van beeldende therapie op het gebied van onder andere ontspanning, plezier en het maken van eigen keuzes, zal op de lange termijn het gevoel van zelfwaarde vergroot kunnen worden. Deze 'handvatten' in de vorm van beeldende werkvormen zullen vertaald worden in een handzaam praktijkproduct waarmee gewerkt wordt aan professionalisering (segment 3: werken aan professionaliteit en professionalisering).

Daarnaast wordt daarmee tegelijkertijd een vertaling gemaakt naar een, voor de medewerkers en tienermoeders toegankelijke ingang om zo zelfstandig het beeldend aanbod wijze voort te kunnen zetten wanneer de onderzoekers het praktijkonderzoek afgerond hebben.

Continuering van dit beeldend aanbod zal de tienermoeders op structurele wijze de ruimte bieden uiting te kunnen blijven geven aan ontspanning, plezier en het maken van eigen keuzes.

Uiteraard is het van groot belang om met dit beeldend aanbod goed te kunnen aansluiten op de Sri Lankaanse cultuur, de leeftijd, de mogelijkheden en de behoeftes van de

tienermoeders. Dit is iets waar vooral zicht op verkregen kan worden tijdens de praktijkperiode in Sri Lanka waar een zorgvuldig voorbereid praktijkexperiment uitgevoerd zal worden in het Ma Sevana Home .

Deze probleemstelling dient als ondergrond en richtlijn voor het onderzoek.

Samenvattend kan er gesteld worden dat het door de tienermoeders in het Ma Sevana Home, de NONA foundation (die zo goed mogelijk willen voorzien in hun behoeftes) en de onderzoekers gezien en onderkend worden dat het programma aanbod in het Ma Sevana Home op dit moment te weinig ruimte laat voor ontspanning, plezier mogen/kunnen ervaren en het maken van eigen keuzes. Voor de ontwikkeling en het psychische welzijn van de tienermoeders is dit van groot belang. Door middel van dit onderzoek kan er bekeken worden hoe er met beeldende therapie vorm kan worden gegeven aan deze behoeften van de tienermoeders. Op de lange termijn kan dit tot ego versterking leiden bij de tienermoeders. Daarnaast kan het voor de NONA foundation en de onderzoekers nuttige en bruikbare informatie opleveren voor de verdere ontwikkeling van het CARE beleid en eventueel nieuw op te zetten projecten in de toekomst.

1.5. Hoofdvraag en deelvragen

Hoofdvraag voor het onderzoek:

Op welke wijze kan beeldende therapie op het gebied van houding, werkwijze en inzet van beeldende middelen binnen de Srilankaanse cultuur een bijdrage leveren aan het bestaande programma voor de (getraumatiseerde) tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka?

Deelvragen:

1. Wat valt er over de tienermoeders in het Ma Sevana Home te zeggen op het gebied van doelgroepanalyse, psychosociale ontwikkeling en problematiek?
2. Hoe is beeldende therapie gepositioneerd binnen de Sri Lankaanse cultuur?
3. Wat betekent beeldend werk binnen de Sri Lankaanse cultuur?
4. Hoe ziet het bestaande wekelijkse programma eruit voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home?
5. Welke aspecten van beeldende therapie sluiten aan bij het bestaande programma voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home?
6. Welke voorwaarden voor beeldende therapie met de tienermoeders in het Ma Sevana Home zijn belangrijk?

7. Welke beeldende werkwijze sluit het best aan bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home?
8. Welke houdingaspecten zijn belangrijk voor een beeldend therapeut in het werken met de tienermoeders in het Ma Sevana Home?
9. Welke beeldende werkvormen sluiten aan bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home?

1.6. Doelstelling

Het doel van het onderzoek is het op maat kunnen aanbieden van beeldende therapie in het Ma Sevana Home aan de tienermoeders die daar verblijven. Doormiddel van observaties, analyses, rapportages, reflecties en praktijkexperiment met opdrachten zal er een specifiek beeldend therapie aanbod ontwikkeld worden. Dit aanbod zal verder concreet en specifiek vorm krijgen in het praktijkproject. Dit praktijkproject kent zijn eigen proces, verslaglegging en resultaat. Dit onderzoeksverslag dient daarom ook als een gescheiden onderdeel gezien te worden waarin er, buiten de resultaatbeschrijving, geen nadere uitleg wordt gegeven over het praktijkproject. In het praktijkproject- verslag zullen er wel duidelijke verbanden te zien zijn met het onderzoeksverslag.

De eerste doelstelling richt zich puur op dit onderzoek wat gezien dient te worden als een vooronderzoek voor het te ontwikkelen resultaat naast het onderzoeksverslag.

Het doel van ons onderzoek is:

1. Aan het eind van periode C hebben wij een beeldend ‘aanbod op maat’ gecreëerd voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka.

Doormiddel van observaties, analyses, rapportages, reflecties en experiment met opdrachten zal er een specifiek beeldend therapie aanbod ontwikkeld worden. Dit zal leiden tot een product in de vorm van een ideeënboekje (praktijkproject) met foto's en beeldende opdrachten die aansluiten bij de behoeften van de tienermoeders (segment 1: behandelen van cliënten).

Naar aanleiding van de bevindingen en uitkomsten van dit onderzoek zal er een kleurrijk ideeënboekje ontworpen en uitgevoerd worden (praktijkproject). Het onderzoeksverslag en de verbanden die worden gemaakt in het praktijkproject- verslag dienen ter legitimering van het ideeënboekje. In de resultaatbeschrijving hieronder staat dit nader toegelicht. Voor de specifieke doelstellingen betreffende het praktijkproject dient het praktijkproject- verslag ingezien te worden.

1.7. Resultaat

De resultaten van het onderzoek worden in de vorm van een onderzoeksverslag en een praktijkproject beschreven/getoond. Daarnaast zal het proces van beiden onderdelen in het procesverslag beschreven worden.

In het onderzoeksgedeelte wordt er schriftelijk verslag gedaan van het onderzoeksproces en worden de hoofd- en deelvragen beantwoord door middel van praktijkonderzoek/ experiment, literatuurstudie en kennis van deskundigen. De hoofdonderzoeksmethode waar in dit onderzoek gebruik van is gemaakt is praktijkonderzoek.

In het praktijkproject worden de onderzoeksgegevens voortkomend uit het onderzoeksverslag in een praktisch, eenvoudig, toegankelijk en overzichtelijk ideeënboekje verwerkt waarin diverse beeldende opdrachten staan die aansluiten bij de behoeftes van de tienermoeders. De (eenvoudige) tekst wordt begeleid door foto's, waardoor het ideeënboekje direct herinnert aan succeservaringen en een visuele ingang en instructie geeft tot verdere begeleiding.

1.8. Onderzoeksmethoden

Ons onderzoek wordt een kwalitatief onderzoek.

Voor het onderzoek ligt de focus, wat betreft onderzoeksmethode, op:

- **Praktijkonderzoek**

Experiment, pilot, van beeldende therapie. Wanneer haalbaar, zullen er verschillende beeldende opdrachten aangeboden worden aan de tienermoeders. Daaropvolgend zullen de resultaten en bevindingen schriftelijk vastgelegd worden door middel van procesverslagen en het invullen van het beeldend componentenschema.

Verder zullen er aspecten gebruikt worden uit de volgende onderzoeksmethoden:

- **Triangulatie**

Een combinatie van verschillende methodes zoals verwerken van ervaringen, de inschakeling van deskundigen (gesprekken/interviews), schriftelijke verslaglegging e.d.

- **Grounded Theory**

Via literatuurstudie zal relevante informatie gezocht en verkregen worden betreffende de deelvragen en de hoofdvraag. Deze informatie zal gebruikt worden in de beantwoording en legitimering van dit onderzoek.

1.9. Werkwijze

De werkwijze zal zich waarschijnlijk richten op de supportieve creatieve therapie. 'De supportieve werkwijze biedt ondersteuning in het leren omgaan met problemen. Men probeert de problemen niet weg te nemen, maar de omgang met de problemen te verbeteren.' (Smeijsters, 2003, p. 55).

Binnen deze werkwijze is er een onderverdeling te maken tussen de volgende categorieën:

- Steunend: creëren van ontspanning en veiligheid, handhaven van het evenwicht, afstand nemen van de klachten (niet direct therapeutisch).

- Pragmatisch structurerend: herstel van het evenwicht en beperken van de invaliderende gevolgen van de stoornis (en veelheid van technieken, rekening houdend met de beperkte tijd en mogelijkheden van de cliënt) (Smeijsters, 2003, p. 62).

Zoals al eerder aangegeven zal de focus en werkwijze in eerste instantie meer steunend zijn. Aangezien het onderzoek in twee maanden uitgevoerd moet worden, waarin er ook tijd en aandacht moet zijn voor het observatieproces, is het belangrijk om de veiligheid te bewaken en af te bakenen wat er wel/niet haalbaar is in deze relatief korte periode.

Daarnaast is beeldende therapie voor de tienermoeders compleet nieuw, dient er rekening gehouden te worden met de geheel andere (hulpverlenings) cultuur in Sri Lanka, is er sprake van een taalbarrière en bestaat de doelgroep uit hele jonge vrouwen die zelf nog kind zijn. Beeldende therapie moet niet meer schaden dan baten, daarom is er gekozen voor deze ondersteunende werkwijze, rekening houdend met ervaringen van hulpverleners die eerder met deze tienermoeders gewerkt hebben.

Hierbij kunnen er binnen de deze werkwijze verschillende doelen aan bod komen zoals leren ontspannen, plezier ervaren, het maken van eigen keuze, eigenheid in expressie stimuleren. Het volgende stuk uit de literatuur onderschrijft het belang van het zorgvuldig overwegen van een beeldend aanbod, het creëren van een aanbod van materialen en thema's die als veilig ervaren worden om zo het vertrouwen in eigen mogelijkheden te laten groeien.

Belangrijk is dat wij als aankomend therapeuten een aanbod doen van materialen en thema's die als redelijk veilig ervaren worden. Zo kan er enig vertrouwen groeien in eigen mogelijkheden en stijl op beeldend gebied. Van daaruit kan er mogelijk meer geëxperimenteerd worden met materiaal. De beeldend beeldend therapeut moet aansluiten bij het angstniveau. (Grijp. H, Kramers, 2005, p. 9)

Veiligheid is voor het te ontwerpen nieuwe beeldende aanbod dan ook de belangrijkste basis en dient als uitgangspunt voor de beeldende opdrachten, werkwijze en therapeutische houding.

DEEL 2: Beantwoording deelvragen

In dit tweede gedeelte worden alle deelvragen afzonderlijk van elkaar beantwoord. Allen staan in directe verbinding met de hoofdvraag. Deze hoofdvraag luidde als volgt:

Op welke wijze kan beeldende therapie op het gebied van houding, werkwijze en inzet van beeldende middelen binnen de Srilankaanse cultuur een bijdrage leveren aan het bestaande programma voor de (getraumatiseerde) tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka?

De samenvatting van de antwoorden van deze deelvragen en bijbehorende conclusie zullen in deel drie aan bod komen.

Beantwoording deelvragen

2.1. Deelvraag 1: Wat valt er over de tienermoeders in het Ma Sevana Home te zeggen op het gebied van doelgroepanalyse, problematiek, socialisatie en psychosociale ontwikkeling?

Verband tussen hoofdvraag en deze eerste deelvraag:

Deze vraag is staat in direct verband met de hoofdvraag, omdat het maken van een doelgroepanalyse, het in kaart brengen van het socialisatieproces, de psychosociale ontwikkeling en de problematiek essentieel is voor het kunnen creëren van een beeldend aanbod op maat voor de tienermoeders. Om dit aanbod te kunnen creëren, zullen deze punten eerst nader onderzocht moeten worden. In de volgende beantwoording op deze eerste deelvraag zal er, met behulp van verschillende kopjes, antwoord gegeven worden op deze deelvraag.

2.1.1. Doelgroepanalyse en problematiek

In het Ma Sevana Home, een opvangtehuis voor tienermoeders in Moratuwa (Sri Lanka), verblijven op dit moment twaalf tienermoeders. Zij bevinden zich in de leeftijdscategorie twaalf tot en met zeventien. Drie van hen zijn op dit moment zwanger en negen tienermoeders dragen de zorg voor hun baby/kindje. De leeftijden van de baby's/ kinderen variëren van één maand oud tot vijf jaar oud.

Deze tienermoeders zijn door verkrachting en/of incest, veelal gepleegd door vader en/of broer, zwanger geraakt. De zwangerschap is het resultaat van deze traumatische ervaring (en) die velen al op jonge leeftijd hebben moeten doorstaan. Ongehuwde zwangere meisjes/vrouwen behoren in Sri Lanka tot de groep maatschappelijk verstotene. Wanneer duidelijk wordt dat een meisje ongehuwd zwanger is wordt zij meestal verstoten door haar familie en eindigt zij alleen op straat. Na aangifte bij de politie, die vaak als zeer traumatisch ervaren wordt doordat de meisjes alle details van hun trauma op een zakelijke en zeer gedetailleerde manier moeten vertellen, wordt er een rechterlijk bevel uitgeschreven voor de opvang in het Ma Sevana Home. In dit tehuis wordt ze een veilig, schoon en ruim onderkomen geboden waarbij er veel(medische) zorg voor hen en hun (ongeboren) kindje aanwezig is en er veel intensieve aandacht voor de toekomst in de vorm van educatie is.

Middels een wekelijks lesaanbod krijgen de tienermoeders een kans om belangrijke vakken te leren. Het programma bestaat uit handwerken, naaien, rekenen, Singhalese les, muziekles, dansles, koken/bakken, sieraden maken, Engelse les en computerles. De lessen zijn gericht op educatie en resocialisatie. Op deze manier wordt de ontwikkeling van de tienermoeders, die vaak vele jaren op educatie 'achterlopen', gestimuleerd om zo ook een betere kans op de arbeidsmarkt te kunnen krijgen wanneer zij het tienermoederhuis verlaten.

De tienermoeders leven zeven dagen in de week, in het Ma Sevana Home. Zes dagen worden er lessen aangeboden en op zondag hebben ze een rustdag.

En zijn een aantal vrouwen die de tienermoeders begeleiden. Zij geven de nodige begeleiding betreft zwangerschap, bevalling en opvoeding. Ze helpen met de zorg voor de kindjes en dat de tienermoeders naar het ziekenhuis kunnen op het moment dat ze gaan bevallen. Twee van deze vrouwen zijn dag en nacht aanwezig.

De problematiek van de tienermoeders staat vooral in verband met hun traumatische verleden. Concreter valt er te zeggen dat het om jonge meisjes gaat die al menig seksueel trauma hebben meegemaakt, op jonge leeftijd de verantwoordelijkheid van het moederschap moeten dragen, zich vaak onveilig voelen, in een groep moeten functioneren en die veelal te kampen hebben met depressieve klachten (onder andere moeheid, verlies van interesse en plezier, leeg en verdrietig gevoel) en symptomen van de post traumatische stressstoornis (onder andere: trauma specifieke herbeleving, flashbacks, nachtmerries).

Uitgaande van de criteria vastgesteld in de DSM IV- TR (die in de voorgaande zin ook als bron gebruikt is) zou er bij verschillende meisjes de psychiatrische diagnose depressieve stoornis en/of post traumatische stress stoornis gesteld kunnen worden.

De tienermoeders in het Ma Sevana Home kennen (of kenden) veel gevoelens van angst en hulpeloosheid. Ze waren op jonge leeftijd al volledig op zichzelf aangewezen. De zwangerschap heeft geleid tot uit huis plaatsing. Via een gerechtelijk bevel zijn ze in het Ma Sevana Home terechtgekomen.

Deze opvang in het Ma Sevana Home richt zich vooral op het CARE gedeelte wat bestaat uit het bieden van een veilige plek en (medische) zorg. Daarnaast is het programma grotendeels opgebouwd uit educatieve onderdelen die hen voorbereiden op hun toekomst buiten het Ma Sevana Home. Wat psychische hulp betreft bestaat er voor iedere tienermoeder de mogelijkheid om een individueel gesprek met een deskundige, waarin zij haar traumatische achtergrond in kaart kan en mag brengen. In de praktijk blijkt dit aanbod weinig vorm te krijgen en niet aan te sluiten bij de behoeftes van de tienermoeders.

Over bepaalde gevoelens en problematiek wordt er echter in Sri Lanka weinig/niet gesproken. De belangrijkste focus, ook in het Ma Sevana Home, is dat deze meisjes educatief worden voorbereid op het hervinden van een plaats binnen de maatschappij door middel van kennis, een baan, partner en inkomen.

2.1.2. Cultuur en socialisatie (Sociologie)

‘Mensen die met elkaar omgaan beïnvloeden elkaar. En mensen die met elkaar omgaan, ontwikkelen een gemeenschappelijk repertoire van kennis, symbolen, gewoonten, opvattingen, vaardigheden, normen, kortom cultuur.’ (Wilterdrink, 2003, p. 21).

De culturele verschillen op het gebied van opvattingen op het gebied van kennis, ontwikkeling, religie en normen en waarden tussen Nederland en Sri Lanka zijn groot. Voor dit onderzoek, en de context van het Ma Sevana Home daarbinnen, is het van groot belang om deze culturele en sociologische verschillen goed in kaart te brengen. Dit zijn belangrijke punten om mee te nemen in het te ontwerpen beeldend aanbod ‘op maat’ voor de tienermoeders. Hieronder zullen deze verschillen uitgewerkt worden aan de hand van relevante theorie op dit gebied.

Het proces van culturele overdracht wordt in de sociologie socialisatie genoemd. Socialisatie vormt zich via verschillende wegen. Imitatie, identificatie en dwang. Bij imitatie verloopt het voornamelijk onbewust. Het kind imiteert volwassenen en kinderen in de omgeving. Hierbij treedt in meer of mindere mate identificatie op. Het kind wil worden zoals de volwassene die het dichtste bij hen staat. Dit is vaak de ouder van de zelfde sekse maar is niet noodzakelijk.

‘Socialisatie gaat echter ook gepaard met dwang, met toedeling van beloningen en straffen door opvoeders: het kind leert sociaal aanvaarde normen doordat gedrag dat met die normen in overeenstemming is, wordt beloond (in de vorm van bijvoorbeeld waarderende en aanmoedigende woorden), terwijl gedrag dat met de normen in strijd is negatief wordt bejegend (straf die kan variëren van milde afkeuring tot lichamelijk geweld).’ (Wilterdrink, 2003, p.22).

In Sri Lanka zijn de waarde en normen in een gezin van groot belang. Er wordt veel waarde gehecht aan een goede toekomst waar de mogelijke kansen worden benut. Bijna alle kinderen gaan naar school. School is voor kinderen van vijf tot veertien jaar verplicht. Het onderwijs is gratis. Dit geldt ook voor de verplichte schooluniformen en boeken.

Ondanks dat naar school gaan verplicht gesteld is wordt dit niet in het gehele land nageleefd. Op het platteland wordt veelal arbeid (landbouw, huishouden) verkozen boven educatie. Door de ouders worden er dan ook geen middelen geboden om hun kinderen tot een schoolleven te stimuleren.

De zorg voor de kinderen komt vaak nog op de schouders van de moeder terecht. Zij is de huisvrouw die zorgt voor het huishouden en de opvoeding van de kinderen. De vader verricht arbeid en draagt daarmee de zorg voor het inkomen. Deze traditionele wijze van invulling van het gezinsleven is niet meer geheel representatief voor de Srilankaanse cultuur. Vrouwen raken steeds meer geëmancipeerd, waardoor de bijdrage van de vrouw wat betreft arbeid en inkomsten steeds meer in ontwikkeling is. Wanneer de vrouw en de man in het gezin allebei werkzaam zijn, verblijven de kinderen veelal in de kinderopvang. De kinderopvang is sterk opkomend, waardoor ook de mogelijkheden voor vrouwen op de arbeidsmarkt ook vergroot worden.

Op het platteland werkt het gehele gezin samen om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien. De kinderen, hoe jong ook, staan hun ouders bij waar nodig in arbeid en huishouden.

Als men een partner heeft gevonden moet deze door ouders, familie en verdere omgeving (gemeenschap) goedgekeurd worden. Daarna behoort een huwelijk, samenwonen en een gezin stichten pas tot de mogelijkheden. Ouders kunnen en willen ook wel eens bemiddelen in het zoeken van een geschikte partner. Doormiddel van advertenties in kranten wordt in het gehele land gezocht naar een partner. De huwelijken die worden gesloten zijn vaak binnen de eigen gemeenschap en/of religie, ook wel endogamie genoemd. Dit is echter niet altijd en overal meer gebruikelijk en dit hangt sterk af van de ontwikkeling en waarden en normen van de familie en gemeenschap waar de desbetreffende huwelijkspartner zich in bevind.

Wanneer de ouders op leeftijd raken nemen de kinderen de zorg voor hun ouders op zich. Deze taak start vaak al wanneer de kinderen beschikking hebben over een eigen inkomen. Financieel zullen zij vanaf dat moment ook hun ouders bij proberen te staan, zodat zij een betere leefsituatie kunnen creëren betreffende onderdak en beschikking hebben over voldoende voeding. Het is gebruikelijk dat wanneer de kinderen over minder financiële middelen beschikken de ouders opgenomen worden in het gezin en op deze manier in hun levensonderhoud voorzien kunnen worden. Dit zorgsysteem blijft in werking totdat de ouder overleden is en wordt binnen de Sri Lankaanse cultuur als vanzelfsprekend gezien.

Wanneer men naar de Sri Lankaanse cultuur kijkt dan wordt zichtbaar dat de tienermoeders in de ogen van de maatschappij een belangrijke heersende culturele norm hebben overschreden. Sprang stelt in zijn boek over Sri Lanka het volgende:

‘Op verkrachte vrouwen wordt neergekeken.’ Zij hebben een zonde gepleegd door ongehuwd seksueel contact te hebben én daarbij zwanger te raken. In die zin is daarmee ook de norm dat er eerst een huwelijk voltrokken moet worden en daarna pas kinderen gekregen mogen worden overschreden. (Sprang, 2003, p. 42).

Velen van de tienermoeders, die in de meeste gevallen zwanger zijn geraakt door verkrachting en/of incest, worden verstoten en staan er vervolgens alleen voor.

Er bestaat een mogelijkheid tot opvang in het Ma Sevana Home. In dit tehuis wordt de (aanstaande) tienermoeders een veilig, schoon en ruim onderkomen geboden waarbij er veel (medische) zorg voor hen en hun (ongeboren) kindje aanwezig is en er veel intensieve aandacht voor de toekomst in de vorm van educatie is.

De heersende waarden en normen zijn niet in de gehele cultuur gelijk. Er is daarin een verschil tussen platteland, stad en in de mate van ontwikkeling van de gemeenschap. De organisatie Sarvodaya, en dochterorganisatie Suwasetha waartoe het Ma Sevana Home behoort, is hierin een vooruitstrevende organisatie die buiten de heersende kaders durft te denken en te handelen. Zij hebben velen langlopende projecten op het gebied van vrouwenrechten, (invalide) kinderen en de minderbedeelden in de maatschappij. De tienermoeders zouden ook binnen deze categorie gerekend kunnen worden.

In het Ma Sevana Home wordt de tienermoeders een kans gegeven, zonder een negatief oordeel te hebben over hen. De medewerkers staan allen open voor hen en proberen het schuldgevoel dat de tienermoeders met zich meedragen, door de algemene maatschappelijke stigmatisering, terug te dringen. Daarbij streven ze ernaar het systeem bij het proces te betrekken. Dit is echter niet altijd haalbaar, omdat de familie vaak ook betrokken is in de zin van de traumatisch ontstane zwangerschap (veelal zijn vader of broer dader). Daarnaast keert familie zich helaas toch vaak ook af van hen door het feit dat het

meisje ongehuwd zwanger is geraakt. Desondanks lijkt, na veel bemiddeling, contact soms toch mogelijk tussen tienermoeder en diens systeem.

Het Ma Sevana Home bevindt zich in een rustige woonwijk, is volledig omringd door stenen muren en wordt dag en nacht bewaakt. Op deze manier worden de tienermoeders beschermd tegen de harde vooroordelen binnen de samenleving en wordt hiermee ook hun veiligheid gewaarborgd. Doordat zij de eer van de familie beschadigt hebben, worden zij veelal ook geconfronteerd met gewelddadige bedreigingen (ook wel bekend als eerwraak).

2.1.3. Psychosociale ontwikkeling

In de ontwikkelingspsychologie van de adolescent zijn er fases karakteristiek. Dit zijn de volgende:

- Het vormen van eigen identiteit en daarbij ten opzichte van de ouders het bereiken van autonomie.
- Het leren omgaan met innerlijk beleefde conflicten.
- Het bereiken van een bepaald niveau van cognitief functioneren. Bijvoorbeeld het denken wat betreft morele vraagstukken.

Het is niet zo dat deze fases elkaar opvolgen of in een bepaalde tijd aanwezig is. Niet iedereen met dezelfde leeftijd zit in dezelfde fase en in de fase zitten niet alleen individuen met dezelfde leeftijd (*De Wit, 2007, p. 17*)

Als er wordt gekeken naar het vormen van de eigen identiteit van de tienermoeders heeft deze geheel andere ontwikkeling gekregen dan normaliter gezien wordt bij leeftijdgenoten. De tienermoeders zijn op jonge leeftijd zwanger (ongewild) geraakt en hebben daardoor de verantwoordelijk en zorg voor een kindje gekregen. Hun leven is een sneltreinvaart veranderd. De zorg en verantwoordelijkheid van het kindje vragen van de tienermoeders de nodige ingrijpende veranderingen door deze totaal andere manier van leven. Het vormen van eigen identiteit staat niet op de voorgrond en heeft plaats moeten maken voor de zorg van het kindje. Betreft de ontwikkeling van de autonomie hebben de tienermoeders andere stappen te maken. Ze worden opgevangen in het Ma Sevana Home waarbij ze alle nodige zorg en aandacht krijgen. Er wordt geholpen om verantwoorde beslissingen te nemen voor de opbouw van hun toekomst. Het zelf kunnen beslissen en bepalen van de wenselijke te ondernemen stappen stagneert voor het grootste deel.

De innerlijk beleefde conflicten die adolescenten beleven in hun levensfase zal ook zeker voor de tienermoeders aan de orde zijn. De innerlijke conflicten kunnen ze alleen niet zo vorm geven als andere adolescenten dat zullen doen. Zoals al eerder geschreven komt voor hen de zorg voor hun kind en het opbouwen van hun leven op de voorgrond. Er is een intensief educatief lesprogramma om ervoor te zorgen dat de kans op een baan in de toekomst vergroot wordt. Het studeren en 'ongedwongen' de tienerjaren doorkomen is voor hen niet weggelegd. Hierdoor zal de zoektocht in de innerlijke conflicten, die normaliter in de adolescentieperiode ontstaat minder vorm en ruimte kunnen krijgen.

Het programma in het Ma Sevana Home richt zich vooral op educatie. Het cognitief functioneren wordt hierdoor gestimuleerd. De lessen zijn vooral praktisch vormgegeven en gericht op een resocialisatie. Door het leren van handwerk, Singalees en Engels zal de stap naar de samenleving en een baan gemakkelijker te maken zijn.

Naast de ontwikkelingsfases in de ontwikkelingspsychologie van de adolescent zijn er ook ontwikkelingstaken waarmee men te maken krijgt. In het volgende stuk uit de literatuur wordt nader toegelicht wat ontwikkelingstaken zijn:

‘Ontwikkelingstaken verwijzen naar de eisen en verwachtingen die binnen een bepaalde cultuur voor een bepaalde leeftijdsgroep gelden (De Wit, 2007, p. 17.)

Zo is het binnen de Sri Lankaanse cultuur gebruikelijk dat men eerst trouwt en daarna kinderen krijgt. Voor die tijd gaan ze studeren of helpen in kleine dorpen mee met het werk op het platteland. Bij de tienermoeders zijn deze eisen en verwachtingen niet of weinig aan bod gekomen gezien ze zwanger zijn geraakt. Hierdoor zijn de ontwikkelingstaken verstoord en kunnen deels niet aan bod komen.

De tienermoeders hebben te maken gehad met een koerswijziging, zoals dit zo mooi wordt genoemd in het boek van de ontwikkelingspsychologie van de adolescentie. Na onderzoek werd er ondervonden dat er bepaalde facetten van belang zijn ter ondersteuning bij een koerswijziging. In het volgende stuk uit de literatuur wordt dit toegelicht:

‘Zowel sociale ondersteuning als bepaalde persoonlijkheidskarakteristieken blijken individuen te wapenen en te beschermen tegen ervaren moeilijkheden gedurende de ontwikkeling en hen tegelijkertijd te helpen een nieuwe koers uit te zetten. Deze factoren dragen bij aan een gevoel van vertrouwen dat moeilijkheden kunnen worden overwonnen. En dat vertrouwen in eigen mogelijkheden bleek weer nauw samen te hangen met het ‘toevallig’ ontmoeten van iemand die mogelijkheden wist aan te reiken en die in staat was zin aan hun leven te geven en zo een positiever zelfbeeld te bewerkstelligen.’ (De Wit, 2007, p.19)

Wanneer men dit stuk verbindt met het Ma Sevana Home wordt zichtbaar dat al deze facetten daar aan bod komen. De sociale ondersteuning is er in de vorm van het opvangtehuis en het feit dat er in dit huis velen tienermoeders samenleven en daarmee een groep vormen.

In hun ontwikkelingsproces en taken worden zij door de medewerkers van het Ma Sevana Home ondersteund bij de wederopbouw van hun leven. Deze medewerkers bieden mogelijkheden aan, waardoor de tienermoeders gestimuleerd worden tot het ontwikkelen van een positiever zelfbeeld.

Door de ontmoeting met andere tienermoeders, die allen lotgenoten zijn, ervaren zij een gevoel van herkenning, steun, hulp en het gevoel gezien te worden zonder oordeel. Dit levert ook een grote bijdrage aan de stimulatie van de ontwikkeling van een positiever zelfbeeld. In het Ma Sevana Home bevinden zich tienermoeders die nog zwanger zijn en verblijven er ook tienermoeders die een wat ouder kindje hebben. Deze laatst genoemde leven vaak al lange tijd in het Ma Sevana Home. Zij zijn bezig met het zoeken van een plek in het tehuis en naar een plek binnen de samenleving. Zij zullen op een gegeven moment het Ma Sevana Home verlaten en in de praktijk alle voorbereidingen die in het Ma Sevana Home gedaan zijn, kunnen toepassen. Tijdens de periode van het praktijkonderzoek in Sri Lanka is er één van de tienermoeders getrouwd. Zij kwam vol trots vertellen hoe het nu met haar gaat. Voor de nog aanwezige tienermoeders biedt dit hoop voor de toekomst wat betreft het vinden van een partner.

Samenvattend kan er worden gesteld dat de tienermoeders in het Ma Sevana Home kampen met een traumatisch verleden waarna zij verstoten zijn uit de maatschappij. De heersende

normen en waarden zijn geschonden en er is op dat moment geen plek meer binnen het gezin en de maatschappij voor hen. In het Ma Sevana Home ontvangen zij de nodige veilige opvang, (medische)zorg en educatie.

Binnen de socialisatie staat het vormen van identiteit op de achtergrond. Er is weinig ruimte om te leren omgaan met innerlijke conflicten, maar daarbij krijgt men hulp op het gebied van ontwikkeling van het cognitief functioneren. Betreffende de koerswijziging, die de tienermoeders doorstaan, krijgen ze de nodige facetten aangeboden die zullen leiden tot ondersteuning.

Door middel van de opvang, begeleiding en het contact met andere tienermoeders in het Ma Sevana Home wordt er getracht tot stimulatie van de ontwikkeling van een positiever zelfbeeld en komt er op deze manier een socialisatieproces op gang.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden**: grounded theory en triangulatie.

2.2. Deelvraag 2: Hoe is beeldende therapie gepositioneerd in de Srilankaanse cultuur?

Verband tussen hoofdvraag en deze tweede deelvraag:

Ook deze vraag staat in direct verbinding met de hoofdvraag, omdat het verkennen van de Srilankaanse cultuur, met daarbinnen specifiek aandacht voor de positie van beeldende therapie, essentieel is voor het uitvoeren van het praktijkonderzoek en de kansen op het gebied van beeldende therapie in de juiste culturele context te kunnen plaatsen. In de volgende beantwoording op deze tweede deelvraag zal er antwoord gegeven worden op deze deelvraag.

Om deze deelvraag goed te kunnen beantwoorden is het belangrijk om eerst een beeld te geven van het hulpverleningsaanbod in Sri Lanka.

2.2.1. Hulpverleningsaanbod in Sri Lanka:

In Sri Lanka zijn er enorm veel ontwikkelingssamenwerkingen en projecten (zowel vanuit regeringen als particulier opgezet) die door andere landen, en veelal ook door buitenlandse hulpverleners/medewerkers, worden uitgevoerd. Nadat de tsunami in 2005 veel schade heeft aangericht aan dit land, zijn er nog meer van dit soort projecten bijgekomen.

Echter deze projecten zijn vaak minder geïntegreerd binnen de Srilankaanse cultuur, vooral doordat deze van 'buitenaf' worden aangeboden en zijn vaak van tijdelijke aard.

Sarvodaya is in Sri Lanka de grootse non profit welzijnsorganisatie die zich inzet voor de minder bedeelde groep mensen in Sri Lanka. Hierbij richten ze zich op verschillende leefgebieden, niveaus (zowel micro, meso als macro) en behoeftes. Ze gaan uit van een basisbehoefte voor elk mens. Deze basisbehoeften bestaan uit de volgende zaken:

- Een schone omgeving
- Een goede drinkwatervoorziening
- Voldoende kleding

- Voldoende voedzame voeding
- Een simpel huis
- Basis gezondheidszorg
- Stroom en energievoorzieningen
- Basis communicatievaardigheden
- Toegang tot minimale educatie
- Tevredenheid over intellectuele en culturele invulling

Op psychosociaal gebied zijn ze vooral actief voor (wees) kinderen, achtergestelde vrouwen, tienermoeders en verstandelijk- en/of geestelijk beperkte mensen. De echt minderbedeelden mensen in Sri Lanka. (bron: officieel informatiepakket van de organisatie) In Sri Lanka kennen ze geen uitkeringen. Wanneer je minder bedeeld bent binnen de maatschappij, bijvoorbeeld wanneer je verstandelijk- en/of geestelijk beperkt bent, dan val je erbuiten.

Vanuit de politiek is er geen financieel en/of maatschappelijk vangnet zoals dat in Nederland ontwikkeld is.

Sarvodaya probeert vooral deze mensen, die in de maatschappij erbuiten vallen, bij te staan. Social Work is in Sri Lanka een bekend begrip. Empowerment is daarbij een opkomend begrip wat ook in Nederland veel gebruikt wordt binnen Social Work en de benadering van mensen.

2.2.2. Positionering beeldende therapie in Sri Lanka

Beeldende therapie is een specialistische richting die ze nog niet kennen binnen de Srilankaanse cultuur. Beeldend werken is wel bekend (bijvoorbeeld handwerken, borduren en tekenen), maar wordt vooral op educatief gebied aangeboden. Echter in therapievorm is het (nog) niet bekend.

Überhaupt is het begrip therapie, zoals dat in Nederland binnen de hulpverlening een welbekend begrip is, hier op die manier minder bekend als je kijkt naar bijvoorbeeld de manier hoe dat in de GGZ wordt vormgegeven.

Wat in Sri Lanka veel als therapievorm gebruikt wordt zijn Ayurvedische kuren, massages en meditatie. Zij richten zich hierbij op symptoomreductie, ontspanning, innerlijk welzijn, schoonheid e.d. Er wordt vooral vanuit spirituele invalshoek gekeken en gewerkt, iets wat in Nederland steeds meer aan populariteit wint. Toch is er een groot verschil tussen Nederland (en de algemene Westerse kijk) en de Srilankaanse (en algemene Aziatische) kijk op therapie. In Nederland wordt er binnen therapie vanuit defectmodellen zoals de DSM IV gekeken en veel therapieën zijn ontstaan door theorieën vanuit psychologisering en theoretisering zoals de ontwikkelingspsychologie en klinische psychologie. Dit geeft vaak, met name binnen de GGD instellingen, een wat 'klinische blik'.

In Sri Lanka wordt therapie, zoals ze die hier kennen, vanuit spiritualiteit benaderd. In Nederland denken we dan vooral aan alternatieve geneeswijze, terwijl dit in Sri Lanka de hoofdvorm van therapie is.

Beeldende Therapie is iets wat, wanneer deze gericht wordt op vergelijkbare en herkenbare doeleinden zoals ontspanning, innerlijk welzijn, symptoomreductie en bewustwording/verruiming van de geest (waar met Oosterse meditatie vanuit het Boeddhisme naar wordt gestreefd) een aanvullende en nieuwe vorm tot het realiseren van deze doeleinden zou kunnen zijn. Dit zou dan in het bestaande psychosociale aanbod

kunnen integreren, maar ook als apart aanbod kunnen dienen in het rijtje, voor Nederlandse begrippen, alternatieve geneeswijzen.

In Sri Lanka zijn ze wat hulpverlening betreft dus bekend met het Social Work en therapievormen vanuit spirituele en/of religieuze benaderingen zoals Ayurveda, massages, yoga en meditatie

Beeldende Therapie heeft nog geen bekendheid verworven binnen de cultuur, en is daardoor ook nog niet gepositioneerd binnen het hulpverleningscircuit. Hier liggen kansen, want vanuit Sarvodaya is er wel belangstelling voor wat beeldende therapie kan toevoegen naast het bestaande psychosociale aanbod.

Het antwoord op deze deelvraag is dat beeldende therapie nog geen specifieke positionering verworven heeft binnen de Srilankaanse cultuur, maar dat er wel kansen liggen om dit op een laagdrempelige manier te introduceren in de bestaande hulpverlening.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden**: grounded theory en triangulatie.

Bronnen:

- www.sarvodaya.org
- officieel informatiepakket van Sarvodaya voor internationale vrijwilligers

2.3. Deelvraag 3: Wat betekent beeldend werk in de Srilankaanse cultuur?

Verband tussen hoofdvraag en deze derde deelvraag:

Deelvraag drie is niet direct verbonden aan de hoofdvraag, maar deze is wel belangrijk voor het ontwikkelen van het beeldend aanbod. Om te kunnen inschatten wat beeldend werken in het Ma Sevana Home zou kunnen betekenen is het van belang om dit eerst in de bredere culturele context van Sri Lanka te plaatsen. Het (deel) onderzoek naar welke betekenis beeldend werken heeft binnen de Srilankaanse cultuur biedt handvatten voor het te ontwerpen beeldend aanbod, specifiek gericht op de inzet van het medium beeldend.

De betekenis van beeldend werk in de Srilankaanse cultuur:

Beeldend werk, en de betekenis daarvan, is in elk land en elke cultuur anders.

In Nederland wordt veel waarde gehecht aan artistieke vrijheid, expressie en spelen esthetische aspecten (zowel gevoelsmatig als uiterlijk) een belangrijke rol binnen de kunst. Deze esthetische aspecten zijn vaak ook terug te vinden in de kunst die zichtbaar is binnen het straatbeeld. Ook dit is iets wat echt bij de Nederlandse beeldende cultuur hoort; kunstuitingen binnen het straatbeeld. Men treft dan ook regelmatig beeldend werk aan in openbare parken, op straat of in de stad. Daarnaast bestaat er binnen het beeldend werk veel ruimte voor de eigenheid en het uiting kunnen geven aan artistieke gevoelens. Een (religieuze) betekenis speelt daarbij vaak geen (hoofd) rol. Er bestaat ook veel vrijheid in uiting van expressie, en er wordt veel belang gehecht aan hoe het eindresultaat eruit ziet. De verscheidenheid en hoeveelheid aan beeldende musea, tentoonstellingen, subsidies die verleent worden aan de kunst (en kunstenaars), beeldend werk verwerkt in het Nederlandse

straatbeeld en het belang dat gehecht wordt aan de kunst toont dat beeldend werk een belangrijke plaats inneemt binnen de Nederlandse cultuur. Het praktische aspect is daarbij van ondergeschikt belang, het artistieke en esthetische aspect staan duidelijk meer op de voorgrond.

Door deze beschrijving van de betekenis van beeldend werk in Nederland naast de hierop volgende beschrijving van de betekenis van beeldend werk in Sri Lanka te leggen worden de verschillen tussen beiden heel duidelijk zichtbaar.

Beeldend werk wat in Sri Lanka van grote betekenis is en veel voorkomt is het beeldend werk wat verbonden is aan religie. In Sri Lanka worden er verschillende religies geëerbiedigd te weten het Boeddhisme (69,1%), de Islam (7,6%), het Hindoeïsme (7,1%) en het christendom (6,2%). Het Boeddhisme is duidelijk het meest zichtbaar in het straatbeeld. Toch is daarnaast iedere andere religie ook vertegenwoordigd in het straatbeeld. Overal waar men komt treft men verscheidene tempels, beelden en traditionele kledij die bij een bepaalde religie hoort.

De tempels in Sri Lanka worden aangekleed met muurschilderingen en beelden. De tempels bieden een kleurrijk, maar toch rustgevend geheel. Iedere religie heeft een eigen stijl en eigen religieuze gebruiken.

In het Boeddhisme gebruikt men beeldhouwwerk en muurschilderingen om het leven van vroeger, de monniken en Buddha weer te geven in de tempel gangen.

Als hulpmiddel voor een meditatie oefening gebruikt men de Boeddhisme thanka's. Dit zijn beschilderde of borduurde linnen doeken met een afbeelding.

In de Islam maakt men vooral gebruik van gekalligrafeerde Koranteksten en geometrische patronen om de moskeeën te versieren. Voorstellingen van mensen, dieren en taferelen uit de koran komen zelden voor in de versieringen van de moskeeën.

In het Hindoeïsme maakt men niet alleen gebruik van beeldend werk maar daarnaast is zang, dans, toneel en dichtkunst ook van groot belang. Binnen deze religie wordt de mens gezien als een creatief wezen en in respect tot God worden de creatieve eigenschappen benut om de band met de Oerbron te bezingen en te uiten.

Binnen het christendom worden de kerken versierd met glas in lood ramen en beeldhouwwerk. Hierin komen voorstellingen uit de Bijbel naar voren.

Daarnaast worden de kerken verrijkt met fresco's (schilderingen gemaakt op een dan nog natte ondergrond) en mozaïeken. Er worden Bijbelse scènes afgebeeld welke een figuratief karakter hebben.

De religieuze kunst zoals hierboven beschreven wordt in Sri Lanka veelvuldig gebruikt en is zichtbaar in het straatbeeld. Veel tempels en Buddha's worden aangekleed met bloemen en kleuren.

In het Ma Sevana Home is het boeddhisme aanwezig op beeldend gebied in de zin van een altaar waar verschillende Boeddhabeelden op te vinden zijn. De omgeving rondom deze Boedha's is voorzien van veel kleurrijke bloemen en stoffen. Daarnaast hangt er schilderwerk gemaakt door tienermoeders in een van de kamers aan de muur en is een gehele muur kleurrijk beschilderd door een eerdere vrijwilliger. Het andere, door de tienermoeders gemaakte beeldende handwerk (haakwerk, breiwerk, kussenslopen, tassen en dergelijke) wordt zorgvuldig bewaard in verschillende kasten. Dit werk wordt met trots

getoond aan bezoekers van het Ma Sevana Home en dit kan ook door belangstellende gekocht worden.

Sri Lanka is daarnaast een land waar veel handwerk/ambacht wordt verricht.

De maskers, die kleurrijk bewerkt zijn, worden voornamelijk gebruikt in Srilankaanse dansen en worden nu ook verkocht voor het toerisme. De maskers worden gemaakt van licht hout genaamd kaduru en worden gevormd in verschillende personages. In vroegere tijden werden de maskers ook gebruikt voor rituelen, drama's en het genezen van ziektes.

Eén van de oudste ambachten is het aardewerk. Hedendaags wordt dit nog steeds gebruikt in het dagelijkse leven. Het aardewerk wordt niet alleen meer in potwerk vervaardigd. Ook ingewikkelde producten, terracotta figuren en gesneden vazen worden vervaardigd voornamelijk voor commerciële doeleinden.

Sri Lanka heeft in het batikken van doeken een eigen unieke stijl kunnen ontwikkelen waardoor de, in feite, Indonesische kunst nu ook iets van Sri Lanka is. Door het gehele land wordt een breed scala aan batiks verkocht aan toeristen.

Sieraden maken is ook een belangrijke vorm van ambacht in Sri Lanka. Bij het vervaardigen van deze sieraden kent Sri Lanka twee tradities:

- In het zuiden van het land (Galle) wordt vooral gebruik gemaakt van kostbare stenen.
- In het midden van het land (Kandy) worden de sieraden vooral gekenmerkt door het ingewikkelde zilverwerk.

(bron: <http://www.sri-lanka-tour.com>)

Hand- en ambachtswerk wordt vooral vervaardigd voor commerciële doeleinden. Het toerisme is daarbij de grootste afnemer. Veel Sri Lankanen voorzien zichzelf in hun levensonderhoud door dit ambachtelijke werk. Wat betreft ambachtelijk werk kan gedacht worden aan (lederen) schoenen en tassen maken, sieraden maken, kleding maken, houtbewerking, vis vangen, thee plukken en dergelijke.

In het Ma Sevana Home leren de tienermoeders te werken met verschillende materialen en ambachtelijke technieken (zie voor naderde toelichting ook deelvraag vier). Dit zal de kansen voor het vinden van een baan in de toekomst vergroten. Het verkopen van zelfgemaakt handwerk hoort daarbij tot de opties. Daarnaast kan gedacht worden aan een baan in een (kleding) atelier, fabriek, winkeltje of iets dergelijks.

Het beeldend werken, zoals dit nu in het Ma Sevana Home aangeboden wordt, is daarmee praktisch van inslag en gericht op het toekomstperspectief van de tienermoeders.

Het werken met beeldend materiaal heeft in Sri Lanka vooral een (praktisch) doel. Het wordt gemaakt voor commerciële- of religieuze doeleinden. Het gaat vaak om zeer gedetailleerd werk waarbij er veel waarde gehecht wordt aan het resultaat. Belangrijke graadmeter hierbij is dat het er mooi uit ziet. Dit is ook heel duidelijk zichtbaar in het Ma Sevana Home. Een oefening met de tienermoeders, met gekleurd papier mozaïeken, werd door een medewerker op kwaliteit beoordeeld. Zie voor nadere toelichting ook deelvraag negen.

In Nederland wordt beeldend werken, en de daarbij meer praktische ambachtelijke werkwijze als haken, breien en dergelijke, door veel mensen als hobby gebruikt. Voor vele

mensen levert deze hobby ontspanningsmomenten op en wordt door veel mensen dan ook voor dit doeleinden gebruikt.

In het Ma Sevana Home hebben de tienermoeders erg weinig vrije tijd. In de schaarse tijd die hiervoor is bestaat er voor hen de mogelijkheid om zichzelf bezig te houden. Zij kiezen dan vaak voor sieraden maken, naaien, haken of handwerken. Zij passen hierbij de geleerde technieken in de lessen toe. Dit creatieve proces is vooral resultaatgericht. Het werk is vaak erg gedetailleerd en technisch. Hoe mooier het eindresultaat is, hoe beter het is. Iets moois levert uiteindelijk meer geld op en biedt daarmee dus een beter toekomstperspectief.

Ontspanning is voor hen geen doel in de zin zoals dat in Nederland voor veel mensen geldt. Voor hen is het een manier/techniek aanleren en uitoefenen om later te kunnen voorzien in hun levensonderhoud. Toch vinden sommige tienermoeders wel ontspanning in het handwerken. Anderen daarentegen oefenen dit alleen uit omdat het een verplicht onderdeel is in het gehele aanbod.

Samenvattend kan er gesteld worden dat de religieuze kunst in Sri Lanka het straatbeeld kleurt. Tempels, muurschilderingen en beelden zijn veelvuldig vertegenwoordigd binnen de cultuur.

Daarnaast wordt er veel beeldend ambachtswerk (schilderen, houtwerk, naaiwerk en dergelijke) verricht voor toerisme en eigen gebruik. Het beeldend werk wordt veelal praktisch, doelgericht en resultaatgericht benaderd. Van belang is dat het werk mooi genoeg is om het te kunnen verkopen.

Het lijkt erop dat beeldend werk binnen de Srilankaanse cultuur weinig als puur esthetisch gezien wordt. De focus ligt op beeldend werk in verbinding met religie en/of beeldend werk in verbinding met broodwinning. Er wordt absoluut waarde gehecht aan hoe het beeldend werk eruit ziet, maar het wordt niet gemaakt uit pure kunstoverwegingen. Het wordt gemaakt uit praktische overweging(broodwinning).

Wat betreft de betekenis van beeldend werken in het Ma Sevana Home is er weinig verschil op te merken in vergelijking met de algemene culturele benadering. De tienermoeders leren vooral beeldend werk praktisch en doelgericht in te zetten. Voor hen betekent dit dat het medium op een resultaatgerichte manier wordt benaderd waarbij het van groot belang is dat het werk er mooi uitziet.

Kortom: de betekenis van beeldend werken betekent in Sri Lanka veelal het kunnen voorzien in eigen levensonderhoud door middel van de verkoop van beeldend werk. Daarnaast heeft beeldend werk een belangrijke religieuze waarde.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden**: grounded theory en triangulatie.

Bronnen:

- <http://www.sri-lanka-tour.com>
- <http://home.wanadoo.nl>
- <http://www.ohmnet.nl>
- <http://nl.wikipedia.org>

2.4. **Deelvraag 4:** Hoe ziet het bestaande programma voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home eruit?

Verband tussen hoofdvraag en deze vierde deelvraag:

In de hoofdvraag komt duidelijk naar voren dat het beeldende programma aansluiting moet vinden op het bestaande programma in het Ma Sevana Home. Om deze verbindingen en aanpassing te kunnen maken in het essentieel om nader te onderzoeken en in kaart te brengen wat dit programma precies inhoud. Zonder deze deelvraag kan er geen aanbod op maat gecreëerd worden wat aansluit bij het bestaande programma

Bestaand programma in het Ma Sevana Home:

In het SCER model van de Nona foundation (www.nonafoundation.com) worden de verschillende stadia (Shelter, Care, Education, Reintegration) benoemd. Dit model is onder het kopje 'behandelcontext' (zie deel 1; onderzoeksopzet) nader uitgewerkt.

In de praktijk worden vooral de gebieden Shelter, Education en Reintegration zichtbaar.

Shelter, wat staat voor het voorzien in opvang en het bieden van een veilige basis, is duidelijk zichtbaar. Zichtbaar in de zin van goede en schone huisvesting, constante beveiliging en goed getrainde medewerkers die dag en nacht aanwezig zijn om de tienermoeders bij te staan in de dagelijkse zorg voor henzelf en hun baby's/ kinderen.

De hoofdfocus in het wekelijkse programma ligt op educatie. Dit staat direct in verbinding met re-integratie, omdat zij vooral praktische lessen krijgen die zich richten op het vergroten van de kansen op de arbeidsmarkt.

Het **weekprogramma** bestaat uit de volgende lessen:

Sieraden maken	Muziek
Handwerken	Engels
Naaien	Computerles
Koken en bakken	Singhalees
Wiskunde	Dans

De lessen worden op een 'schoolse' (vrij autoritair) wijze gegeven door verschillende externe docenten. De tienermoeders hebben allemaal schriftjes waarin ze huiswerk maken en tijdens de lessen is het zitten, concentreren, leren en luisteren naar de juffrouw. Ook tijdens de 'lossere' onderdelen zoals dans en muziek wordt dit regime gehandhaafd.

Alle onderdelen staan in het teken van het vergroten van het toekomstperspectief en worden daardoor op praktische wijze benaderd. Het doel van het leren handwerken, naaien en sieraden maken is het zelfstandig kunnen creëren van 'handelswaar' zoals kleding, tassen, kettingen en dergelijke om zichzelf te kunnen voorzien in levensonderhoud.

Het is allemaal gedetailleerd werk en pure ambacht. Een aantal van de tienermoeders vindt dit plezierig om te doen, anderen doen het alleen, omdat het verplicht is.

Wanneer de tienermoeders lessen hebben is er zorg voor de baby's/kinderen aanwezig om te kunnen helpen met de zorgtaken. De verantwoordelijkheid voor het kind blijft echter in de handen van de moeder liggen en het komt vaak voor dat het baby/kind bij de les aanwezig is. De baby's liggen dan bijvoorbeeld op een groot kleed op de grond te slapen en

de wat grotere kinderen zitten op de tafel of op de grond. Wanneer het kindje huult of een schone luier nodig heeft dan is het ook de taak van de moeder om dit te verzorgen. In het SCER model wordt aangegeven dat de meiden behoefte hebben aan psychologische begeleiding en ontspanning. Binnen het programma wat er nu aangeboden wordt lijkt er weinig ruimte voor ontspanning. Daarnaast is er de mogelijkheid om eens per week een kort gesprek te hebben met de counselor over de hun traumatische achtergrond. Dit lijkt echter niet een constante factor, omdat deze vrouw er in de praktijk niet wekelijks lijkt te zijn. De medische begeleiding is goed, regelmatig komt er een dokter langs om de baby's en de zwangere meisjes medisch te onderzoeken. Het Care gedeelte, in de zin van psychologische begeleiding, lijkt echter wat karig en de medewerkers in het Ma Sevana Home geven aan dat de tienermoeders naast het drukke educatieve programma behoefte zouden hebben aan ontspanning. Kortom: er kan dus geconstateerd worden dat de focus binnen het programma vooral op educatie ligt en dat er op psychologisch- en ontspannings gebied nog wat te halen valt in het belang van de tienermoeders.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden**: praktijkonderzoek en triangulatie.

2.5. Deelvraag 5: Welke aspecten van beeldende therapie sluiten aan bij het bestaande programma voor de tienermoeders in het Ma Sevana Home?

Verband tussen hoofdvraag en deze vijfde deelvraag:

Deze deelvraag staat in direct verbinding met deelvraag vier en is ook op dezelfde manier verbonden met de hoofdvraag. Deze deelvraag richt zich op het in kaart brengen van welke beeldende aspecten aansluiting kunnen vinden bij het bestaande programma in het Ma Sevana Home wat in deelvraag vier onderzocht en toegelicht is. Op deze manier wordt er toegewerkt naar het creëren van het beeldend aanbod op maat.

Beeldende aspecten die aansluiten bij het bestaande programma in het Ma Sevana Home:

In deelvraag vier wordt duidelijk aangegeven dat er een gemis aan ontspanningsmomenten wordt ervaren. Daarnaast is er een karig aanbod op het gebied van psychologische traumabegeleiding voor de tienermoeders. Om dit toch in aanvullende mate te kunnen aanbieden, kan het creëren van ontspanning via beeldend werken een doel zijn voor de beeldende therapie in het Ma Sevana Home. Deze doelstelling sluit aan bij de, door de Ma Sevana Home begeleidsters, aangegeven behoefte aan ontspanning. Men moet dan vooral denken aan supportieve creatieve therapie.

'De supportieve werkwijze biedt ondersteuning in het leren omgaan met problemen. Men probeert de dieperliggende problemen niet weg te nemen, maar de omgang met de problemen te verbeteren.' (Smeijsters, 2003, p. 55)

Het is een steunende manier van werken aan bepaalde vaardigheden. De vaardigheid ontspanning komt dan voor het grootste deel naar voren. Het creëren van ontspanning kan een belangrijke toegevoegde waarde leveren aan het al bestaande educatieve aanbod, waardoor er meer balans kan ontstaan tussen ontspanning en werkdruk voor de tienermoeders.

Doordat er directief en structurerend gewerkt zal worden richt het beeldend aanbod zich op gedragstherapie.

Binnen de gedragstherapie kunnen 'het medium en creatief- therapeutische activiteiten optreden als bekrachtigers (operante conditionering). Hierbij is het onderscheid tussen belonen *met* en belonen *in* de creatief- therapeutische middelen en activiteiten van belang. Belonen *met* houdt in dat gewenst gedrag bekrachtigd wordt door de cliënt de gelegenheid te geven tot creatieve expressie. Na het uitvoeren van een taak kan de cliënt bijvoorbeeld deelnemen aan een creatief -therapeutische activiteit. Belonen *in* betekent dat het gedrag van de cliënt bekrachtigd wordt tijdens de creatief- therapeutische activiteit.' (Smeijsters, 2003. p. 89)

Het bieden van de gelegenheid tot beeldende expressie zal de tienermoeders ruimte bieden om eigen keuzes te kunnen maken en eigenheid te mogen tonen. Daarbij is het belangrijk dat gedrag wordt beloond en er acceptatie is voor het gemaakte werk in het medium. Binnen het bestaande educatieve aanbod moeten de tienermoeders heel doelgericht aan het werk zijn. De vrije expressie krijgt vrijwel geen ruimte binnen het educatieve programma en zorgt er vaak voor dat er geen sprake is van bekrachtigers. Door het aanbieden van eenvoudige en structurerende opdrachten zal dit wel aan de orde mogen en kunnen komen. Binnen de gedragstherapie is ervaringskennis van groot belang. Orlemans legt hier over uit: *'Ervaringsweten heeft meer gedragsbepalende invloed dan weten via uitleg. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Er is een groot verschil tussen pure kennis over een citroen en de ervaring door in een citroen te bijten'* (Smeijsters, 2003. P. 90).

Creatieve therapie is een handelings- en ervaringsgerichte therapie. Hierin komt dus sterk naar voren dat via het doen en ervaren men meer leert dan er alleen over te horen. Voor de tienermoeders is dit onderdeel van groot belang. Gezien de taal barrière (hierover meer te lezen in deelvraag zes) is het heel waardevol dat ze via handelen en ervaringen bekrachtigers kunnen ondervinden.

Traumaverwerking is een psychologisch gebied waar de beeldende therapie zich momenteel niet op kan richten.

Het praktijkonderzoek beslaat twee maanden, wat te kort is om therapeutisch bezig te zijn met het traumatische verleden van de tienermoeders. Ook het doorwerken van problemen gerelateerd aan dit verleden behoren tot de onmogelijkheden binnen deze korte tijd.

Daarbij is (beeldend)therapie nog niet/weinig bekend binnen de Sri Lankaanse cultuur (zie deelvraag twee) wat toepassing op het gebied van traumaverwerking en/of het doorwerken van problemen nog niet haalbaar maakt. Yalom onderschrijft hieronder ook het belang van tijd betreffende therapie.

Therapie heeft vaak tijd nodig. Volgens Yalom (1988) is het verstrijken van tijd zeer essentieel voor het therapeutische proces.

Ergens bij betrokken raken, verantwoordelijkheid kunnen dragen, intimiteit en vertrouwen ervaren; het kan allemaal niet onder druk tot stand worden gebracht.' (Schweizer, 2009, p. 509)

Daarbij moet de relatie tussen de tienermoeders en therapeut worden opgebouwd. Het is van belang dat de therapeut naast de tienermoeder kan staan, ook wel de hulp- ik genoemd. *'Een hulp- ik kijkt mee, beweegt mee en geeft houvast waar de cliënt dit verliest, geeft woorden waar de cliënt waar de cliënt dit niet kan.'* (Schweizer, 2009, p. 198)

Een hulp- ik zijn voor de tienermoeders is binnen dit onderzoek deels haalbaar. De therapeut kan mee kijken, mee bewegen en houvast bieden. Er is echter sprake van een taalbarrière wat maakt dat verbale ondersteuning voor een groot gedeelte minder aan bod kan komen. Daarbij is het ook van belang dat er goede instructies worden gegeven door een duidelijke verbale uitleg. Het volgende stuk uit de literatuur onderschrijft dit:

'Met meerdere mensen in dezelfde ruimte zitten kan stress geven, duidelijke doelstellingen en duidelijke instructies dragen bij aan ontspanning. Belangrijke criteria zijn de verduidelijking van: doel van de opdracht; volgorde van handelen; rol van het materiaal en welke kennis is daarvoor nodig; indeling van het therapie-uur.'
(Schweizer, 2009, p. 217)

In verband met het werk met de tienermoeders is deze instructie gedeeltelijk haalbaar. Dit gezien de taalbarrière. Het concreet benoemen van een doel en de rol van materiaal toelichten vragen om duidelijke verbale communicatie. De volgorde van handelen kan middels een voorbeeld uitgelegd worden en kan in die zin spreken.

Daarnaast is het ook van groot belang dat het eventueel gemaakte beeldend werk, met betrekking op het trauma besproken kan worden en er de juiste verbale interventies kunnen worden gepleegd.

Op het moment dat een ervaren beeldend therapeut, die Singhalees spreekt en in Sri Lanka leeft of voor een langere tijd (aantal jaar) daar kan verblijven zou traumaverwerking door middel van beeldende therapie haalbaar kunnen zijn. Daarbij moet wel duidelijk gekeken worden naar de Srilankaanse cultuur en de mogelijkheden van traumaverwerking. Dit valt ook terug te lezen in deelvraag twee.

Dit gehele stuk samennemende kan er gesteld worden, in antwoord op de deelvraag, dat het werken aan ontspanning, plezier en daarbij eigenheid en vrije keuze in expressie haalbare aspecten binnen de beeldende therapie zijn gezien de context en de beperkte tijd. Daarbij wordt de supportieve beeldende werkwijze als richtlijn genomen voor verdere invulling en structurering van het aanbod. Door directief en structurerend te werk te gaan zal het aanbod zich vooral richten op gedragstherapie. Binnen de gedragstherapie kunnen 'het medium en creatief- therapeutische activiteiten optreden als bekrachtigers (operante conditionering), waardoor de tienermoeders beloond worden in en door het medium in de zin van gecreëerde ruimte voor vrije expressie.

Het concreet beeldend vormgeven in de praktijk van het Ma Sevana Home kost energie en tijd. Belangrijk daarbij is ook om de algemene positionering van beeldende therapie, die er vrijwel niet is, in acht te nemen. Het introduceren, overwegen van beeldende aspecten en het tijdsaspect zijn van groot belang in de inventarisatie van de mogelijk- en

onmogelijkheden. Onmogelijk is het om de aspecten van traumaverwerking en/of doorwerken van problemen binnen de beeldende therapie in het Ma Sevana Home toe te passen. Dit vraagt meer tijd, taalbeheersing en culturele verandering, voordat beeldende therapie op deze wijze aangeboden zou kunnen worden.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden**: praktijkonderzoek en grounded theory.

2.6. Deelvraag 6: Welke voorwaarden zijn belangrijk voor beeldende therapie met de tienermoeders in het Ma Sevana Home?

Verband tussen hoofdvraag en deze zesde deelvraag:

Deze deelvraag richt zich op het in kaart brengen van welke voorwaarden belangrijk zijn voor het opzetten van beeldende therapie in het Ma Sevana Home. Door de voorwaarden op deze manier te onderzoeken via deze deelvraag kan er specifiek gemaakt worden met welke aspecten rekening gehouden moet worden. De voorwaarden zullen een belangrijke basis vormen voor het te ontwerpen beeldende aanbod en staat daarmee indirect in verband met de hoofdvraag. Op deze manier wordt men zich bewust van de mogelijk- en onmogelijkheden wat betreft beeldende therapie in het Ma Sevana Home.

Belangrijke voorwaarden voor beeldende therapie in het Ma Sevana Home:

Er zijn verschillende voorwaarden die belangrijk zijn bij het werken met deze doelgroep. In de beantwoording van de vorige deelvragen wordt al naar voren gebracht dat het om getraumatiseerde tienermoeders gaat.

Concreter valt er te zeggen dat het om jonge meisjes gaat die al menig seksueel trauma hebben meegemaakt, op jonge leeftijd de verantwoordelijkheid van het moederschap moeten dragen, zich vaak onveilig voelen, in een groep moeten functioneren en die veelal te kampen hebben met depressieve klachten (onder andere moeheid, verlies van interesse en plezier, leeg en verdrietig gevoel) en symptomen van de post traumatische stressstoornis (onder andere: trauma specifieke herbeleving, flashbacks, nachtmerries). Uitgaande van de criteria vastgesteld in de DSM IV- TR (die in de voorgaande zin ook als bron gebruikt is) zou er bij verschillende meisjes de psychiatrische diagnose depressieve stoornis en/of post traumatische stress stoornis gesteld kunnen worden.

Deze gegevens zijn belangrijk voor het inventariseren van de voorwaarden voor beeldende therapie met deze tienermoeders.

Veiligheid is, gezien hun traumatische achtergrond, wellicht de belangrijkste voorwaarde. Dit geldt voor beeldende therapie met alle doelgroepen, maar speciaal voor groepen getraumatiseerde vrouwen/meisjes. Deze doelgroep kampt over het algemeen met een groot gevoel van onveiligheid, controleverlies en wantrouwen, wat voor de beeldende therapie dan ook belangrijke begrippen zijn om rekening mee te houden. Het volgende stuk uit de literatuur (bedoeld voor mensen met persoonlijkheidsproblematiek, maar kan zeker ook verbonden worden met dit onderzoek) onderschrijft het belang van veiligheid en vertrouwen binnen beeldende therapie:

- *‘Deze cliënten hebben allereerst duidelijkheid en structuur nodig vanwege de staat van overspanning waarin ze veelal verkeren. Het vergroten van het gevoel van controle en veiligheid is dan ook het eerste belang, het vormt de basis van waaruit verder gewerkt kan worden. Dit kan worden bereikt door het aanbieden van een behandeling waarin een zeer heldere en duidelijke structuur en bejegening bestaat. Een werkvorm valt of staat bij hoe deze aangeboden wordt. Bij deze doelgroep is duidelijkheid en transparantie belangrijk. De therapeut is betrouwbaar, biedt continuïteit in opstelling en openheid. Naast een heldere uitleg van de werkvorm en de werkwijze is het ook van belang dat de manier waarop een werkvorm gebracht wordt, cliënten uitnodigt om in beweging te komen en om onderzoekend bezig te zijn.’*
(Haeyen, 2007, p. 123)
- *‘Het aanbrengen van structuren werkt als het ware beschermend, met name daar waar aan nog niet geïntegreerde beleevingsmogelijkheden wordt geappelleerd. Als individu voldoende mogelijkheden krijgt om beschermende structureren aan te brengen, neemt de bereidheid tot het beleven van ervaringen toe. De beschermende werking kan onder andere bestaan uit herkenning, verdringing en legalisatie. Met name in de therapeutische situatie is deze beschermende werking van het kunnen aanbrengen van structuren van wezenlijk belang. Een creatief therapeut houdt voortdurend rekening met de wijze waarop de cliënt omgaat met de ‘persoons’ gebonden structureren. De therapeut componeert dan ook vaak situaties zodanig, dat de cliënt veel kansen heeft om vorm, - symbool- en/of functionele structureren aan te brengen.’*
(Grabau & Visser, 1982, p. 60).

Deze stukken uit de literatuur onderschrijven het belang van een gevoel van controle, structuur en veiligheid als basis.

Dit kan bereikt worden door:

- een heldere en duidelijke structuur (werkvorm, materiaal)
- Duidelijkheid, transparantie, betrouwbaarheid, continuïteit en openheid(houding)

Andere voorwaarden die een stevige basis voor beeldende therapie bieden en kunnen bijdragen aan het gevoel van veiligheid:

- **Structurele balans tussen veiligheid en uitdaging.** Essentieel is dat zowel in het aanbod, de uitvoering en evaluatie continu een structurele balans aanwezig is tussen veiligheid en uitdaging.
- **De werkruimte.** Biedt deze veiligheid, ruimte en is het een vertrouwde ruimte?
- **Materiaalkeuze.** Kies voor materiaal waarbij in eerste instantie een groot gevoel van controle en veiligheid door de doelgroep ervaren kan worden zoals papier, potloden, krijt, verf enzovoort. Voor hen is dit ook vertrouwder materiaal, waardoor dit veiliger voor ze is. Voorzichtigheid is geboden met materialen zoals klei en hout. Dit zijn ruwere materialen die ook letterlijk koud/hard aanvoelen en techniek vereisen. De volgende stukken uit de literatuur beschrijven het belang van een zorgvuldige materiaalkeuze:

- *'In beeldende therapie gebeurt het dat cliënten onaangename herinneringen en gevoelens kunnen krijgen doordat ze in aanraking komen met materialen. Dit kan zelfs herbelevingen oproepen als bepaalde geuren, de aanrakingen of beelden doen denken aan het trauma. De vormgeving kan dan chaotisch worden door controleverlies. De angst en pijn lopen op.*
(Grijp & Kramers, 2005, p. 8)
- *'Belangrijk is dat wij als aankomend therapeuten een aanbod doen van materialen en thema's die als redelijk veilig ervaren worden. Zo kan er enig vertrouwen groeien in eigen mogelijkheden en stijl op beeldend gebied. Van daaruit kan er mogelijk meer geëxperimenteerd worden met materiaal. De beeldend beeldend therapeut moet aansluiten bij het angstniveau.*
(Grijp & Kramers, 2005, p. 9)
- **Tijd.** Belangrijk is dat er gekozen wordt voor een vast tijdstip waarop het aanbod in dezelfde ruimte aangeboden wordt. Dit biedt structuur en geeft daarmee duidelijkheid en houvast.
- **Continue werkwijze.** Hierbij is het van belang dat de benadering gelijk blijft. Binnen een werkwijze kunnen wel kleine veranderingen plaatsvinden, maar het is van belang dat er niet ineens van reconstructief gewerkt wordt, wanneer de groep gewend is aan de re-educatieve werkwijze.
- **Continuïteit wat betreft de therapeuten.** Dit is een grote voorwaarde in het belang van veiligheid en de relatieopbouw tussen cliënt en therapeut. Wanneer er veel wisselingen van therapeuten zouden plaatsvinden zou dit een aanslag doen op het gevoel van veiligheid en betrouwbaarheid. Daarnaast is relatieopbouw dan niet mogelijk met deze doelgroep. Belangrijk hierbij is dat de therapeuten voor langere tijd de mogelijkheid hebben om met deze doelgroep te werken.
- **Empatische, respectvolle, uitnodigende, vriendelijke therapeutische houding.** Een beeldend therapeut is voor een groot gedeelte zelf ook instrument van de therapie. Belangrijk zijn dan ook de eerder genoemde houdingsaspecten. In deelvraag acht zal hier verder op ingegaan worden.
- **Continuïteit qua groepssamenstelling.** Dit zal niet geheel haalbaar zijn met deze doelgroep, omdat er meisjes zullen bijkomen en zullen afvallen. Toch is het goed om stil te staan bij de groepssamenstelling, veranderingen en zoveel mogelijk de continuïteit te bewaken.
- **Ruimte voor individuele vormgeving in de groep.** De beeldende therapie zal plaatsvinden binnen een groep van ongeveer twaalf tienermoeders. Binnen de groep is er ruimte voor individuele exploratie van het materiaal, de vormgeving, structureren en dergelijke.
Het volgende stuk uit de literatuur onderstreept het individueel werken binnen een groep:
 - *'In de creatieve therapie is het mogelijk gedrag in concrete situaties met behulp van materiaal inzichtelijk en tastbaar te maken. Het unieke van het werken met materiaal is dat meerdere personen in eenzelfde ruimte aan het werk kunnen zijn, zonder direct contact met elkaar te moeten hebben.'*

- **Focus op werken in het medium.** Aangezien therapeutisch werken vrijwel niet bekend is binnen het tienermoedertehuis zal de focus moeten liggen op werken in het medium. Gezien de taalbarrière is dit ook een mooie kans om optimaal gebruik te maken van de non verbale kracht van het medium. Via een korte nabespreking bestaat er de mogelijkheid woorden aan het gemaakte werk te geven, maar de focus zal vooral liggen op de ervaringen in het medium.

Een aantal van deze begrippen zoals werkwijze, houding, geschikte beeldende opdrachten en materialen zullen in andere deelvragen verder uitgewerkt worden.

Dit overzicht van voorwaarden kan als startpunt gebruikt worden voor het opstarten van het praktijkexperiment wat betreft beeldende therapie met de tienermoeders in het Ma Sevana Home. Het biedt een afgebakende focus van belangrijke punten waar rekening gehouden mee dient te worden.

Het overzicht van voorwaarden is tot stand gekomen door middel van literatuur, eerdere praktijkervaringen en opgedane vakkennis.

Samenvattend kan er gesteld worden dat de volgende voorwaardengebieden belangrijk zijn voor beeldende therapie in het Ma Sevana Home:

Een structurele balans tussen veiligheid en uitdaging, de werkruimte, materiaalkeuze, de tijd, continue werkwijze, continuïteit betreffende de therapeuten, empathische/ respectvolle/uitnodigende/ vriendelijke therapeutische houding, continuïteit qua groepssamenstelling, ruimte voor individuele vormgeving binnen de groep, focus op werken in het medium.

Daarnaast zijn een heldere en duidelijke structuur van het gehele therapieaanbod en duidelijkheid, transparantie, betrouwbaarheid, continuïteit en openheid in houding van groot belang.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden:** grounded theory en praktijkonderzoek.

2.7. Deelvraag 7: Welke beeldende werkwijze sluit het best aan bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home?

Verband tussen hoofdvraag en deze zevende deelvraag:

Deze deelvraag staat in directe verbinding met de hoofdvraag. De werkwijze staat benoemd als specifiek aandachtspunt in de hoofdvraag en is van groot belang voor het in te vullen beeldende aanbod. De werkwijze biedt een belangrijke structuur voor zowel de inhoud als de structuur en geeft daarmee richting. Essentieel is het om nader te onderzoeken welke beeldende werkwijze aansluit bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home om zo tot een passend aanbod te kunnen komen.

Beeldende werkwijze die aansluit bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home:

Zoals al eerder beschreven in deelvraag vijf sluit de supportieve werkwijze het beste aan bij de tienermoeders. Hieronder zal dit verder worden uitgewerkt met behulp van het handboek voor creatieve therapie geschreven door Smeijsters.

‘De creatief therapeut werkt aan doelstellingen als: verbetering van de emotionele aanpassing, bereiken van een emotioneel evenwicht, versteviging van de bestaande afweer en ontwikkelen van controlemechanismen, als ook zelf- actualisatie (ontdekken en ontwikkelen van eigen mogelijkheden).

Binnen deze categorie is de volgende onderverdeling mogelijk:

- *Steunend:* creëren van ontspanning en veiligheid, handhaven van het evenwicht, afstand nemen van klachten (niet direct therapeutisch).
- *Pragmatisch structurerend:* herstel van het evenwicht en beperken van de invaliderende gevolgen van de stoornis (een veelheid van technieken, rekening houdend met de beperkte tijd en mogelijkheden van de cliënt).

(Smeijsters, 2003, p. 62)

Het toepassen van deze werkwijze zal de tienermoeders de ondersteuning kunnen bieden die zij nodig hebben.

Het is niet de bedoeling dat de problemen worden weg genomen, maar dat de omgang hiermee wordt verbeterd. De doelen die vooral van belang zijn hebben een ondersteunend, stabiliserend en ontwikkelingsgericht karakter. Het bereiken van ontspanning kan hierbij één van de doelen zijn.

Het steunende aspect komt in het beeldende aanbod het meest naar voren.

Het gevoel van ontspanning en veiligheid staan daarbij voorop. Door het al bestaande educatieve aanbod aan te vullen met ontspannende en veilige beeldende oefeningen zullen de tienermoeders gestimuleerd worden om meer eigen keuzes te kunnen en leren maken en zich daarbij ook ontspanning en plezier te leren toestaan.

‘Voor het psychische welzijn is het van belang dat iemand zich kan uiten, zijn innerlijke gevoelens naar buiten kan brengen en hier vorm aan kan geven. ‘In situaties waar een mens zich voor de goede orde moet inhouden, is het belangrijk dat er daarbuiten gelegenheid is om zich wel te uiten.’(Smeijsters, 2003, p. 130)

De tienermoeders hebben een druk educatief programma waarin ze zich netjes moeten gedragen, moeten luisteren en zich moeten concentreren op de veelal ingewikkelde lesstof (zie ook deelvraag vier). In dit aanbod is er weinig ruimte voor ontspanning, plezier, eigen beleving en het maken van eigen keuzes. Dit lijkt voor hen een groot gemis in de psychische ontwikkeling, omdat er gezien hun traumatische achtergrond wel behoefte lijkt te zijn aan een zeker aanbod op dit gebied.

Samenvattend kan er gesteld worden dat de supportieve werkwijze ondersteund, stabiliseert en is gericht op de ontwikkeling. Deze werkwijze lijkt daardoor zeer geschikt voor toepassing in het Ma Sevana Home.

Doormiddel van een supportieve werkwijze zouden de tienermoeders de ruimte krijgen en om meer vorm te kunnen geven aan eigen beleving, keuzes, ontspanning en plezier. Dit zou op de lange termijn een positieve bijdragen kunnen leveren aan hun psychische welzijn.

Bij de beantwoording van deze deelvraag is er gebruik gemaakt van de volgende **onderzoeksmethoden**: grounded theory en praktijkonderzoek.

2.8. Deelvraag 8: Welke houdingaspecten zijn belangrijk voor een beeldend therapeut bij het werken met de tienermoeders in het Ma Sevana Home?

Verband tussen hoofdvraag en deelvraag acht:

Ook deze deelvraag staat in directe verbinding met de hoofdvraag. Houding staat benoemd als specifiek aandachtspunt voor beeldende therapie in de hoofdvraag.

Een beeldend therapeut is voor een groot gedeelte zelf instrument voor de beeldende therapie. De houdingsaspecten van de beeldend therapeut zijn dan ook van groot belang voor het verloop, de relatieopbouw en de richting binnen beeldende therapie. Om te kunnen bepalen welke specifieke houdingsaspecten belangrijk zijn bij deze doelgroep is deze deelvraag, aansluitend op de hoofdvraag, essentieel voor het bepalen en onderbouwen van de bejegening, structuur en relatieopbouw.

Belangrijke houdingsaspecten voor een beeldend therapeut bij het werken met de tienermoeders in het Ma Sevana Home:

In de probleemstelling en de beantwoording van verschillende eerdere deelvragen is al naar voren gekomen dat de tienermoeders in het Ma Sevana Home een kwetsbare jonge doelgroep vormt die met zorg behandeld dient te worden. Dit geldt specifiek bij het ontwerpen en uitvoeren van een nieuw aanvullend aanbod. Eerder is al naar voren gekomen dat, gezien hun traumatische verleden, veiligheid en een gevoel van controle essentieel zijn. In de beantwoording van deze deelvraag zal specifiek ingegaan worden op de houdingsaspecten die voor een beeldend therapeut, werkzaam met deze doelgroep, belangrijk zijn.

Een beeldend therapeut is zelf een belangrijk instrument voor de opbouw van de relatie, de mate van structuur, de aanpak en het verloop van een beeldende sessie. Welke houding hierbij gehanteerd wordt is van groot belang voor deze aspecten.

In de literatuur staan verschillende stukken beschreven die het belang en de aspecten in houding aan de orde stellen. Hieronder zijn de meest relevante stukken beschreven met daaronder een directe koppeling naar de praktijk.

- *‘Therapeut en cliënt vormen in zeker zin een samenwerking. Samenwerken houdt in: elkaar voor vol aanzien, ieder in zijn eigen hoedanigheid, en elkaar ruimte geven. In de therapie draait de samenwerking om de wensen en behoeften van de cliënt en zijn proces. Als de cliënt deel uitmaakt van een groep of gezinssysteem, is dit voor elke cliënt afzonderlijk het geval (Yalom, 1983, Beeldend, 2000, 2003). Naast het*

stimuleren van samenwerken is de rol van de therapeut dan ook om iedere cliënt of ieder gezinslid afzonderlijk en in gezamenlijkheid tot zijn recht te laten komen.'
(Schweizer, 2009, p. 119)

Gelijkwaardigheid is in de houding en het contact met de tienermoeders erg belangrijk. Op deze manier voelen zij zich gezien, gewaardeerd en serieus genomen. In hun volle educatieve programma wordt er op een hiërarchische manier gewerkt en bij de beeldende therapie is juist het belang van een gelijkwaardige samenwerking van belang voor de opbouw van de relatie met de therapeut en het medium.

- *'In de beeldende therapie werkt de cliënt op aanraden van of in samenspraak met de therapeut met het medium in een voor de therapeutische doelen van de cliënt werkzame balans tussen veiligheid en uitdaging. De cliënt zelf is daarin de bepalende factor. Hij zoekt, twijfelt, ontwijkt, neemt uitdagingen aan, vindt oplossingen in het medium; met andere woorden: de cliënt beleeft, geeft vorm en geeft betekenis. Het therapeutisch proces in de therapie is voor de cliënt in die zin therapeutisch. De therapeut helpt, steunt, activeert, daagt uit of laat na en helpt in het medium zoeken naar kansen voor het vormgevingsproces. Soms reageert de therapeut als spiegel, soms als inspirator, soms als 'derde hand'. Soms is de therapeut degene die confronteert. En soms is de therapeut degene die bemoedigt, uitlegt of een nieuw stukje medium aandraagt. De therapeut vervult ook een rol in de reflectie en de evaluatie achteraf.'*
(Schweizer, 2009, p. 83)

Dit stuk beschrijft op een heldere en duidelijke manier de rol van de cliënt en de rol van de therapeut. Daarbij worden ook een aantal therapeutische houdingsaspecten benoemd zoals: activeren, helpen, uitdagen, spiegelen, inspireren, bemoedigen, uitleggen en aandragen. Al deze aspecten zijn te beschouwen als houdingsaspecten die essentieel zijn in het hanteren van de therapeutische situatie. In de belichting van de rol van de cliënt wordt naar voren gebracht dat de cliënt zelf de bepalende factor is. Dit is van groot belang bij de beeldende therapie in het Ma Sevana Home. De tienermoeders hebben weinig in hun leven zelf kunnen bepalen en voor hen is het dan ook heel waardevol en essentieel om, binnen de veilige en gestructureerde setting van de beeldende therapie, zelf vorm te mogen geven aan hun vormgeving, zelf de bepalende factor mogen zijn.

- *'Ook de beeldend therapeut kan ingrijpen en sturen, op die momenten dat de cliënt niet verder komt. Hij doet dat niet alleen door een nieuw materiaal of thema aan te reiken, maar hij kan ook actief meetekenen waar de vormgeving even stopt, zelf iets wegpoetsen, een spijker rechtslaan enzovoort. En tegelijkertijd zal de beeldend therapeut de cliënt geen kopie van eigen vormgeving opdringen. '*
(Schweizer, 2009, p. 113)

Aangezien de tienermoeders al op jonge leeftijd getraumatiseerd zijn voor de rest van hun leven is het van belang om hen bij beeldende therapie een succeservaring te kunnen laten ervaren. Belangrijk is dan ook om als therapeut, wanneer nodig, een extra helpende hand te bieden, waardoor er door samenwerking tussen cliënt en therapeut weer ruimte ontstaat voor de voortzetting van eigen vormgeving door de cliënt. De cliënt blijft daarbij altijd de

bepalende factor, de therapeut biedt alleen de helpende hand en neemt het proces niet over, maar draagt bij.

- *‘Veiligheid en vertrouwen staan voorop en zijn niet vanzelfsprekend. Vertrouwen moet je als therapeut verdienen middels je houding en gedrag. Als therapeut wordt je voortdurend getest. De vrouwen checken of je nog wel dezelfde persoon bent: ‘Is ze nog wel dezelfde als vorige week? Vindt ze vandaag nog wel hetzelfde goed als de vorige keer? Is ze echt wel te vertrouwen? Ik probeer zo echt mogelijk te zijn in de zin van transparant zijn, honderd procent aanwezig te zijn, mijn aandacht ‘eerlijk’ te verdelen, steeds dezelfde soort benadering voor hetzelfde soort probleem en duidelijk en eerlijk te zijn, vooral ook als er vragen gesteld worden over mijn aanpak.’*
(Schweizer, C. 2001, p. 180)

Dit stuk beschrijft het belang en de invloed van de houding van de beeldend therapeut ten aanzien van de begrippen veiligheid en vertrouwen.

Duidelijk is ook dat de tienermoeders in eerste instantie ‘de kat uit de boom kijken’. Ze willen zien wat voor vlees ze in de kuip hebben, aftasten of de therapeuten betrouwbaar en stabiel zijn. Ze observeren actief, houden de therapeuten in de gaten. Als therapeut is het daarom van groot belang zo echt mogelijk te zijn, en de tienermoeders steeds op dezelfde wijze te benaderen, transparant te zijn en de aandacht eerlijk te verdelen.

Het ‘getest’ worden is een belangrijke fase in de opbouw van de therapeutische relatie waarbij de stabiele, betrouwbare, aanwezige houding van groot belang is. Voor de tienermoeders is het waardevol om te kunnen ervaren dat zij degelijk in staat zijn tot een gelijkwaardige relatieopbouw, waarbij zij ook hun reserves, gevoelens en verlangens mogen hebben.

- *‘Humor vind ik erg belangrijk in mijn werk, niet alleen voor de cliënten, maar ook voor mijzelf. Het geeft vaak lucht en licht in de meestal zware problematiek.’*
(Schweizer, C. 2001, p. 180)

Wat betreft het werken met de tienermoeders is het binnen de therapeutische houding belangrijk om op een respectvolle manier gebruik te maken van humor. Humor kan doorbreken, lucht geven en een band scheppen. Zeker omdat de taal een barrière vormt in de verbale communicatie is de non- verbale humor van grote waarde.

Humor is een vorm van communicatie. Humor kan in deze context gezien worden als een praktisch grapje, lachen om eigen (de therapeut doet mee met het uitvoeren van de werkvormen) klunzigheden, lachen om eigen ‘taalfouten’ enzovoort. Hierbij moet uiteraard de veiligheid en gelijkwaardigheid bewaakt worden. Humor kan ingezet worden als hulpmiddel en dienen als ingang tot contact met de cliënt. Samen lachen schept een band.

In de beantwoording van deze deelvraag zijn verschillende houdingsaspecten naar voren gekomen die nu kort samengevat zullen worden.

In de houding van de beeldend therapeut werkzaam met de tienermoeders in het Ma Sevana Home zijn de volgende aspecten van belang:

Gelijkwaardigheid	Uitdagen
Samenwerking	Uitleggen
Activeren	Spiegelen

Sturen (wanneer nodig)
Betrouwbaarheid
Humor
Stabiliteit

Respect Empathie

2.9. Deelvraag 9: Welke beeldende werkvormen sluiten aan bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home?

Deze deelvraag is wellicht een van de meest essentiële deelvragen die direct verbonden is met de hoofdvraag. Essentieel omdat door het uitvoeren van een beeldend praktijkexperiment in combinatie met literatuurstudie, ervaring en procesverslagen een overzicht gecreëerd kan worden van welke beeldende opdrachten aansluiten bij de tienermoeders in het Ma Sevana Home. Er is bewust voor gekozen om deze deelvraag te richten op de opdrachten die wel aansluiten bij de tienermoeders om zo het antwoord af te kunnen bakenen en gericht te kunnen onderzoeken. In het onderzoek zijn uiteraard ook de minder geschikte opdrachten voorbij gekomen, maar deze zullen niet in de beantwoording van deze deelvraag aan bod komen.

De beantwoording van deze deelvraag biedt het sluitstuk om een beeldend aanbod op maat te kunnen ontwerpen en te verantwoorden.

Daarna volgt er een analytisch overzicht van de in de praktijk uitgevoerde geschikte beeldende opdrachten. Deze opdrachten worden aangevuld met een aantal voorbeelden van andere geschikte beeldende opdrachten die in het praktijkproject, het ideeënboekje, nader uitgewerkt zijn.

2.9.1. Materiaal

Het is van belang dat de tienermoeders zich uitgenodigd voelen betreffende het materiaal, om zo ruimte te creëren voor de vormgeving en de persoonlijke beleving. Het materiaal is het middel voor uitwerking van het aanbod. Het is van belang dat het desbetreffende materiaal niet vraagt niet om ingewikkelde technieken en toepassingsmogelijkheden. Dit zou het durven experimenteren en het creëren van een eigen vormgeving en keuze kunnen belemmeren.

Om de doelen ontspanning, plezier en keuzevrijheid te kunnen bereiken, dient het materiaal herkenbaar en handzaam te zijn.

Een verscheidenheid aan herkenbaar materiaal is het meest geschikt om de tienermoeders te stimuleren en uit te nodigen tot het werken met het materiaal. Dit zorgt er ook voor dat er mogelijkheid bestaat tot experimenteren en eigenheid in vormgeving. Dit biedt naast plat tweedimensionaal werken ook de mogelijkheid tot meer ruimtelijk werk.

Het verschillende materiaal, waarbij men moet denken aan oliepastels, kleurpotloden, stiften, (gekleurd) papier, kwasten, waterverf, linten, stickers, scharen, lijm, crêpe papier en dergelijke biedt de tienermoeders de ruimte en mogelijkheid om eigen keuzes te maken en een eigen manier van beeldend werken te ontdekken en uit te bouwen.

In Nederland is er een breed aanbod wat betreft materiaal mogelijkheden. Hier zijn bijvoorbeeld grote bussen verf, broden klei en rollen met papier verkrijgbaar.

In Sri Lanka zijn er andere mogelijkheden. Wat materiaal betreft wordt er in Sri Lanka veel meer gewerkt met kleine hoeveelheden (kinder) materiaal. De verschillen in het aanbod van materiaal zorgen ervoor dat het van groot belang is dat het beeldend aanbod aangepast wordt aan het materiaal aanbod in Sri Lanka. Concreet wil dit zeggen dat het aanbod zich vooral moet richten op maximaal A3 papier, kleine hoeveelheden verf, wegwerp materiaal, potloden, krijt enzovoort.

2.9.2. Ruimte

Betreft de *ruimte* wordt er vooral gewerkt in een grote zaal of aan een grote tafel. De tienermoeders werken in de grote zaal op de grond en hebben de mogelijkheid een eigen plek te zoeken of samen te gaan zitten. Op deze manier bestaat er de mogelijkheid om zichzelf binnen de groep wat meer af te zonderen en individueel te werken of meer contact met anderen te zoeken. Het volgende stuk uit de literatuur onderschrijft de mogelijkheden van ruimte in de context van het werken in een beeldende therapiegroep.

Het unieke van het werken met materiaal is dat meerdere personen in eenzelfde ruimte aan het werk kunnen zijn, zonder direct contact met elkaar te moeten hebben.

(Beelen, 2000, p.15)

Wanneer er aan de grote tafel in het huis gewerkt wordt zitten de tienermoeders naast elkaar. Beide ruimtes zijn geen beeldende werkruimtes en vragen om de nodige netheid. De grond moet schoon blijven en aan de wanden kan alleen voor korte tijd iets met tape bevestigd worden. Door te werken met een ondergrond, bijvoorbeeld kranten of vuilniszakken, worden de mogelijkheden vergroot.

2.9.3. Tijd

Voor de *regelmaat* en het vertrouwen in de lessen is een vaste tijd en indeling van de beeldende les van groot belang.

Het wekelijkse programma van de tienermoeders is enorm druk wat ook terug te lezen is in deelvraag vijf. Voor het praktijkonderzoek is er op de zaterdagmiddag vanaf 13:30u ruimte geweest om het beeldend aanbod uit te voeren. In het Ma Sevana Home droeg dit aanbod de naam: 'Art Lesson' (Beeldende les). De activiteit nam maximaal vier uur in beslag. De opbouw was iedere week identiek. Er werd gestart met een korte uitleg van de activiteit. Daarna was er tijd en ruimte om materiaal te kiezen en individueel aan de slag te gaan. Aan het einde van de sessie werd al het beeldend werk bij elkaar gelegd en bekeken. Op deze manier werd er aandacht besteed aan het resultaat van de middag. Wat betreft de evaluatie werd er gewerkt met een evaluatiekaart waarmee de tienermoeders konden aangeven hoe ze het aanbod ervaren hadden. Deze evaluatiekaart was een kaart waarop drie emotie symbolen zichtbaar waren. Deze drie symbolen, begeleid met woorden, stonden voor geweldig, wel oké en saai. Op deze wijze werd er een basisstructuur gecreëerd waardoor er een gevoel van veiligheid kon ontstaan.

Het volgende stuk uit de literatuur onderschrijft het belang van structuren in de behandeling voor persoonlijkheidsproblematiek, maar is zeer zeker ook van belang voor de tienermoeders en diens problematiek:

'Deze cliënten hebben allereerst duidelijkheid en structuur nodig vanwege de staat van overspanning waarin ze veelal verkeren. Het vergroten van het gevoel van controle en veiligheid is dan ook het eerste belang, het vormt de basis van waaruit verder gewerkt kan worden. Dit kan worden bereikt door het aanbieden van een behandeling waarin een zeer heldere en duidelijke structuur en bejegening bestaat.'

(Haeyen, 2007, p. 123)

Dit stuk geldt ook voor de overweging van beeldende opdrachten, het aanbieden en het uitvoeren daarvan. Vooral in de uitleg en het verloop van de sessie dient een structuur aanwezig te zijn waarbinnen er een balans kan ontstaan tussen veiligheid en uitdaging.

2.9.4. Financiële middelen

De *financiële middelen* in het Ma Sevana Home zullen niet altijd toereikend zijn wat betreft de aanschaf van materiaal. Aan het eind van het praktijk onderzoek in Sri Lanka zal er een voorraad aan materiaal worden achtergelaten. Op deze manier is er een flinke voorraad materiaal aanwezig, waarmee de mogelijkheid geboden wordt het aanbod zelfstandig een paar maanden te kunnen uitvoeren. Dit materiaal is gekocht in Sri Lanka en kan wanneer nodig en financieel haalbaar aangevuld worden door het Ma Sevana Home zelf. Wellicht zou de NONA foundation financieel hierin bij kunnen staan.

2.9.5. Praktijk

In de periode van het onderzoek in Sri Lanka hebben de tienermoeders aan verschillende beeldende opdrachten deelgenomen. Na iedere beeldende opdracht is er een procesverslag geschreven en zijn er observaties uitgewerkt met behulp van het beeldend componenten schema. Op deze manier werd het beeldend aanbod kritisch bekeken en konden de

resultaten dienen tot nieuwe inzichten voor het verder te ontwerpen aanbod. Deze procesverslagen en uitgewerkte observaties zijn terug te vinden in de bijlagen. Voor de beeldende opdrachten, hieronder beschreven, zijn de volgende bronnen gebruikt:

- Haeyen. S. Niet uitleven maar beleven, beeldende therapie bij persoonlijkheidsproblematiek, Bohn Stafleu van Loghum , Houten, 2007
- Beelen. F, Oelers. M. *Interactief; creatieve therapie met groepen*, Bohn Stafleu Van Loghum, 2^e herziene druk, Houten , 2009

Om de beeldende opdrachten goed aan te laten sluiten bij de tienermoeders zijn er door de onderzoekers hier en daar wel de nodige aanpassingen gemaakt. Hieronder volgt een korte analyse per beeldende opdracht, begeleid met beeldmateriaal van de resultaten, waarbij de opvallendheden zijn uitgelicht:

Dier tekenen

Het tekenen van een dier met daarbij zijn omgeving. Papier formaat A2 of A3. Materiaal: krijt.

In het Engels werd de opdracht uitgelegd door de onderzoekers en deze werd door een medewerkster van het Ma Sevana Home vertaald in het Singhalees. De opdracht was niet helemaal duidelijk overgekomen. Sommige tienermoeders tekende een dier, anderen alleen een omgeving. De tienermoeders werkten met potlood en gum. Heel rustig en geconcentreerd zetten ze een schets op het papier, gumde waar nodig en werkten secuur de tekening uit. Om de tekening af te maken werd deze verder ingekleurd en bewerkt met krijt. Er werden veel verschillende landschappen uitgewerkt; bomen, water, huisjes en/of bergen waren over het algemeen de onderwerpen die aan bod kwamen, waarbij overeenkomsten zichtbaar waren in opstelling en vormgeving. Er werd veel samen gewerkt, ze hielpen elkaar om het werk af te maken. Er werd bij elkaar gekeken en overlegd. Ook werd het werk met elkaar vergeleken. Er werd veel belang gehecht aan het resultaat en het waardeoordeel daarbij.

In het begin waren de tienermoeders wat afwachtend, zoekende naar de verwachtingen die er waren. Na verloop van tijd ontstond er een gevoel van ontspanning en genoten ze zichtbaar van het beeldend werken. Alle tienermoeders gaven aan deze opdracht geweldig gevonden te hebben.

Krullen inkleuren

Uit de losse hand krullende beweging maken op papier en de vakken die ontstaan inkleuren. Papier formaat A2 of A3. Materiaal krijt.

Door middel van een voorbeeld werd deze opdracht uitgelegd op A3 papier. De tienermoeders vonden het lastig om zo vanuit het niets krullen op het papier neer te zetten. Er werd geprobeerd om het voorbeeld na te maken. Ondersteund door enige aanmoediging van de onderzoekers én later ook groepsgenoten, durfden ze het aan om de krullen uit de losse hand op papier te zetten. Na de angst te hebben overwonnen gingen de tienermoeders geconcentreerd aan het werk. Door het gebruik van krijt werd de gehele tekening een kleurrijk geheel. Er werd veel samengewerkt, ze vroegen uitleg over de opdracht aan elkaar en ze hielpen elkaar met inkleuren. In het begin waren de tienermoeders vooral zoekende en voelden ze angst om de krullen op papier te zetten. Na deze angst overwonnen te hebben ontspande ze zich en werd er geconcentreerd gewerkt. Iedereen heeft aangegeven het geweldig gevonden te hebben.

Mozaïeken met gekleurd papier

Een al bestaande vorm invullen met stukjes gescheurd papier. Keuze om, na afloop, de achtergrond in te vullen met kleurpotloden. Papier formaat A3. Materiaal: gekleurd papier, kleurpotloden en lijm.

Voor aanvang was er al een voorbeeld gemaakt door de onderzoekers voor gebruik bij de uitleg. Hierin waren verschillende technieken zichtbaar die ze konden kiezen; dicht op elkaar plakken, gebruik maken van één kleur, gebruik maken van verschillende kleuren en/of het papier met grotere afstand ertussen plakken. De tienermoeders begrepen het voorbeeld snel en ze konden meteen aan de slag. Rustig werd er voornamelijk individueel gewerkt aan het invullen van een gekozen figuur. Ieder gebruikte hierbij haar eigen techniek.

Het inkleuren van de achtergrond was optioneel, ze konden daar zelf een keuze in maken.

Deze keuvrijheid werd echter door de taalbarrière niet begrepen. De tienermoeders dachten dat dit inkleuren van de achtergrond een onderdeel was wat bij de opdracht hoorde en uitgevoerd diende te worden. Ze wilden dit dan ook allen doen en achtten hun werk pas afgerond als ook de achtergrond volledig gevuld was. Aan het einde van de middag hielpen verschillende tienermoeders elkaar met het afronden van de achtergrond.

Opvallend was het dat er een medewerkerster van het Ma Sevana Home kwam kijken en de tienermoeders direct wees op wat er niet netjes of mooi genoeg was. Zij reageerde daarmee erg kritisch en resultaat gericht. Om er, in haar ogen, toch nog wat moois van te maken besloot ze om het vervaardigen van de achtergrond van sommige tienermoeders over te nemen.

Onderwaterlandschap

Ieder maakt een onderwaterdier met materiaal naar keuze (waterverf, papier, oliekrijtjes, kleurpotlood). Hierbij kun je denken aan een vis, schildpad, dolfijn, walvis, krab etc. Wanneer het dier, of meerdere dieren afgerond is/zijn, dan kan/kunnen deze uitgeknipt worden. Op een grote blauwe plastic vuilniszak (de 'oceaan'), die bevestigd is aan de muur, worden vervolgens alle onderwaterdieren samengebracht tot één geheel.

Op een A3 papier waren er een paar verschillende technieken voorbereid: krijt met

daaroverheen waterverf, waterverf met spons, waterverf met kwast, krijt uitvegen, alleen waterverf en/of kleurpotloden. In de uitleg werd hetzelfde A3 papier met voorbeelden gebruikt om mogelijke technieken met daarbij benodigd materiaal te laten zien. De opdracht werd verder in het Engels uitgelegd ondersteund door verschillende voorbeelden van onderwaterdieren vertaald in het Singhalees. De Engelse uitleg werd door een medewerkster van het Ma Sevana Home vertaald in

het Singhalees. Ieder ging vervolgens geconcentreerd aan het werk. Er heerste direct een gemoedelijke en ontspannen sfeer.

De tienermoeders gingen als volgt te werk: eerst werd er met een potlood en gum een schets gemaakt. Daarna werd dit uitgewerkt met krijt, kleurpotlood en waterverf. Hierbij maakten ze allen gebruik van de fijnere kwastjes. De technieken die ze toepasten kwamen overeen met het werk van de onderzoekers. Men vergeleek elkaars werk nauwelijks tot niet met elkaar. Ze waren gericht op het eigen beeldend werk. Gedurende deze uitvoeringsfase hing er nog steeds een saamhorige sfeer waarin concentratie en plezier de boventoon voerde. Na het uitknippen van de dieren werd er met plezier een plekje gezocht in de 'oceaan' (blauw plastic aan de muur). Ieder leek trots op haar werk; er waren vrolijke gezichten zichtbaar. Een grote oceaan met veel kleurrijke dieren was het gezamenlijke eindresultaat van deze activiteit. Iedereen had de opdracht geweldig gevonden.

Vrolijke tekening

Maak een tekening die je vrolijk maakt. Hiervoor kan verschillend materiaal gebruikt worden zoals papier, gekleurd papier, verf, sponsjes, kwastjes, krijt, potloden, scharen en lijm.

De uitleg was in het Engels kort en krachtig; 'maak een tekening die je vrolijk maakt'.

Deze woorden werden door een medewerkster vertaald in het Singhalees. Als voorbereiding waren er nog wat woorden in het Singhalees opgezocht, om de opdracht duidelijker te kunnen uitleggen, maar deze bleken overbodig te zijn. Er was weinig richting, maar de tienermoeders konden deze open opdracht prima aan. Om te voorkomen dat het werk van de onderzoekers als voorbeeld zou worden gebruikt hebben zij gewacht, geobserveerd en zijn ze later aan de slag gegaan. De tienermoeders maakten gebruik van verschillende materialen en technieken; gekleurd papier, krijt, potlood,

knippen, plakken, schetsen en/of kleuren. Onderling wisselden ze ideeën uit en gebruikte ze elkaars werk als voorbeeld. Er heerste een gemoedelijke sfeer waarin ieder haar eigen weg kon gaan. Er waren overeenkomsten in het werk te vinden betreft vormgeving en onderwerpen. Eén tienermoeder vond het saai. De anderen vonden het geweldig. De observatie van de tienermoeder die aangaf het saai gevonden te hebben liet echter iets anders zien. Zij was namelijk zeer geconcentreerd aan het werk geweest waarbij ze geheel op eigen manier en eigen werkwijze had gewerkt en een kleurrijk resultaat wist neer te zetten.

Maskers maken

Er zijn vier sjablonen van maskers. Ieder kan er hier eentje uit kiezen. Het sjabloon wordt vervolgens met een potlood overgetrokken op papier en uitgeknipt.

Wanneer dit gedaan is kan het masker vervolgens versierd worden met al het materiaal (stiften, linten, crêpe papier, gekleurd papier, potloden, oliekrijt, stickers, schetspotloden) wat op tafel ligt. Zo heeft ieder de mogelijkheid om een geheel 'eigen creatie' maken. Voordat er werd gestart met de uitleg van de activiteit werden de sjablonen al volop gepast en bekeken. De tienermoeders waren nieuwsgierig en ze leken ernaar uit te kijken om aan de slag te gaan met de maskers.

De uitleg, kort in het Engels vertaald naar het Singhalees door een medewerkster van het Ma Sevana Home, aangevuld met gebaren werd goed begrepen.

De onderzoekers hebben wederom gewacht voordat zij zelf aan de slag gingen met het maken van een masker, om zo te voorkomen dat deze als voorbeeld werden gezien en gebruikt. Het overtrekken en het uitknippen van het masker was geen probleem. Bij het versieren leken ze even zoekende en niet te weten wat er verwacht werd. Na wat extra uitleg konden ze hier ook mee aan de slag. Er werd veel gebruik gemaakt van de viltstiften en stickers. Sommigen maakten hetzelfde ontwerp met andere kleuren, anderen gebruikten dezelfde kleuren en een ander ontwerp. Zo is er geen enkel masker hetzelfde geworden. Bij sommigen leek het doel dat het masker vooral mooi zou worden en ze vroegen daarbij vaak om bevestiging van de onderzoekers.

Er werd veel individueel gewerkt, alleen bij het bevestigen van de touwtjes, na uitleg van één van de beeldend studenten, hielpen ze elkaar. Bij het dragen van de maskers kwam er een lach op de gezichten. Ze leken hier veel plezier in te hebben. Eén tienermoeder vond het naderhand oké, de rest vond het geweldig.

Andere opdrachten die na het uitvoeren en evalueren van bovenstaande beeldende opdrachten geschikt leken te zijn worden in dit volgende overzicht belicht:

- Silhouette tekenen in tweetallen
- Kleding maken van vuilniszakken
- Hand pop maken
- Tekening maken met favoriete kleuren
- Tekening maken van jouw hobby

- Tekening over wat je later in je leven wilt bereiken
- Tekening met lijnen
- Gevoelslandschap
- Persoonlijke kwaliteiten in beeld brengen
- Schilderen op favoriete muziek
- Naamtekening maken, waarbij je iedere letter anders eruit laat zien
- Kijkdoos maken
- Blind portret maken in tweetallen
- Krastekening maken
- Tekening maken met primaire vorm
- Nat op nat verf- tekening
- Verfexperiment met verschillend materiaal
- Vingerverven
- Een cadeautje maken voor elkaar
- Maskers maken

Deze beeldende opdrachten worden, samen met de opdrachten die daadwerkelijk in de praktijk zijn uitgevoerd, uitgebreider samengebundeld in een kleurrijk en simpel ideeënboekje met Engelse/Singhalese begeleidende tekst. Dit is het praktijkproject wat daadwerkelijk overhandigd zal worden aan de medewerkers en tienermoeders in het Ma Sevana Home als handreiking om het beeldend aanbod zelfstandig voort te kunnen zetten.

Samenvattend valt er te zeggen dat de tienermoeders wat zoekende waren in het begin van de beeldende lessen. Wat zouden de lessen inhouden en wat werd daarbij van hen verwacht? In het verdere verloop van het beeldend proces leken ze zich wat meer op hun gemak te voelen en zich minder bezig te houden met verwachtingen. Ze konden zich overgeven aan het werken in het medium en ze durfden steeds meer eigen keuzes te maken. In het begin werden er veel vergelijkingen gemaakt en werd er gezocht naar bevestiging voor hun beeldend werk. Later in het proces konden ze dit steeds meer loslaten en zich richten op hun eigen werk. De ontspanning en het plezier kregen hierdoor meer ruimte. De ruimte waarin gewerkt kon worden, een grote gymzaal en/of een ruimte waar aan een lange tafel gewerkt kon worden, leende zich hier ook voor. De ruimtes (vooral de eerstgenoemde) waren groot en daardoor werd de mogelijkheid gecreëerd om zichzelf in de groep wat meer af te zonderen en individueel te werken of meer contact met anderen te zoeken. Het volgende stuk uit de literatuur onderschrijft de mogelijkheden van ruimte in de context van het werken in een beeldende therapiegroep:

‘Het unieke van het werken met materiaal is dat meerdere personen in eenzelfde ruimte aan het werk kunnen zijn, zonder direct contact met elkaar te moeten hebben.’

(Beelen & Oelers, 2009, p. 15)

Wat betreft de werkwijze valt er te op te merken dat de tienermoeders heel gedetailleerd werken, ze (in het beginstadium) voorzichtig zijn en dat ze resultaatgericht zijn. In het begin zochten ze naar houvast in de vorm van voorbeelden, het werk van anderen en door het vragen van bevestiging. Deze resultaatgerichtheid, het wordt erg belangrijk gevonden dat

het resultaat mooi is, is ook terug te zien in de Srilankaanse cultuur. Ook komt dit sterk terug in alle anderen onderdelen die zij in hun educatieve programma volgen.

Ze moeten zich concentreren, werken met concrete voorbeelden en het resultaat moet daar een perfecte replica van zijn. Ze voelen daarbij de druk om te moeten presteren.

Door hen op een vriendelijke uitnodigende manier te stimuleren te experimenteren met beeldend materiaal en vormgeving is het belang van het resultaat en het moeten presteren naar de achtergrond verschoven.

De tienermoeders zijn gewend te werken met gedetailleerde voorbeelden. Belangrijk om dit niet geheel af te nemen, want anders zou het angstniveau behoorlijk kunnen stijgen. Het aanbod zou dan onveilig voor ze kunnen worden. Bijvoorbeeld het werken met een voorbeeld, ook al is dat alleen in woorden, biedt ze de nodige houvast en structuur.

Het volgende stuk uit de literatuur onderschrijft het belang van structuren in de behandeling voor persoonlijkheidsproblematiek, maar is zeer zeker ook van belang voor de tienermoeders en diens problematiek:

‘Deze cliënten hebben allereerst duidelijkheid en structuur nodig vanwege de staat van overspanning waarin ze veelal verkeren. Het vergroten van het gevoel van controle en veiligheid is dan ook het eerste belang, het vormt de basis van waaruit verder gewerkt kan worden. Dit kan worden bereikt door het aanbieden van een behandeling waarin een zeer heldere en duidelijke structuur en bejegening bestaat.’

(Haeyen, 2007, p. 123)

Dit stuk geldt ook voor de overweging van de beeldende opdrachten, het aanbieden en het uitvoeren daarvan. Vooral in de uitleg en het verloop van de sessie dient een structuur aanwezig te zijn waarbinnen er een balans kan ontstaan tussen veiligheid en uitdaging. Belangrijk voor het stimuleren van eigenheid, keuzevrijheid, ontspanning en plezier is dat er gewerkt wordt met globale algemene voorbeelden waarbinnen ze de ruimte hebben om hun eigen vormgeving en beleving te kunnen creëren. Te gedetailleerde voorbeeldend zouden dit proces kunnen beperken, omdat het risico dan op de loer ligt dat ze wederom perfecte replica's van het voorbeeld willen afleveren.

Wat meer open opdrachten zoals het maken van een 'vrolijke tekening' bleken ook goed aan te sluiten. Doordat ze al meer vertrouwd waren met het medium, de onderzoekers en het verloop van de beeldende les, konden ze hier goed mee uit te voeten. Ieder durfde haar eigen thema's, kleuren, materiaal en formaat te kiezen.

Een belangrijke voorwaarde voor de beeldende opdrachten is dat deze eenvoudig zijn. De taalbarrière is een vaststaand feit en de opdrachten moeten mede daarom eenvoudig uitlegbaar en uitvoerbaar zijn. Daarnaast is het ook belangrijk, omdat eenvoudige opdrachten hen op een laagdrempelige manier laten kennismaken met het medium beeldend.

In de nabespreking moet het verbale stuk echter beperkt worden tot het navragen van beleving door middel van een simpele evaluatiekaart waarmee ze kunnen aangeven of ze de opdracht geweldig, oké/redelijk of saai gevonden hadden. Door de taalbarrière is het niet mogelijk om het gehele verhaal/betekenis achter het beeldend werk te kunnen bespreken.

Nog een belangrijk punt bij het aanbod van de beeldende opdrachten zijn de financiële middelen. Er moet rekening gehouden worden met het feit dat het materiaal aantrekkelijk, maar wel relatief goedkoop dient te zijn.

Het beeldend werken kan plaatsvinden in een grote gymzaal waar er veel ruimte is om op de grond te kunnen werken. Daarnaast is er ook de mogelijkheid om aan een grote tafel te werken, waar zij normaal ook hun educatieve lessen hebben. Deze ruimte is meer geschikt voor opdrachten waarbij wat gedetailleerder gewerkt kan worden.

Voor de beeldende opdrachten zijn de volgende bronnen gebruikt:

- Haeyen. S. Niet uitleven maar beleven, beeldende therapie bij persoonlijkheidsproblematiek, Bohn Stafleu van Loghum , Houten, 2007
- Beelen. F, Oelers. M. *Interactief; creatieve therapie met groepen*, Bohn Stafleu Van Loghum, 2^e herziene druk, Houten , 2009

Om de opdrachten goed aan te laten sluiten bij de tienermoeders zijn er door de onderzoekers hier en daar wel aanpassingen gemaakt op het gebied van materiaal, inhoud, uitleg en structuur.

Voor het beantwoorden van deze deelvraag zijn de volgende **onderzoeksmethoden** gebruikt: praktijkonderzoek (hoofdzakelijk) en grounded theory.

DEEL 3: Conclusie, aanbeveling en discussiepunten

In dit derde gedeelte komen verschillende zaken aan bod.

Allereerst de samenvatting van de uitkomsten van de deelvragen. Daarna volgt er een concrete beantwoording van de hoofdvraag. Hierna wordt er een beknopte en heldere conclusie beschreven.

Daaropvolgend wordt er in een aanbeveling aangegeven op welk vlak de adviespunten liggen.

Daarna volgt er een discussiestuk waarbij de zwakke en sterke punten van dit onderzoek uitgelicht worden. Hiermee wordt dit derde gedeelte afgesloten.

3.1. Samenvatting

De hoofdvraag heeft als een rode draad door het onderzoek gelopen. Deze luidde als volgt:

Op welke wijze kan beeldende therapie op het gebied van houding, werkwijze en inzet van beeldende middelen binnen de Srilankaanse cultuur een bijdrage leveren aan het bestaande programma voor de (getraumatiseerde) tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka?

Door middel van verschillende deelvragen, die allen in verbinding stonden met de hoofdvraag, is er specifiek onderzoek gedaan naar verschillende subonderdelen van de hoofdvraag. Dit onderzoek heeft verschillend informatiemateriaal opgeleverd. In het volgende stuk zal er een concrete samenvatting volgen van deze resultaten.

De problematiek van de tienermoeders bestaat kort samengevat uit posttraumatische stress klachten en symptomen van depressie (lusteloosheid, moeheid en dergelijke). Deze klachten zijn het directe gevolg van een traumatische gebeurtenis (verkrachting en/of incest) die een zwangerschap tot gevolg gehad heeft. Uit het onderzoek is gebleken dat, weliswaar op een zorgvuldige wijze, deze problematiek en doelgroep zich leent voor de inzet van beeldende therapie. Naast het educatieve programma, wat vooral praktisch gericht is op resocialisatie, kan beeldende therapie ervoor zorgen dat de tienermoeders op een andere manier met zichzelf, hun kindjes en elkaar bezig zijn. Het is van groot belang om dit traumatisch verleden en de bijbehorende problematiek bij het ontwerpen en het uitvoeren van het beeldende aanbod in gedachten te nemen, maar in de praktijk niet actief in kaart te laten brengen en/of door te laten werken. De culturele verschillen, de psychosociale ontwikkeling en het korte tijdsbestek van het praktijkonderzoek zijn ontoereikend om hier verder op in te kunnen gaan. Dit zou meer kunnen schaden dan baten, doordat de tienermoeders er (nog) niet aan toe zijn om op die manier geconfronteerd te worden met hun problematiek en verleden.

Beeldend werk ziet men veel terug in de Srilankaanse cultuur, maar wordt vooral praktisch benaderd en gezien in de zin van ambachtelijk werk. Dit dient veelal voor commerciële doeleinden.

Daarnaast is er op religieus gebied veel kleurrijk beeldend werk te zien in het straatbeeld. Voorbeelden daarvan zijn de vele tempels, beelden en muurschilderingen die het land opkleuren. Religie is een belangrijke betekenisvolle bron voor het beeldend werk wat zichtbaar is in Sri Lanka.

In het onderwijs wordt er ook aandacht besteed aan beeldend werk, maar hier wordt voornamelijk gewerkt met voorbeelden die zo goed mogelijk nagebootst dienen te worden. Het resultaat wordt erg belangrijk gevonden en veelal met een waardeoordeel (mooi/lelijk) bestempeld door de docent, begeleider, klasgenoten en anderen mensen die zich op dat moment in de directe omgeving bevinden.

Beeldende therapie is op dit moment nog niet gepositioneerd in Sri Lanka. Het is een relatief onbekend begrip. Therapie is vooral bekend in de vorm van Ayurveda, yoga, massage en meditatie.

Dit maakt dat er voorzichtig moet worden omgegaan met het introduceren van beeldende therapie, omdat men binnen de Srilankaanse cultuur niet gewend is aan deze benaderingswijze.

Het wekelijkse programma van de tienermoeders in het Ma Sevana Home is een programma wat vooral op educatie is gericht. Het programma bestaat uit verschillende lessen waaronder bijvoorbeeld wiskunde, Engels, naaien en koken. De lessen hebben allen een praktische inslag waarbij de focus ligt op het vergaren van kennis en handigheid met het oog op resocialisatie.

Door dit drukke programma, de intensieve zorg voor de baby's/kinderen en de huishoudelijke taken blijft er weinig tijd en ruimte over voor ontspanning en plezier. Dit lijkt dan ook een groot gemis binnen het programma. Beeldende therapie, in het Ma Sevana Home aangeboden als 'beeldende lessen', werd dan ook verwelkomd. De medewerkers gaven tijdens de kennismakingsfase aan dat de tienermoeders behoefte hadden aan een onderdeel wat ontspanning en plezier bood. Hier kon de beeldende therapie een begin in maken.

Voordat er een start gemaakt kon worden met de beeldende therapie diende er eerst zorgvuldig gekeken te worden naar de voorwaarden die van belang waren hierbij. Na nader onderzoek bleken de volgende voorwaarden van belang te zijn: de beschikking hebben over een ruimte waar de tienermoeders zich op hun gemak konden voelen, herkenbaar en handzaam materiaal, continuering wat betreft opbouw, tijd, aanbod en therapeuten, balans tussen veiligheid en uitdaging, steunende werkwijze, empathische/betrouwbare/ uitnodigende/gelijkwaardige houding en de focus op werken in het medium. Met deze voorwaarden dient zorgvuldig rekening gehouden te worden bij het ontwerpen, uitvoeren en evalueren van een beeldend aanbod.

Na onderzoek bleek de volgende beeldende therapeutische werkwijze het meest geschikt voor het werken met de tienermoeders: de supportieve werkwijze. De kern van de supportieve werkwijze is dat deze ondersteuning biedt in het leren omgaan met problemen. Smeisters beschrijft daarover het volgende in het boek handboek voor creatieve therapie:

'Men probeert de problemen niet weg te nemen, maar de omgang met de problemen te verbeteren.' (Smeijsters, 2003, blz. 55).

Binnen deze werkwijze is er een onderverdeling te maken tussen de volgende categorieën:

- Steunend: creëren van ontspanning en veiligheid, handhaven van het evenwicht, afstand nemen van de klachten (niet direct therapeutisch)
- Pragmatisch structurerend: herstel van het evenwicht en beperken van de invaliderende gevolgen van de stoornis (en veelheid van technieken, rekening houdend met de beperkte tijd en mogelijkheden van de cliënt)

Wat betreft het beeldend aanbod bij de tienermoeders is het belangrijk om de steunende categorie binnen deze werkwijze aan te houden. Het creëren van ontspanning en veiligheid, het handhaven van evenwicht en het afstand nemen van de klachten (waardoor er ruimte kan ontstaan voor plezier) zijn doelen die goed aansluiten bij de behoeftes van de tienermoeders in het Ma Sevana Home. Het bereiken van herstel van evenwicht en het beperken van invaliderende gevolgen van de stoornis zijn te hoog gegrepen op dit moment voor deze doelgroep.

De therapeutische houding is van wezenlijk belang voor het contact tussen cliënt en therapeut en het verdere verloop van het beeldend proces. Uit het onderzoek is gebleken dat de volgende punten van groot belang zijn binnen de therapeutische houding van de beeldend therapeut die werkzaam is met deze doelgroep: gelijkwaardigheid, uitnodigen, uitdagen, samenwerken, uitleggen, betrouwbaarheid, humor, stabiliteit, transparantie, veiligheid, empathie, meewerken, respect en structureren (wanneer nodig).

Al deze punten zijn vereist in de basishouding van de therapeut en dienen voelbaar en zichtbaar te zijn in de samenwerking met de tienermoeders. Zeker als men in acht neemt dat er een taalbarrière is waardoor het verbale aspect minder inzetbaar is. De therapeutische (non verbale) houding is daarom extra van belang om zo de veiligheid en het vertrouwen te creëren wat in de basis vereist is voor het werken met de tienermoeders.

Wat betreft de geschiktheid van beeldende opdrachten is gebleken uit het praktijkonderzoek dat vooral structurerende, maar wel openleggende beeldende opdrachten het meest geschikt zijn. Concreet gaat het hier om opdrachten waar met een thema gewerkt wordt, waarbinnen de tienermoeder de individuele vrijheid heeft om hier haar eigen vorm en eigenheid aan te geven. Belangrijk daarbij is ook om de vrijheid in (materiaal)keuze te laten bestaan. Aangezien de vrijheid van eigen keuze naast ontspanning en plezier een belangrijk punt is, dient hierop ingespeeld te worden met het beeldend aanbod. De opbouw van de beeldende sessie dient constant te zijn en voorzien te zijn van een heldere concrete uitleg bij start, een uitvoeringsfase en een evaluatiemoment waarbij het beeldend werk en de beleving zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Een paar voorbeelden van geschikte beeldende opdrachten zijn: het maken van een onderwaterwereld, het maken van maskers en het maken van een vrolijke tekening. De meeste opdrachten die aansluiten bij deze doelgroep zijn gericht op het platte vlak. Dit is een herkenbare manier van werken voor hen met herkenbaar materiaal. Toch lijkt ook het experimenteren met ander materiaal en ruimtelijk werken ook een uitdaging die op een laagdrempelige manier aangeboden kan worden. Al deze vergaarde informatie dient als uitermate relevant en nuttig materiaal voor de beantwoording van de hoofdvraag. In totaal hebben er vijf beeldende sessies plaatsgevonden, waarbij er zes verschillende beeldende opdrachten voorbereid, uitgevoerd en geëvalueerd zijn. Deze sessies zijn zorgvuldig bekeken in de vorm van evaluatie door middel van het schrijven van procesverslagen en het invullen van het beeldend componenten observatieschema (volledige verslagen zijn toegevoegd als bijlagen). Dit in combinatie met de vergaring van relevante informatie uit vakliteratuur, ervaring van deskundigen, relevante internetsites en eigen opgedane praktijkervaring hebben geleid tot voldoende bruikbaar materiaal. Dit materiaal biedt dan ook de mogelijkheid om tot beantwoording van de hoofdvraag te komen.

3.2. De beantwoording van de hoofdvraag

De hoofdvraag is: Op welke wijze kan beeldende therapie op het gebied van houding, werkwijze en inzet van beeldende middelen binnen de Srilankaanse cultuur een bijdrage leveren aan het bestaande programma voor de (getraumatiseerde) tienermoeders in het Ma Sevana Home in Sri Lanka?

De beantwoording van deze hoofdvraag luidt als volgt:

Beeldende therapie kan op een supportieve steunende manier ingezet worden waarbij een empathische, uitnodigende, gelijkwaardige, meewerkende en respectvolle therapeutische houding gehanteerd wordt. Deze ondersteuning is van belang voor het creëren van een gevoel van veiligheid en vertrouwen, waardoor contactgroei en ontwikkeling binnen het medium mogelijk is.

Beeldende therapie in het Ma Sevana Home dient zich in eerste instantie te richten op de volgende punten: ontspanning, plezier en keuzevrijheid. Deze punten sluiten aan bij de behoeften van de tienermoeders om naast het intensieve educatieve programma, de zorg voor hun baby's/ kinderen en de huishoudelijke taken ook een moment van ontspanning en plezier te kunnen beleven. De eerder beschreven supportieve steunende werkwijze en de therapeutische houding sluiten hier perfect op aan.

De wijze waarop beeldende middelen ingezet kunnen worden is een wijze waarop er op een gestructureerde, maar wel openleggende themagerichte manier wordt gewerkt.

Concreet gaat het hier om beeldende opdrachten, waarbinnen de tienermoeder de individuele vrijheid heeft om hier haar eigen vorm en eigenheid aan te geven. Belangrijk daarbij is ook om de vrijheid in materiaalkeuze te laten bestaan, zodat zij zelf een mate van regie en keuzevrijheid kunnen voelen. De opbouw van de beeldende sessie dient constant te zijn en voorzien te zijn van een heldere concrete uitleg bij start, een uitvoeringsfase en een evaluatiemoment waarbij het beeldend werk en de beleving zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Geschikt materiaal voor beeldende therapie in het Ma Sevana Home is: oliepastels, kleurpotloden, stiften, (gekleurd) papier, dozen, satéprikkers, kwasten, sponzen, waterverf, linten, stickers, scharen, lijm, crêpe papier, gekleurde vuilniszakken, textiel en ander kosteloos materiaal (wat voorhanden is). Dit materiaal is geschikt omdat dit herkenbaar is, gemakkelijk hanteerbaar, kleurrijk, relatief goedkoop en gemakkelijk verkrijgbaar.

Beeldend werken op het platte vlak is bekend, waardoor veilig en geschikt. Toch lijkt experimenteren met meer ruimtelijk werken ook een welkome aanvulling.

Een belangrijke voorwaarde voor de materiaalhantering is dat deze eenvoudig is, waardoor er optimaal aandacht kan zijn voor de vormgeving, eigenheid en, in het grotere geheel, voor ontspanning en plezier.

Bij het beeldend aanbod is het van belang steeds een goede balans te vinden tussen veiligheid en uitdaging. Binnen de Srilankaanse cultuur is het, ondanks de (nog) weinige positionering van beeldende therapie, goed mogelijk om beeldende therapie binnen de context van het Ma Sevana Home op de hierboven beschreven wijze in te zetten.

3.3. Conclusie

De conclusie van dit onderzoek is dat beeldende therapie, mits ingezet op de hierboven beschreven wijze, een waardevolle aanvulling levert aan het bestaande educatieve programma van de tienermoeders in het Ma Sevana Home. De focus op ontspanning, plezier en keuzevrijheid werden verwelkomd als zijnde een welkome afwisseling en toevoeging op het bestaande reguliere programma. Binnen dit volle intensieve programma is er weinig/geen ruimte een tijd om aandacht te besteden aan deze behoeften.

Ondanks de taalbarrière en het relatief korte tijdsbestek van het praktijkonderzoek, is er veel bruikbaar (praktijk)materiaal vergaard, waardoor deze uitspraak valide is te noemen. Het beeldend aanbod wat in de praktijk is aangeboden en onderzocht heeft vooralsnog een positief effect gehad op de tienermoeders.

Door middel van het ideeënboekje wat naar aanleiding van dit onderzoek ontworpen is (het praktijkproject), wordt de mogelijkheid geboden aan het Ma Sevana Home om zelfstandig een beeldend aanbod te kunnen continueren.

3.4. Aanbeveling

Dit onderzoek heeft veel bruikbaar materiaal opgeleverd wat betreft de Sri Lankaanse cultuur, de positie van beeldend werk en beeldende therapie. Daarnaast geeft het onderzoek inzage in welke aspecten van beeldende therapie van belang zijn en hoe beeldende therapie ingezet kan worden bij het Ma Sevana Home in Sri Lanka.

Voor dit moment lijkt dit, gezien de nieuwe ontwikkeling die er met de toevoeging van het beeldend aanbod in gang is gezet, voldoende. Het is belangrijk om af te wachten wat het resultaat van dit onderzoek, het ideeënboekje, gaat opleveren in de praktijk. Biedt dit daadwerkelijk genoeg handvatten voor de medewerkers en tienermoeders in het Ma Sevana Home om hier zelfstandig mee aan de slag te kunnen gaan?

Op de langere termijn zou gekeken kunnen worden naar een mogelijk vervolgonderzoek wanneer dit wenselijk is.

Zoals ook aangegeven zal worden in het discussiegedeelte zou het van belang kunnen zijn. Daarbij zou het volgende punt van belang kunnen zijn: het vervolgonderzoek over een langere periode te spreiden, waardoor er nog dieper op het proces kennismaking, middenfase en eindfase ingegaan kan worden. Er is dan letterlijk meer tijd om nog meer beeldende activiteiten in de praktijk te kunnen toetsen.

Een andere aanbeveling daarbij is dat het raadzaam is om nader onderzoek te laten verrichten door iemand die de Singhalese taal beheerst. Op deze manier kan er intensievere communicatie ontstaan, kan de beeldende evaluatie geïntensiveerd worden en is er meer contactgroei mogelijk tussen therapeut en de tienermoeders.

Een belangrijke voorwaarde voor mogelijk vervolgonderzoek is de behoefte van de tienermoeders en het Ma Sevana Home.

Dit onderzoek heeft als resultaat een ideeënboekje opgeleverd vol beeldende activiteiten. Belangrijk voor mogelijk vervolgonderzoek is om te bekijken of dit ideeënboekje voldoende handvatten biedt tot het zelfstandig voortzetten van het beeldend aanbod en/of er behoefte is aan meer beeldende ondersteuning in welke vorm van ook. Eventueel vervolgonderzoek zou kunnen aansluiten bij de evaluatie van eerdere resultaten, behoefte en groei

3.5. Discussiepunten

In dit praktijkonderzoek zijn er een aantal zwakke en een aantal sterke punten te benoemen. Eerst worden de zwakke punten van dit onderzoek uitgelicht.

Zwakke punten

Het praktijkgedeelte van het onderzoek heeft twee maanden tijd in beslag genomen. Relatief gezien is dit een kort tijdsbestek. In deze twee maanden hebben er zes beeldende activiteiten plaatsgevonden en is daarnaast uitgebreid tijd besteed aan observatie, kennismaking en afscheid.

Voor het onderzoek hebben deze activiteiten voldoende materiaal opgeleverd, maar toch zou dit mogelijk als zwak punt beschouwd kunnen worden. Met zwak punt wordt dan de relatie korte praktijkperiode bedoeld. Wanneer er langduriger onderzoek gedaan zou kunnen worden zou het resultaat nog sterker gevalideerd kunnen worden en zouden er meer beeldende activiteiten daadwerkelijk in de praktijk getoetst kunnen worden.

Een ander zwak punt in dit onderzoek is de taalbarrière die in de praktijk direct naar voren kwam. Tijdens de communicatie met de medewerkers en de tienermoeders kwam dit naar voren en dit maakte tevens dat het verbale stuk van het beeldend aanbod naar de achtergrond verdrongen werd puur omdat dit wegens de taalbarrière onmogelijk was. Non verbaal is er via het medium beeldend veel bereikt en bleek het wel degelijk mogelijk om op deze wijze te communiceren. Toch kan de taalbarrière gezien kunnen worden als een zwak punt binnen dit onderzoek. Wanneer de taal geen barrière had gevormd had het beeldend aanbod intensiever geëvalueerd kunnen worden via taal en had er ook in het contact op een andere, meer verbale, manier aan de contactgroei tussen therapeut en cliënt gewerkt kunnen worden.

Tot zover de punten die in dit onderzoek als zwak bestempeld kunnen worden.

Sterke punten

Uiteraard zijn er uit dit onderzoek ook een aantal sterke punten naar voren gekomen.

Ten eerste is het idee voor het onderzoek in de basis een innovatief idee. Niet eerder is er een dergelijk onderzoek op het gebied van beeldende therapie verricht bij deze doelgroep in Sri Lanka. Dit maakt het uitdagend en innovatief. Het draagt nieuwe kennis bij over de Srilankaanse cultuur, de positie van beeldende therapie, beeldend werk en de inzet van beeldende therapie in een compleet andere cultuur.

Daarmee is direct een gedeelte van het tweede sterke punt aangestipt: de daadwerkelijk toegevoegde waarde van dit onderzoek. Door op een open manier de mogelijkheden voor de inzet van beeldende therapie te onderzoeken is er in de praktijk een gat opgevuld waar duidelijk behoefte aan was vanuit de doelgroep. Hiermee wordt de behoefte aan ontspanning en plezier naast het reguliere programma bedoeld. Aan deze behoefte is voldaan door de toevoeging van beeldende therapie.

Hiermee kan direct de verbinding gemaakt worden met het derde sterke punt: het positieve effect op de doelgroep. Uiteraard is dit een zeer sterk punt van dit onderzoek. Het beeldend aanbod bleek keer op keer positief ontvangen te worden en er werd direct zichtbaar dat werken in het medium een ontspannend, plezier en daarmee positief effect had op de

tienermoeders. Dit resultaat versterkte ook de toegevoegde waarde van het beeldend aanbod.

Het laatste sterke punt is dat er daadwerkelijk een praktijkexperiment heeft plaatsgevonden, waardoor er verschillende beeldende activiteiten direct in de praktijk getoetst konden worden wat betreft de mate van geschiktheid voor de tienermoeders. Dit praktijkexperiment werd iedere keer zorgvuldig overdacht, voorbereid en naderhand geëvalueerd met behulp van procesverslagen en het invullen van het beeldend componenten schema (observatie-instrument). Op deze manier is zichtbaar geworden wat in de praktijk wel werkt en wat niet werkt bij deze doelgroep. De ontwikkeling van de andere beeldende activiteiten zijn gebaseerd op de bevindingen van de verrichte praktijkexperimenten en zijn daarmee gedeeltelijk gevalideerd.

DEEL 4: Samenwerkingsverantwoording

Proces

Voorafgaand aan periode C en D studiejaar 2009/2010 en in periode C en D 2009/2010 zijn Ayomi Tegelaar en Saskia Smits, beiden creatieve therapie beeldend studenten, de samenwerking aangegaan wat betreft het afstudeeronderdeel van de opleiding Creatieve Therapie aan de Hogeschool Utrecht te Amersfoort. Het afstudeeronderdeel bestond uit drie verschillende delen: het praktijkonderzoek, het praktijkproduct en het praktijkproces verslag.

Voor het praktijkonderzoek en praktijkproduct zijn Ayomi Tegelaar en Saskia Smits samen vertrokken naar Sri Lanka voor een periode van twee maanden (februari- april 2010; geheel periode C).

Tijdens de uitvoering van het praktijkonderzoek kwam in de samenwerking al snel naar voren dat er onderling grote verschillen aanwezig waren op het gebied van taal, inzicht, kennis en tempo. Saskia Smits bleek meer tijd nodig te hebben, inhoudelijk niet altijd volledig te zijn en op het gebied van grammatica, zinsopbouw en spelling moeite te hebben. Ayomi Tegelaar was in dit samenwerkingsverband degene die op een hoger niveau functioneerde wat betreft taal, inzicht, kennis en tempo.

Per onderdeel wordt hieronder beschreven wie welke taken concreet heeft uitgevoerd. Belangrijk om daarbij op te merken is dat, ondanks de verschillen, alle resultaten met behulp van beiden tot stand zijn gekomen. Er zijn veel overlegmomenten geweest, de belangrijke beslissingen zijn samen genomen en alle afgeronde documenten die individueel beschreven waren werden door de ander kritisch nagelezen. Op een professionele manier hebben wij onze beider kwaliteiten ingezet om ondanks de verschillen in de samenwerking, het eindproduct en onze samenwerking tot een goed en bevredigend einde te brengen.

Praktijkonderzoek

Deel 1: Onderzoeksopzet

- Eerste opzet: Ayomi
- Aangepaste versie: Saskia en Ayomi
- Eindversie: Ayomi

Deel 2: deelvragen

De deelvragen waren in eerste instantie individueel verdeeld. Dit zag er als volgt uit:

- Deelvraag 1, 3, 5, 7: Saskia
- Deelvraag 2, 4, 6, 8: Ayomi
- Deelvraag 9 is gezamenlijk uitgewerkt.

Na het samenvoegen van de deelvragen, die individueel waren uitgewerkt, werden de inhoudelijke en taalkundige verschillen duidelijk.

Vervolgens heeft Ayomi alle, door Saskia uitgewerkte, deelvragen geheel herschreven op taal (spelling, grammatica, zinsopbouw), inhoud, volledigheid en objectiviteit.

De kern en literatuur die Saskia in eerste instantie had beschreven zijn behouden, maar alle deelvragen zijn wel aangepast op de hierboven beschreven punten.

Deel 3: samenvatting, beantwoording hoofdvraag, conclusie, aanbeveling, discussiepunten en

Dit gehele deel is door Ayomi geschreven. Hiervoor is gekozen doordat dit dan direct een passende stijl en volwaardig niveau aansluitende bij de rest van het document zou hebben.

- Voorkant, bronnenlijst en kritische check up: Saskia
- Samenwerking: Ayomi (aangevuld door Saskia?)
- Inhoudsopgave, inleiding, dankwoord, samenvattingen (Nederlands, Engels) voor HBO kennisbank, kritische check up en laatste aanpassingen: Ayomi

Uiteindelijke eindregie van het gehele document: Ayomi

Conclusie:

Er kan geconcludeerd worden dat Ayomi's aandeel in de beide theoretische onderdelen, het praktijkonderzoek en het praktijk project verslag, waarover zij ook de eindregie heeft gehad, groter en meer zichtbaar is in het eindresultaat.

Saskia's aandeel was wat betreft het praktijkproduct (ideeënboekje) waar zij de eindregie over had, groter.

Deze taakverdeling getuigde van een professionele indeling waarbij beider kwaliteiten optimaal benut konden worden.

Om de theoretische onderdelen tot een kwalitatief geheel te brengen was daarin ook geen andere keuze mogelijk gezien het aanwezige niveauverschil. Beiden hadden dit graag anders verdeeld, maar deze keuze werd door het aanwezige verschil bepaald.

De keuzes zijn weloverwogen gemaakt, waarbij er veel betrokkenheid en overleg bleef gedurende het gehele proces.

Beider aandeel was onmisbaar in het proces en het uiteindelijke resultaat.

In de bijlagen is de urenverantwoording van beide studenten te vinden.

Dankwoord

Dit onderzoek is tot stand gekomen in samenwerking met het Ma Sevana Home, Sarvodaya, Hogeschool Utrecht en de NONA foundation. Zonder de hulp van deze mensen/organisaties had dit onderzoek niet tot stand kunnen komen.

Speciale dank gaat uit naar de volgende personen:

Nimal van Oort (voorzitter van de NONA foundation), Mr. Bandula (Sarvodaya), Ms. Mangala (Sarvodaya), Ms. Daya (Ma Sevana Home), Ms. Tharanga (Ma Sevana Home), Robért Feith (consultant HU).

Dankwoord willen wij ook richten aan Han Kurstjens en Robért Feith voor de ondersteuning en toestemming vanuit de Hogeschool Utrecht, waardoor de mogelijkheid ontstond dit praktijkonderzoek daadwerkelijk uit te kunnen voeren.

Als laatste willen wij onze oprechte dank en respect uitspreken voor alle twaalf tienermoeders die ervoor gezorgd hebben dat wij dit praktijkonderzoek met hen konden verrichten! Zonder hen hadden wij dit niet kunnen doen!

Bronnenlijst

Literatuur:

- **Beelen**, F. & Oelers, M. (2009). *Interactief; creatieve therapie met groepen*, Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- **Grabau**, E. & Visser, H. (1982). *Creatieve therapie; spelen met de mogelijkheden*, Houten: Bohn Stafleu van Lochum
- **Grijp**, H. & Kramers, M. (2005). *De kunst van het verwerken; beeldende therapie voor vrouwen met seksueel misbruik en geweld in hun geschiedenis*, Tijdschrift voor Creatieve Therapie, nummer 2
- **Haeyen**, S. (2007). *Niet uitleven maar beleven, beeldende therapie bij persoonlijkheidsproblematiek*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- **Schweizer**, C. (2001). *In beeld, doelgroepgerichte behandelmethodes van beeldend therapeuten*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
- **Schweizer**, C. (2009). *Handboek Beeldende Therapie; uit de verf*, Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- **Smeijsters**, H. (2003). *Handboek Creatieve Therapie*, Bussum: Uitgeverij Coutinho
- **Sprang**, U. (2003). *Sri Lanka, mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*, Amsterdam: KIT Publishers, Den Haag: Novib
- **Wilterdink**, N. & Heerikhuizen, B. van (2003). *Samenlevingen, Een verkenning van het terrein van de sociologie*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff

Websites:

- www.nonafoundation.com
NONA Foundation
Zie: 'Nona foundation'
Geraadpleegd: 12 Januari 2010
- www.sarvodaya.org
Sarvodaya
Zie: sarvodaya
Geraadpleegd: 04 Februari 2010
- www.sri-lanka-tour.com/travel-guide/arts.htm
Sri Lanka Tour
Zie: travel-guides, arts
Geraadpleegd: 10 Maart 2010
- www.ohmnet.nl/Xtra.aspx?IntEntityId=93#
OHM net
Zie: hindoeïsme kunst
Geraadpleegd: 10 Maart 2010
- http://nl.wikipedia.org/wiki/Islamitische_kunst
Wikipedia
Zie: islamitische kunst
Geraadpleegd: 10 Maart 2010
- http://home.wanadoo.nl/a.heer/Bh_kunst.htm
Wanadoo
Zie: Boeddhistische kunst
Geraadpleegd: 10 maart 2010

Bijlagen

- Bijlage 1: Urenverantwoording Ayomi Tegelaar
- Bijlage 2: Procesverslagen beeldende lessen Ma Sevana Home
- Bijlage 3: Informatiepakket Sarvodaya
- Bijlage 4: Samenvatting praktijkonderzoek- Nederlandse en Engelse versie

Bijlage 2

Urenverantwoording Ayomi Tegelaar

Activiteit	Omschrijving	Aantal uren
Eerste officiële check voor kansen voor onderzoek	Eerste plan geopperd en besproken met deskundige (psychiater, voorzitter Nona Foundation) over mogelijk onderzoek in Sri Lanka op de Nona dag. (mei 2009)	1
Informatie Ma Sevana Home inwinnen	Gesprekken met ervaringsmedewerkers, website, folders lezen.	2
Eerste onderzoeksopzet	Opstellen en uitschrijven van eerste onderzoeksopzet voor voorzitter van Nona	2
Bijwerken onderzoeksopzet	Aanpassen en aanvullen	1
Overleg met voorzitter Nimal (Nona Foundation)	Mailing, aantal telefoongesprekken, business meeting om zo concreter vorm te geven aan het onderzoeks idee. Mei t/m september 2009	10
<i>Totaal aantal uur</i>		<i>16 uur</i>
Periode A en B		
Contact met docenten HU	September; Sri Lanka mogelijk vanuit studie?	3
Brainstorm onderzoeksmogelijkheden	Periode A en B (gesprekken)	18
Contact met Sri Lanka	Mail contact	4
Invullen van Engelse Volunteer Forms voor Sarvodya (organisatie Sri Lanka)	Individueel invullen+ afspraak met Saskia om formulieren samen door te nemen en verder in te vullen.	4
Reis voorbereiden	Tickets boeken, laten inenten bij GGD.	8
Afspraak Nona Foundation	Eetafspraak om plannen voor te leggen	4
Literatuur lezen	Cultuur boeken, studieboeken, etc.	14
Probleemstelling schrijven	Begin maken van een probleemstelling	2
Consult	Robért Feith	1
<i>Totaal aantal uren periode A&B</i>		<i>58</i>
Periode C		
C1		
Probleemstelling schrijven	Vanuit consult verder werken	3
Onderzoeksplanning	Gedetailleerde planning per week betreffende het onderzoek	1
C2		
Business meeting met Nimal en Djoeri (Nona)	Overleg over onderzoek Sri Lanka	3
Skypen met Saskia	Overleg over taken	½
Literatuur lezen		1
Consult met Robért	Consult over onderzoeksopzet en product	1
C3		
Vorbereiding reis betreffende onderzoek	Selecteren van literatuur, artikelen en map aanleggen met alle relevante studiehandleiding.	2

Mailing met Bandula		½
Voorjaarsvakantie		
Afspraak met Mangala (International Office)	Informatie gekregen over Sarvodya als organisatie-algemeen	2
Afspraak met Shanti (Suwasetha)	Gesprek over het tienermoederhuis, uitleg doelgroep, regels en afspraken.	1
Afspraak met Bandula (International Office)	Gesprek over onderzoek, wensen, algemene zaken, regels en planning	2
Bezoek tienermoedertehuis (Ma Sevana Home)	Eerste rondleiding gehad waarbij we een aantal tienermoeders en baby's ontmoet hebben. Daarnaast hebben we alle ruimtes kunnen zien.	1
Studiewerkdag op kantoor	Urenverantwoording verder uitwerken, onderzoeksopzet aanpassen, deelvraag twee ; start beantwoording (woensdag en donderdag)	7
Eerste 'werkdagen' in het Ma Sevana Home	Kennismaking met medewerkers, observeren, contact maken, mee eten (donderdag en vrijdag)	13
C4		
Meelopen- en kijken in het Ma Sevana Home	Woensdag en vrijdag verschillende lessen bijgewoond ter nadere kennismaking en observatie.	9
Werken aan het onderzoek	Plan van aanpak voor praktijkproduct uitgeschreven.	5
Eerste beeldende sessies in het Ma Sevana Home	Vorbereiding, aanbod uitvoeren en evaluatie in verslagvorm en gesprek.	5
C5		
Studeren op kantoor	Deelvragen uitgewerkt, beeldende ideeën verder aangevuld.	7
Beeldend materiaal inkopen	In een groot warenhuis verschillende materiaal gezocht, geïnventariseerd en aangeschaft	3
Tweede beeldende sessie in Ma Sevana	Vorbereiding, aanbod uitvoeren, lange evaluatie in verslagvorm en gesprek	6
C6		
Studeren op kantoor	Laatste deelvragen beantwoorden + document samenvoegen.	4
Derde beeldende sessie in Ma Sevana Home	Vorbereiding, uitvoering, evaluatie	5 ½
Engelse literatuur lezen	Doorlezen van Engelse vakliteratuur en relevante stukken screenen.	½ uur
Opstellen evaluatiegroep	Nadenken, overleggen en opstellen van evaluatiegroep voor het product	½ uur
C7		
Studeren op kantoor	Gehele document kritisch bekijken en doorlezen. Aanpassingen aanbrengen/uitlichten en samen bespreken met Saskia.	8
Verslag schrijven voor de NONA dag	Verslag schrijven wat gepresenteerd kan worden op de NONA dag a.s. 28 maart. Proces van de tienermoeders in kaart gebracht en foto's bijgevoegd.	3
C8		
Studeren op kantoor	To- Do- List voor het onderzoeksverslag opstellen,	20

	overleg studieaanpak (meerdere malen), deelvragen gedeeltelijk herschrijven, samenvattingen deelvragen herschrijven, beeldende opdrachten selecteren op geschiktheid en uitwerken in Engels, nieuw document met herschrijvingen opstellen & document met verschillen herzien.	
Vierde beeldende sessie Ma Sevana Home	Vorbereiding, uitvoering en evaluatie	5
C9		
Beeldend materiaal inkopen	Beeldend materiaal selecteren en inkopen	2
Studeren	Werken aan het onderzoeksverslag, lay- out aanpassen, stukken herschrijven, geheel tot een document maken.	5
Ma Sevana Home	Vorbereiding, meehelpen bakken en contact versterken	5
C10		
Beeldende activiteit in Ma Sevana Home + afscheid	Uitvoeren en evalueren beeldende activiteit. Nieuwjaar vieren met de tienermoeders en afscheid nemen	9
Werken aan onderzoeksverslag	Gedeelten van deelvragen herschrijven, verbindingen schrijven, indeling verder verfijnen	4
Materiaal fotograferen voor product		½
<i>Totaal aantal uren periode C</i>		145
Periode D		
D1		
Werken aan onderzoeksverslag	Continueren van het herschrijven van deelvragen, takenlijst voor Saskia opstellen	3
Meivakantie		
Onderzoeksverslag doorlezen	Geheel onderzoeksverslag opnieuw kritisch doorlezen	1
Werken aan onderzoeksverslag	Herschrijven deelvragen, samenvatting, conclusie, aanbeveling, discussie en dankwoord schrijven. Na alle aanpassingen en nieuwe stukken document wederom kritisch doorlezen en nakijken op spelling en grammatica.	10
Werkoverleg	Bepaling lay- out van product, planning, onderzoeksverslag	2 ½
Praktijkproduct verslag doorlezen	Kritisch doorlezen en van feedback voorzien	1
D3		
Werken aan onderzoeksverslag	Herschrijven deelvraag negen, deel drie nakijken en aanpassen, inhoudsopgave maken, controleren op spelling	9
Evaluatie product met beeldend therapeut	Vorbereiden, evaluatiegesprek over het product met beeldend therapeut houden en evalueren.	2 ½ uur
Presentatie product aan adresgroep (tegelijktijd	Vorbereiden, printen, nakijken, uitvoeren en aantekeningen maken	5

evaluatie)		
Aanpassen introductie en nawoord product	Aanpassingen maken en mailen	1
D4		
Uitwerken adresgroep productpresentatie en feedback	Digitale uitwerking	½
To- do- list maken onderzoeksverslag	Lijst opstellen van punten die nog gedaan moeten worden voor het onderzoeksverslag	½
Onderzoeksverslag uitprinten en nalezen op spellingsfouten		1 ½
Mailing	Verschillende mailingmomenten met Saskia betreffende onderzoek, bronnen, praktijkproject, gang van zaken en dergelijke	1
Afspraak/etentje met bestuur van de NONA foundation	Bespreken van onderzoeksverslag, resultaten, ervaringen en product met verschillende deskundigen. Bruikbaarheid in toekomst wordt ook nader besproken.	3
D5		
Onderzoeksverslag definitief nakijken en aanpassen	Onderzoeksverslag definitief en intensief nalezen en aanpassen waar nodig op spelling, grammatica en inhoud.	8
Inhoudsopgave aanpassen en nawoord schrijven		½
Bronnen opzoeken en compleet maken		1
Werkoverleg laatste punten onderzoeksverslag en aanpak praktijkproduct-verslag	Werkoverleg met Saskia om belangrijke zaken kort te sluiten en te bekijken wat er nog gedaan moet worden. Daarnaast een beslissing nemen over wat te doen met het praktijkproduct- verslag (wel/niet geheel herschrijven)	3
Praktijkproject verslag geheel aanpassen/herschrijven	Verslag kritisch nalezen, aanpassen en herschrijven op taalgebied (spelling, grammatica, zinsopbouw), inhoud, volledigheid en objectiviteit, waardoor de professionaliteit en kwaliteit verbeterd wordt.	27
Praktijkproject verslag kritisch nalezen	Laatste kritische check en laatste fouten eruit halen	2
Samenvattingen praktijkonderzoeksverslag schrijven	Samenvattingen van het praktijkonderzoek in het Nederlands en Engels schrijven voor de HBO kennisbank	3
Definitieve check up voor alle in te leveren documenten	Praktijkonderzoeksverslag en praktijkproject verslag aan laatste check onderleggen en alle bestanden en bijlagen volledig en printklaar maken	1
<i>Totaal aantal uren periode D</i>		<i>87</i>
Totaal aantal uren	Totaal aantal bestede uren aan voorbereiding, uitvoering en verslaglegging van praktijkonderzoek, praktijkproject en praktijkproject verslag	306 uur

Bijlage 3

Procesverslagen Beeldende lessen Ma Sevana Home

Procesverslag eerste beeldende sessie in het Ma Sevana Home.
--

Aanwezigen: 11 meiden

Datum: 6 maart 2010

Aanbod:

Het aanbod deze week bestond uit twee keuzes:

- Met een krijtje grote lussen tekenen op een papier en later de ontstane vlakken inkleuren met verschillende kleuren.
- Kies je favoriete dier en teken deze in een landschap naar keuze.

Algemeen:

Tijdens de uitleg van de keuzemogelijkheden, die vertaald werd door Ms. Tharanga (medewerkster Ma Sevana Home), leek iedereen de twee keuzemogelijkheden snel te begrijpen. Echter bleek al snel dat er waarschijnlijk in de vertaling wat miscommunicatie was geweest, want verschillende meiden waren bezig met een landschap. Wat ons betreft was dit prima, omdat de doelen (bieden van ontspanning, plezier, eigen keuzes mogen maken) zo ook gerealiseerd konden worden en het ook goed is om het proces het proces te laten zijn.

Opvallend was dat sommige meiden heel lang en geconcentreerd bezig waren en anderen sneller klaar waren. Een aantal heeft beiden opdrachten gedaan, anderen kozen voor een van de twee.

Wij deden mee en zaten tussen de meiden. De sessie heeft twee uur geduurd en iedereen had haar werk afgerond. We hebben afgesloten met een 'uitstalling' van al het gemaakte werk op de grond waar wij met zijn allen omheen stonden. Via pictogrammen en Singhalese/ Engelse woorden daarbij geschreven hebben we proberen te achterhalen wat ze van het aanbod vonden. Allen kozen voor 'great' ☺ uit de opties 'great', 'oké' en 'boring'. We sloten samen af met thee, banaantjes en cake.

Werkwijze:

De meeste meiden gingen eerst schetsen met potlood. Een aantal gebruikte ook veelvuldig een gum of begonnen op een andere vel opnieuw. Er was een soort van angst om iets direct op papier te zetten. De oefening met lossen lussen was daarom wat spannend. Eén meisje (A) durfde het aan en heeft zo nog wat andere meiden kunnen aansporen.

Veel werkte niet direct met het krijt op het papier, er moest eerst nauwkeurig een opzet gemaakt worden. Hierbij waren een aantal ook erg bezig met het werk van anderen in de zin van hun eigen werk met ander werk te vergelijken. Ieder had zijn eigen plekje in de ruimte, maar veel zaten/ lagen dicht bij elkaar in een groepje. Ieder had een krant waarop het vel papier lag waarop ze konden tekenen. Iedereen lag of zat te tekenen. Er hing een lossen sfeer waarin er ruimte was voor concentratie, maar ook voor tussendoor kwebbelen.

Het waardeoordeel (mooi/lelijk) leek erg van belang te zijn. Sommige waren niet tevreden, anderen wel.

Samenwerking:

In eerste instantie werkte ieder voor zichzelf. Naarmate het proces vorderde en sommigen eerder klaar waren dan anderen, ontstond er ook samenwerking. Sommigen gingen anderen helpen met de afrondingen en dit ging heel gemoedelijk en haast vanzelfsprekend. De meiden durven wat meer contact te maken met ons, want ook wij maakten deel uit van de samenwerking en ze kwamen regelmatig kijken en/of reageren op ons werk. Er heerste een saamnhorige sfeer waarbinnen een ieder haar weg kon vinden.

Houding:

De houding van de meiden was enthousiast en ook even wat zoekende zo' n eerste keer. Wat verwachten wij van hen? En wat was precies de bedoeling? Ze zijn gewend aan ouderwetse lessen met een juffrouw als autoriteit.

Onze houding naar hen was uitnodigend, meewerkend, vriendelijk en gelijkwaardig. Voor hen was dit anders. Ze zijn deze vrijheid niet gewend en leken even wat zoekende daarin. Toch vonden ze snel hun weg en leken de ruimte en vrijheid die wij hun gaven een welkome afwisseling te vinden in het 'strakke wekelijkse regime'. Bijzonder om de meiden zo zichtbaar te zien genieten van iets nieuws.

Procesverslag tweede beeldende sessie in het Ma Sevana Home
--

Aanwezigen: 9 tienermoeders

Datum: 13 maart 2010

Aanbod:

Mozaïek met papier. Silhouetten (olifant, vlinder, poes, schildpad, bloem, geometrische vormen) op A3 papier inplakken met zelf gescheurd gekleurd papier. Als men klaar is kan er met kleurpotlood de omgeving worden gekleurd.

Algemeen:

Toen we binnen kwamen rond een uur of 13:15 zaten de tienermoeders allemaal voor de tv. De tv ging direct uit. We wilde ze niet meteen uit hun bezigheid halen en hebben aangegeven dat de tv aan kon blijven staan en dat we wel even zouden wachten.

Om half twee zijn we aan de slag gegaan. Met een voorbeeld was al snel duidelijk wat de activiteit van vandaag was. Langzaam aan ging iedereen aan tafel aan het werk. Ze konden zelf een silhouet en kleuren kiezen en ging ieder voor zich aan de slag.

Lang (ongeveer twee uur) werd er geconcentreerd gewerkt. Sommige keken bij de activiteit wat tv en andere waren helemaal gericht op het werk. Wij deden mee en zaten bij ze aan tafel.

Bijna aan het eind van de activiteit kwam er een begeleidster binnen. Wat we er uit op konden maken was dat ze niet helemaal tevreden was met het resultaat van sommige tienermoeders. Soms zat er nog wit tussen de gekleurde papiertjes en het kleuren met de potloden was te gekrast. Ze ging sommige tienermoeders helpen of maakte het werk af. Dit was in onze ogen wat jammer omdat wij graag de tienermoeders hun eigen ding willen laten doen. Niks is goed of slecht.

Aan het einde van de activiteit hebben we gevraagd om de beleving middels het briefje met pictogrammen, Singhalese en Engelse woorden. Veel gaven aan het great te vinden. Eén van de tienermoeders gaf aan dat het oké was.

Werkwijze:

De tienermoeders pakte hun nodige materiaal en zochten hun plekje aan tafel. Ze konden allemaal kiezen voor een silhouet en leken hier geen moeite mee te hebben. Zoals we in het voorbeeld hadden laten zien kon iedereen zijn eigen manier van werken kiezen. Stukjes papier dicht op elkaar, wat van elkaar af, allemaal één kleur of verschillende kleuren. Elke tienermoeder had haar eigen werkstijl. Er werd gebruik gemaakt van kleine stukjes papier, wat grotere stukjes. Dicht op elkaar plakken of wat verder van elkaar vandaan.

Bijna iedereen was vooral met zijn eigen werk bezig. Zo af en toe lieten ze elkaars werk zien en reageerde daarop met mooi.

De keus in het inkleuren van de achtergrond bleek niet echt over te komen. Iedereen was pas klaar als de achtergrond ook met potlood een kleur had gekregen. Het werk dat af was werd op een stapel gelegd. Er werd niet op elkaar gewacht en toen iedereen klaar was waren er sommige al ergens anders of waren tv aan het kijken. Een gezamenlijke afsluiting kwam later met thee en een koekje.

Samenwerking:

Aan één tienermoeder werd om hulp gevraagd. De ander had er dan even geen zin in of moest even wat anders doen. Zij was al klaar met werken en leek er lol in te hebben waardoor ze er waarschijnlijk werd bijgeroepen. Ook hielp zij voor de tweede keer Ayomi al mee met haar werk, voordat zij zelf klaar was het haar werk. Ze lijkt het erg prettig te vinden om mee te helpen en is heel aanhankelijk en vrolijk.

Tussen het werken door werd er onderling wat gekletst.

Houding:

Toen het voorbeeld op tafel lag ging alle meiden vrij snel aan de slag. Het bleek duidelijk te zijn en konden aan het werk. Ze zaten rustig aan tafel te werken. Het leek er een beetje op dat het als een verplichting voelde. Ze gingen netjes aan het werk en deden wat er gevraagd werd.

Wij hebben meegedaan. Hadden een open houding, waren vriendelijk en gelijkwaardig. Dit lijkt hun de vrijheid te geven om gewoon aan de slag te gaan en niet te vragen naar goed of fout.

Procesverslag derde beeldende sessie Ma Sevana Home
--

Aanwezig: 11 meiden

Datum: 20 maart 2010

Aanbod: *onderwaterlandschap* maken.

Ieder maakt een onderwaterdier met materiaal naar keuze (waterverf, papier, oliekrijtjes, kleurpotlood). Hierbij kun je denken aan een vis, schildpad, dolfijn, walvis, krab etc. Wanneer het dier, of meerdere dieren afgerond is/zijn, dan kan deze uitgeknipt worden. Op een grote blauwe plastic vuilniszak (de 'oceaan') , die bevestigd is aan de muur, worden vervolgens alle onderwaterdieren samengebracht tot één geheel.

Algemeen:

De meiden leken blij en enthousiast om weer met ons aan de slag te gaan. Deze keer was Ms. Tharanga ook weer aanwezig, waardoor communiceren weer wat gemakkelijker was. We hadden tijdens de uitleg ook een aantal Singhalese woorden opgezocht en meegenomen in de uitleg. Daarnaast hadden we een voorbeeld met verschillende materiaaltechnieken meegenomen en deze ter plekke gedemonstreerd. De uitleg leek vrij snel duidelijk en iedereen zocht een eigen plekje in de gymzaal. Er kon gebruik gemaakt worden van verschillend materiaal en ieder kon zelf kiezen hoeveel onderwaterdieren ze wilde maken. De sfeer was gemoedelijk en geconcentreerd. Het leek ook of ze minder hun eigen werk met anderen aan het vergelijken waren wat resultaat, en waardeoordeel daarbij, betrof. Wanneer iemand klaar was kon zij haar eigen dier(en) bevestigen op de grote blauwe plastic vuilniszak die aan de muur hing. De zak stelde de oceaan voor en diende als leefomgeving voor de onderwaterdieren. De meiden zochten vol trots een plekje uit voor hun dier(en) en samen vormde het onderwaterlandschap een kleurrijk geheel. Allen gaven aan de opdracht 'great' gevonden te hebben.

Werkwijze:

Ieder ging eerst haar dier schetsen met een schetspotlood. De gum werd hierbij soms gebruikt. Vervolgens kozen zij voor een ander materiaal om hun dier kleur te geven. Oliekrijt werd daarbij het meest gebruikt. Sommigen gebruikten ook de waterverf. Er lagen ook sponsjes om mee te schilderen, maar die werden door de meiden niet gebruikt. Zij gebruikten allemaal de fijnere kwastjes om mee te schilderen. Stap voor stap werd het dier van kleur voorzien. Daarna knipten zij de dieren secuur uit en plakten deze vol trots met tape vast op de 'plastic oceaan' aan de muur.

Samenwerking:

Tijdens deze opdracht zat iedereen dicht bij elkaar, maar werkte ieder voor zichzelf. Er werd tussendoor wel wat contact met elkaar gemaakt, maar er was ook veel concentratie voor het eigen werk aanwezig. Zelfs het meisje dat alle vorige sessies ook anderen hielp richtte zich nu alleen op haar eigen werk. Het eindresultaat was een kleurrijk geheel waar alle dieren samenkwamen.

Er leek tijdens het werken en het ontstaan van het eindresultaat wederom een gevoel van saamenhorigheid te zijn.

Houding:

De meiden waren wat enthousiast, maar ook wat afwachtend in het begin. Dit resulteerde na de uitleg al snel in actie, concentratie en plezier. Ook wij waren in onze rol van therapeut wederom uitnodigend, meewerkend, gelijkwaardig en vriendelijk. Het meedoen met de opdracht lijkt voor hen de drempel tot lekker werken te verlagen. Dit vergroot voor hen, naar ons idee, ook het gevoel van gelijkwaardigheid. Ze lijken ook wat meer contact met ons te durven maken nu ze meer aan ons gewend zijn. Ze leken bij het zien van het eindresultaat, en hun eigen werk wat daarin bijdroeg, allemaal trots. Wij hadden het idee dat ze tijdens de opdracht opbloeden en de activiteit als plezierig ervaren hebben.

Aanwezigen: 10 tienermoeders

Datum: 03 april 2010

Aanbod:

Maak een tekening die je vrolijk maakt. Hiervoor kan verschillend materiaal gebruikt worden. (papier, gekleurd papier, verf, sponsjes, kwastjes, krijt, potloden, scharen, lijm)

Algemeen:

Bij binnenkomst moesten nog een paar tienermoeders eten en daar hebben we op gewacht. Met z'n alle zijn we naar de gym/new building gelopen. Nadat alle spullen waren neergelegd zijn we begonnen met de uitleg. Maak een tekening die je vrolijk maakt. Vrij snel ging iedereen aan de slag en zocht zijn eigen materiaal bij elkaar.

Ongeveer anderhalf uur heeft iedereen geconcentreerd gewerkt. Eén iemand zat alleen de rest in groepjes of in tweetallen. Eerst zijn de tienermoeders aan de slag gegaan. Nadat ze allemaal bezig waren en hun idee aan het uitwerken waren zijn de begeleiders gaan meedoen. Dit om er voor te zorgen dat ze niet als voorbeeld werden gebruikt.

Aan het einde van de activiteit zijn alle werkstukken even bij elkaar gelegd. De tienermoeders hebben ieder aan kunnen geven, via het pictogrammen papier, wat ze er van vonden. Iedereen vond het great op één na, zij vond het boring. De vorige keer liet zij weten het oké te vinden. Aan haar werkwijze is dit niet zichtbaar. Ze is geconcentreerd aan het werkt en gebruikt een hele eigen manier van werken.

Werkwijze:

Bij de uitleg is er niet meer uitgelegd dan de opdracht, maak een tekening die je vrolijk maakt en gebruik daarbij het materiaal dat je zelf wilt. Dit om te kunnen observeren wat de tienermoeders met een opdracht doen die geen richtlijnen met zich mee brengt.

Al snel gingen de tienermoeders aan de slag. Ieder pakte zo zijn eigen materiaal en ging samen zitten of alleen. Sommige wisten al snel wat ze wilde maken en andere waren nog zoekende. Met wat hulp en voorbeelden van andere tienermoeders konden ze ook aan de slag.

Er werd geconcentreerd gewerkt en ieder gebruikte zo zijn eigen materiaal. Er werd gebruik gemaakt van verf, krijt, kleurpotloden en/of gekleurd papier. Van het gekleurd papier werden er bloemen geknipt en die werden vorm gegeven in een vaas. Andere schetste eerst een tekening en vulde deze in met verf, kleurpotloden en/of krijt.

Samenwerking:

Sommige werkte samen en andere alleen. Er was een gemoedelijke sfeer waar ieder zijn eigen weg kon gaan.

Houding:

Alle tienermoeders leken snel hun weg te vinden en gingen aan de slag. Twee werkten aan een tafel en de rest zat op de grond. Ze waren rustig aan het werk.

Wij, de begeleiders, hebben gewacht met het opstarten van eigen werk. Dit om te voorkomen dat de tienermoeders ons als voorbeeld gebruikte. Nadat iedereen bezig was hebben wij ook een start gemaakt met eigen werk.

Het is van belang dat er goed wordt opgelet hoe je als begeleider in de ruimte aanwezig bent. Saskia liep soms wat rond dat als erg controlerend over kan komen. Ook meteen te hulp schieten kan te controlerend zijn. Bied ze de ruimte, tijd en laat ze hun weg erin vinden.

Procesverslag vijfde beeldende sessie Ma Sevana Home

Aanwezig: 10 meiden

Datum: 13 april 2010

Aanbod: *Maskers maken.*

Er zijn vier sjablonen van maskers. Ieder kan er hier eentje uit kiezen. Het sjabloon wordt vervolgens overgetrokken op papier. Wanneer dit gedaan is kan het masker vervolgens versierd worden met al het materiaal (stiften, linten, crêpe papier, gekleurd papier, potloden, oliekrijt, stickers, schetspotloden) wat op tafel ligt. Zo heeft ieder de mogelijkheid om een geheel 'eigen creatie' maken.

Algemeen:

De meiden leken goede zin te hebben om maskers te maken. Ze waren nieuwsgierig en probeerden voor de uitleg al verschillende sjablonen uit. Het concept van het sjabloon overtrekken begrepen ze goed. Wat ze er vervolgens mee konden leek voor sommigen wat lastiger. Met wat extra uitleg werd dit al snel duidelijk. De meiden waren geconcentreerd aan het werk. Voor sommigen leek het resultaat, in de zin dat het mooi moest zijn, weer wat belangrijker te zijn en er werd soms dan ook om bevestiging daarin gevraagd. Ieder heeft trots haar masker opgezet toen deze af was en een aantal heeft zichzelf ermee ook in de spiegel bewonderd.

Werkwijze:

Ieder zocht eerst een sjabloon uit. Er waren er vooral twee geliefd en de meiden moesten dus even wachten op elkaar, aangezien er van elk sjabloon een was. Eerst werd het sjabloon met schetspotlood omtrokken op een wit vel. Vervolgens werd de vorm met een schaar uitgeknipt. Daarna kon het decoreren beginnen! Sommigen waren hier even zoekende in, maar al snel wist ieder wel wat tussen het materiaal te vinden. De gekleurde viltstiften (nieuw in ons assortiment) leken erg geliefd. Daarnaast werden ook de gekleurde stickertjes veel als extra decoratie gebruikt. Opvallend was dat er veel effen kleuren gebruikt werden. Sommigen gebruikten meerdere kleuren en verschillende vormen zoals vlakken, stippen en lijnen.

Het resultaat was een tiental kleurrijke maskers, waarvan er geen een gelijk was. Sommigen waren qua vormgeving hetzelfde, maar dan was er wel een andere kleur gebruikt. Of er waren dezelfde kleuren gebruikt, maar de vorm van het masker was anders. Zo had ieder echt haar eigen masker.

Samenwerking:

Deze opdracht werd vooral individueel uitgewerkt.

Bij het laatste stadium, het maken van een verbinding om het masker daadwerkelijk te kunnen dragen, hielpen ze elkaar (licht gestuurd in deze richting door een van de therapeuten) met de uitleg hiervan. Degene die al klaar waren lieten zien hoe ze de verbinding gemaakt hadden en brachten op deze manier de benodigde informatie om verder te kunnen over.

Het resultaat, en het dragen van de maskers, leek bij allen een lach op het gezicht te toveren.

Houding:

De meiden waren enthousiast en hadden ook aan de begeleiders aangegeven graag iets creatiefs met ons te willen doen.

Ze starten allen snel en leken allemaal tevreden met hun eindresultaat. Ze showden hun maskers aan elkaar, aan ons als therapeut en sommigen bekeken zichzelf ook in de spiegel.

Onze houding was meer teruggetrokken, doch vriendelijk, uitnodigend en behulpzaam.

Bewust hebben wij gewacht met het maken van een start tot ieder zijn sjabloon af had en al gestart was het decoreren. Op deze manier waren ze minder bezig met ons werk als toonaangevend 'voorbeeld'.

De opdracht leek als plezierig ervaren te zijn. Negen meiden gaven aan het erg leuk gevonden te hebben, één meisje vond het oké.

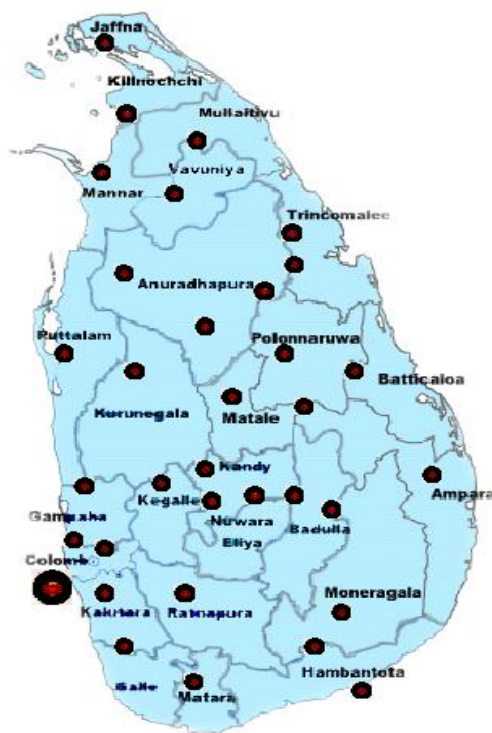
Sarvodaya

Introduction

Sarvodaya Shramadana Societies is a non-governmental, non-profit, non-sectarian, non-political people's developmental organization. Beginning in 1958 and founded by Dr. A.T. Ariyaratne, its main philosophical attributes have been derived from a Singhalese Buddhist Culture.

Nearly 50 years has passed since the foundation of Sarvodaya was laid. Today it is renowned as Sri Lanka's largest non-profit developmental organization.

Currently Sarvodaya has established 34 Districts Centres, 325 Divisional Centres and 5,000 registered village organizations recognized as Sarvodaya Shramadana Societies, serving roughly 15,000 village communities across the country.

Location of Sarvodaya District Centres

Philosophy

The word 'Sarvodaya' was originally adopted by Mahatma Gandhi who's main focus was to better the lives of all, 'Sarva' meaning all and 'Udaya' meaning the awakening. Shramadana means 'sharing' of one's time, thought and energy for the welfare of all.

Vision

Sarvodaya's vision is to see a world liberated from poverty, and a no-affluence society based upon the sharing of resources and awakening of all.

Mission

Upliftment of the living standards of the most disadvantaged people in Sri Lanka (with sharing their resources and Labour also) by preserving the traditional Sri Lanka values and culture while simultaneously promoting sustainable national well-being based on Gandhian principles of non-violence and self-denial, and fosters the ideas of participatory democracy, promoting basic human rights and environmental sustainability.

Aims

Sarvodaya has identified ten elementary and basic needs. Satisfying these needs means liberating the spirit from its own limitations and from unequal socio-economic conditions thereby developing human potential in the Buddhist sense. These basic needs are:

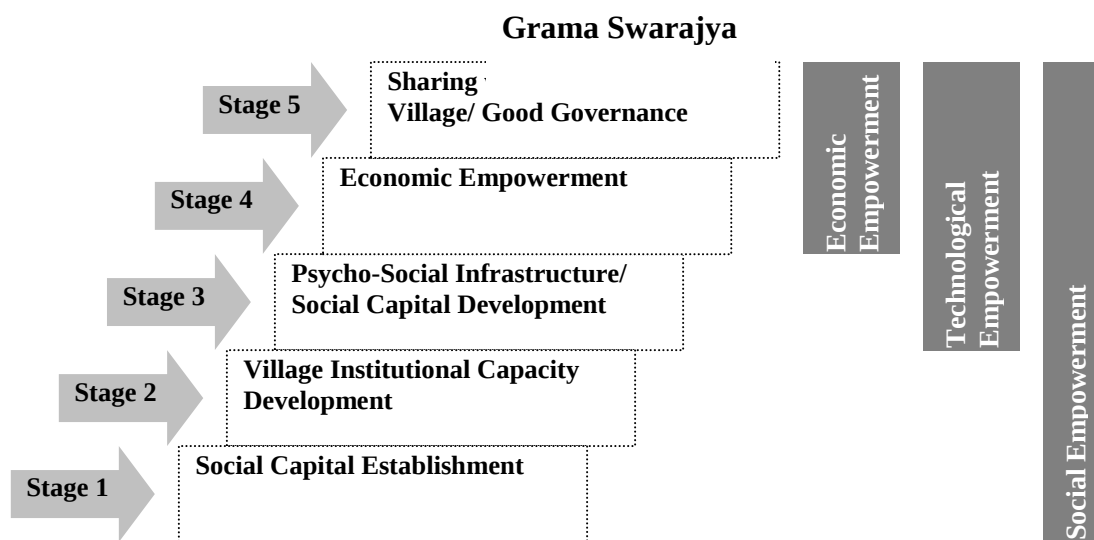
- A clean and beautiful environment

- Adequate provision of clean drinking water
- Minimal supplies of clothing
- Adequate and balanced nutrition
- Simple housing
- Basic health care
- Basic communication facilities
- A minimal supply of energy
- Holistic education
- Satisfaction of intellectual and cultural needs

This list illustrates Sarvodaya's comprehensive approach to social development. It highlights not only economic and social needs, but spiritual, moral, and cultural requirements such as cultural programs and village libraries as well.

Strategy

Sarvodaya helps villages to be Grama Swarajya (Self Governed), through five stages:

In the process to Grama Swarajya, Sarvodaya promotes Social Empowerment, Technological Empowerment and Economic Empowerment of villages.

Activities

Sarvodaya spreads the activities in following fields:

- Community Capacity Building
- Pre-School Education
- Peace
- Community Health
- Management Training
- Relief & Rehabilitation
- Gender Issues
- Legal Aid & Human Rights
- Entrepreneurship Development
- Micro Credit Program
- Gravity Water Housing
- Construction of Wells, Culverts, Latrines
- Low Cost Housing
- Biodiversity
- Environmental Protection
- Biotechnology
- Information Technology

Details

Sarvodaya promotes the vision, mission, strategy, empowerment and activities through 16 main units and 8 independent units.

Social Empowerment is promoted by:

Main Units

- 1) Social Empowerment Unit
- 2) Field Operation Unit
- 3) Community Capacity Building Unit*
- 4) 5R Unit*
- 5) Disaster Management Unit
- 6) Peace Unit
- 7) Information Technology Unit*
- 8) Community Health Unit
- 9) Biodiversity and Environment Conservation Unit
- 10) Development Communication Unit
- 11) Development Education Program*
- 12) Early Child Development Program
- 13) International Unit
- 16) Learning Resource Centre

Independent Units

- 1) Sarvodaya Women's Movement*
- 2) Sarvodaya Legal Movement*
- 3) Sarvodaya Suwasetha Sewa*
[Service Centre for Socially Disable People]
- 4) Sarvodaya Santhi Sena [Peace Brigade]*
- 5) Sarvodaya Vishva Nikethan [Meditation Centre]*
- 6) Sarvodaya Street Children and Women's
Rehabilitation Development Education Centre
- 7) Sarvodaya Bhikkhu Sewa Program
[Service Program for Monks]

Technological Empowerment is promoted by:

Independent Units

Sarvodaya Rural Technology Unit*

Economic Empowerment is promoted by:

Independent Units

SEEDS [Development Bank]*

* Leaflet is available.

1) Social Empowerment Unit

This unit coordinates monitors and evaluates the development activities in the extensive network of villages linked to the 36 district centres across the country. As the coordinating body, this unit creates awareness among all of the other specialized units.

2) Field Operation Unit

This unit coordinates all of the district, division, and village activities, such as Shramadana. In addition, this unit is responsible for registering Sarvodaya Shramadana Society.

3) Community Capacity Building Unit

The objectives of this unit are to fulfil the needs of Sarvodaya Shramadana Society by creating awareness amongst people, identifying the needs of people and providing psychological and physical infrastructure to meet those needs. This unit promotes the objective through the following programs:

- National and International Shramadana Camps
- Shramadana Society Programs
- Special Program for the North and East
- Development of Self-Reliance through Shramadana

4) 5R Unit (Relief, Rehabilitation, Reconstruction, Reconciliation, Reawakening)

This unit works to empower, and restore the quality of life in the war-affected communities of Sri Lanka, especially in the North and East. The unit strives to realize the emergence of self-sustaining communities that have completely recovered from the effects of conflict and disaster and are fully reintegrated into the mainstream of society.

Additionally, it works to enhance the well being and sustainability of the poor communities who have been affected by disaster such as war, flood and drought in the Sri Lanka by helping to build infrastructure, improve education, increase community capacity development and economic enterprise development, promote peace building, improve health care, and promote environmental protection awareness.

The following are the activities of this unit:

1. Relief & Recovery Interventions	10. Nutritional Awareness Support & Food Security
2. Community Mobilization & capacity building	11. Rehabilitation & Reconstruction in the Sectors of Water & Sanitation, Agriculture & Irrigation, Roads & Educational Infrastructure
3. Early Childhood Education Development	
4. Psychosocial & Educational Awareness	

	& Support	12.	Micro-Credit & Enterprise Development Especially for Vulnerable Groups
5.	Vocational Training	13.	Mine Awareness & Education
6.	Rehabilitation & Reconstruction of Infrastructure	14.	Special Support Program for Widows & Mine Victims
7.	Community Health Awareness, Education & Support	15.	Child Rights Awareness & Support
8.	Vocational Training	16.	Community Reconciliation
9.	Rehabilitation & Reconstruction of Infrastructure		

5) Disaster Management Unit

This unit works in those areas affected by natural disasters such as flood, tsunami, cyclone or land subsistence. Sri Lanka and Sarvodaya learned many lessons from the tsunami disaster. This unit strives to incorporate these lessons by gathering the information necessary to prepare for sudden disasters. This unit is also responsible for the total reconstruction of 226 villages with the key priorities being housing, resettlement and reconstruction. This unit envisions a long-term recovery program of about 3-5 years.

6) Peace Unit

The vision of this unit is to end the war and to end the economic, social and political causes that perpetuate war and violence. The strategies are:

- Promote ethnic harmony and peace between different communities by expanding the consciousness of peace
- Specifically mobilize grassroots efforts to end the war
- Rebuild villages in the Northern and Eastern Province of Sri Lanka through collective action by linking them to villages in the South
- Transform the political structure to make the future Sri Lankan State a federation of self-governed communities

The unit approaches this vision from three aspects- consciousness, economics and politics. The following are activities to approach these three aspects:

Consciousness Development

- Peace Meditation
- Dissemination of Sarvodaya Peace Plan
- Cross-cultural Dialog Activities
- Emotional Shramadana
- Amity Camps
- Women's Peace Strategy
- Mutual Exchanges
- Cultural, Arts and Spiritual Activities

Economic Development

- Research Northern and Southern Dry Zone Development Strategy
- Accelerate Village Banking in North and East
- Focus and Expand Sarvodaya Activities in North and East

Political Development

- Facilitate Local Democratic Action
- Establish Local Human Rights Monitors
- Develop Village Self-reliance

7) Information Technology Unit

The vision of this unit is to build an enabling, grassroots technology environment so that communities can be connected with the global development efforts by utilizing the modes of Internet Communication Technology (ICT). The tools of ICT will make it easier for the village community to build linkages, access information to make their own choices, create appealing voices and ultimately become prudent decision makers to satisfy their secondary and tertiary needs in an economically competitive world. The strategies are:

- Promote info-culture at the grassroots level;
- Establish a network of telecentres and affiliated connection nodes to provide the ICT connectivity;
- Establish knowledge-sharing networks to ensure the transfer of knowledge between communities;
- Develop and promote Information Technology (IT) for low-cost options in ICT.

8) Community Health Unit

The aim of this unit is to provide a sustainable community health services scheme capable of catering to basic human needs. The objectives are: identifying the health needs of the community; strengthening the awareness, attitudes and skills at all levels of the health services; strengthening communication about community health development, providing

information regarding essential health services and focusing on such services, and developing community health services as a foundation for a healthy nation. This unit achieves these objectives through the following programs:

- Prevention of communicable and non-communicable diseases;
- Reproductive health education;
- Skills development programs in the associated social and scientific fields;
- HIV/AIDS, tuberculosis and malaria prevention education

9) Biodiversity and Environment Conservation Unit

It is this unit's duty to preserve Sri Lanka's rich biodiversity and ecology. Activities of this unit are:

- Conservation of biodiversity and protection of the environment through community participation;
- Training for coordinators in biodiversity conservation;
- Exhibitions and competitions on the importance of biodiversity;
- Creating awareness by designing, printing and distributing literature on the subject;

10) Development Communication Unit

The main responsibility of this unit is to provide accurate and timely coverage of Sarvodaya's wide-ranging activities and to create community awareness of such activities via the mass media. To achieve these goals, the specific objectives are:

- Creating multimedia presentations about development activities;
- Raising youth awareness in media literacy and how to appreciate its value;
- Liaising with the media to provide coverage of Sarvodaya services and special events;
- Contributing to the Sarvodaya newspaper;
- Operating libraries and resources centres at all levels - national and local

11) Development Education Program

These programs are conducted both at the Headquarters and at the village level, and provide educational training for Sri Lankans at foreigners from three locations:

- Education Institute at Bandaragama;
- Sarvodaya Living and Learning Centre;
- Sarvodaya Organic Farm at Saliyapura

12) Early Child Development Program

This unit identifies methodologies to facilitate a child's total development from birth to 16 years of age. Through the motivation of preschool teachers and parents, and the provision of training and assistance to them, this unit tries to create a suitable environment for the fulfilment of health, nutritional, intellectual and socio-ethical needs of a child. In addition, this unit organizes children's group activities to unlock a child's creativity and leadership abilities through cultural, religious and psychosocial development.

13) One World One People Unit

This unit is affiliated with the Social Empowerment Unit. It is closely linked to services at the field level. The One World One People Association (OWOP), based in Tokyo, Japan, is a non-profit organization engaged in volunteer activities and cross-cultural exchanges. Having identified with Sarvodaya's vision and sharing a common platform of principles, OWOP has extended its patronage to a variety of Sarvodaya activities and helped to uplift the living standards of the rural people. The services offered by OWOP are:

- Construction of multi-purpose service centres and pre-school buildings;
- Construction of agro-wells;
- Contributions to the Home Gardening Project;
- Provision of scholarships for selected students;
- Implementation of innovative programs;
- Organization of training programs and provision of resources and technical support;
- Recruitment of service volunteers in Japan;
- Organization of study tours to Sarvodaya;
- Provision of facilities for children affected by disasters;
- Sponsorship of Sarvodaya programs in the North and East;
- Construction of Sarvodaya multi-purpose Service Centres;
- Training programs;
- Library development

14) International Unit

This unit coordinates all services in connection with visits of overseas guests and volunteers to Sarvodaya. It also handles all logistical arrangements for Sarvodaya-linked international workshops and seminars held in Sri Lanka.

Mission:

The International Unit supports the mission of Sarvodaya by providing opportunities to study and participate in daily life and development projects in Sri Lanka and support the concept of global awakening as envisioned by Sarvodaya

Services:

- Arrange educational tours and village-based exploration programmes for overseas university students and groups
- Coordinate programmes for volunteers by finding suitable places in Sarvodaya units based upon their education, experiences, and requirements
- Coordinate international conferences and meetings within Sarvodaya and Sri Lanka
- Handle all logistical arrangements for overseas volunteers and groups
- Provide advice and guidance to volunteers and groups concerning visa issues
- To assist overseas volunteers to discover the cultural and ethnic richness of Sri Lanka through travel and sightseeing.

15) (Applied Researched Unit)

This unit is responsible for qualitative and quantitative appraisal of programs, identification of any limitations and shortcomings and assistance to the programs to enable them to operate more efficiently and effectively in the future. This unit is normally closed.

16) Sarvodaya Women's Movement

The movement seeks to provide women with opportunity and direction so they can assume their rightful place in society and realize their aspirations, hopes and strengths. The aims of the movement are:

- To realize the greater contribution of women in the empowerment of the family and to develop the country by strengthening the innate capabilities of women;
- To empower women by generating awareness among them, building their capabilities, assisting them to acquire knowledge and skills, and enabling them to be more self-reliant and responsible;
- To eliminate distinctions of class, race or social status, and to bring about the spiritual awakening of communities based on all the major faiths of Sri Lanka
- To bring about the total development of women as mothers, social workers, income generators and spiritual leaders

Activities to accomplish these goals are:

- Skill Training for Self-employment
- Rehabilitation of Street Women and Children
- Rehabilitation Program for Young Women out of Probation Care
- Bank Loans to women for Viable Projects
- Trickle-up Programme
- Family International Link-up Program
- Organic Farming for Women in Disadvantaged Localities
- Training for Trainers for Elimination of Violence against Women
- Learning Centre Program
- Gender Sensitization

17) Sarvodaya Legal Movement

This legally independent movement operates by coordinating the services of volunteer lawyers who offer free legal mediation and advice to clients at the movement headquarters and at the district centres. This unit has programs in 22 districts and provides free legal advice, knowledge of the country's legal systems, legal protection, and increases awareness of human rights in general and women's right and children's rights specifically. To make legal aid more easily accessible to the public, this unit conducts clinics that take legal aid into the very homes of the people they serve. Using the volunteered services of lawyers, policemen, labour, officers and Grama Niladharis (government representatives in the villages), the movement coordinators conduct long legal aid workshops over several years.

**18) Sarvodaya Suwasetha Sewa
[Service Centre for Socially Disable People]**

Sarvodaya Suwasetha sewa society is an autonomous legal entity within the Lanka Jathika Sarvodaya Shramadana Sangamanya. Since its inception, the Suwasetha has strived to live up to its name by implementing programs and services to bring solace to those in need. At present Suwasetha has 20 units, offering services to hundreds of individuals from most disadvantaged sectors.

The Suwasetha Development Programs responds to the needs of the people. The Society directs its work towards all sectors of the population- children, young and old, malnourished babies/ infants and disabled. Most services provide residential homes for orphaned and destitute children that guarantee the safety, care and love.

19) Sarvodaya Santhi Sena [Peace Brigade]

The main objectives of Shanthi Sena Sansadaya are to develop effective community leadership skills among youth by awakening their personality, training them in discipline and self reliance, teaching them skills useful to their communities and to themselves, and promoting their physical, mental and spiritual development. Secondly, the unit provides training in non-violent action and education in peace efforts, and offers a wide range of activities with a view to bringing about the harmonious integration of all communities and religious faiths, irrespective of caste, creed or nationality.

Additionally, the unit promotes peace, cooperation and harmony amongst all communities in Sri Lanka through the development of positive attitude and values; promotes environmental protection through the organization and motivation of youth groups; and promotes emergency preparedness through training in first aid, disaster relief and emergency care.

20) Sarvodaya Vishva Nikethan [Meditation Centre]

This centre is geared towards helping individuals develop their natural faculties to bring about personal well-being and societal stability. Unlike many places of worship or mind-training, however, this centre is focused outward as well as inward. Its holistic approach to healing the mind, healing the society and healing the environment reflects the aspirations of the Sarvodaya Shramadana Movement from which it derives.

21) Sarvodaya Street Children and Women's Rehabilitation Development Education Centre

This centre located in Borella, an hours drive from Sarvodaya Headquarters, helps street children find new dignity and a new way of life, and provides some assistance to the parents of street children to motivate them to help themselves and their children. The activities of this unit are:

- Preschool educational program;
- Literacy programs for those who do not attend schools;
- Vocational training for youth to improve their skills and abilities;
- Cultural programs;
- Spiritual awareness programs;
- Health camps and awareness raising programs;
- Special education classes;
- Promoting thrift and savings habits

22) Sarvodaya Bhikkhu Sewa Program [Service Program for Monks]

The Bhikkhu Sewa program is conducted under the supervision of and with the assistance of some of the key patrons of the Sarvodaya Sangha Sammelanaya [monk association]. This program provides monks and Sunday school teachers with religious knowledge and teaching skills. The program is promoted by Ven. Bodhananada Thero and held at the Pathakada Bhikkhu Training Centre in Pelmadulla, Ratnapura.

23) Sarvodaya Sawan Sahana Sewa [Dr. Reijntjes School for the Deaf]

This school was established by Ms. Tineke de Silva-Nijkamp who was a teacher at a deaf school in the Netherlands. The school provides 100 pupils from 6 to 18 years of age with the free-of charge education.

24) Learning Resource Centre

This centre is the outcome of a series of events that linked with the Asia-Pacific Cultural Centre for UNESCO (ACCU), a non-profit organization established in 1971 in Tokyo, Japan. ACCU has been working for the promotion of mutual understanding and cultural co-operation among people in Asia and the Pacific by implementing various programs in the

fields of literacy promotion, culture, and book development.

25) Sarvodaya Rural Technology Unit

This unit joins with the poorer sections of the rural communities to satisfy their basic needs by infrastructure development activities in the village, and in that process strengthens their institutional skills in order to act cohesively and progressively in the fulfilment of their basic needs. The objectives are:

- Improving the health conditions of the villagers by providing pure drinking water within a reasonable distance using sustainable methods and introducing proper sanitation methods to households
- Promoting social mobilization, participation and self-management of the poor in the village communities by means of projects implemented by this unit
- Reducing the environmental hazards by promoting safe, alternative energy options

Their activities are:

- Construction of Gravity Water Supply Schemes
- Construction of Wells
- Construction of Latrines
- Construction of Culverts/ Footbridges
- Promotion of Solar Photovoltaics

26) SEEDS [Development Bank]

SEEDS stands for Sarvodaya Economic Enterprise Development Services. The mission of SEEDS is to help Sarvodaya Shramadana Society members improve their livelihood by means of timely credit to start small enterprises or other income-generating activities. To best serve the communities concerned, SEEDS introduced a credit-plus package of services including micro-finance, business development services and capacity building. SEEDS is divided into three divisions to promote their activities:

- Banking Division
This division coordinates all of the development banks which are located in Sarvodaya Shramadana Villages.
- Training Division
The prime responsibility of this division is to design development and training programs aimed at strengthening institutions as well as individual capacities.
- Enterprise Service Division
This division helps Sarvodaya Shramadana Society members to develop their micro-enterprises as viable business ventures.

Partnerships

Sarvodaya gratefully acknowledges the support from all partners, both local and international, whose contributions help to sustain its diverse programs and projects.

Overseas Organizations

● Arigatou Foundation	Japan	● Niwano Peace Foundation	Japan
● Dr. Raijntjes Foundation	Netherlands	● Northern University of Illinois	United States
● FLASH Foundation	Netherlands	● Novartis Foundation for Sustainable Development	Switzerland
● Global Ecovillage Network	Denmark	● Novib –The Netherlands	Netherlands
● Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria	Switzerland	● Organization for Sustainable Development	
● Helveras	Switzerland	● One World One People	
● Hope for Children		● Risho-Kosei-Kai	
● Japan Asia Friendship Society		● Wild Geese Foundation	
● KIND Organization		● World University Service of Canada	
● Liliyana Fund		● Zen Zen Association	
● Nature Spirit			
● Nippon Foundation			

Sarvodaya International

- Sarvodaya Bewgnan
- Sarvodaya USA
- Vereniging Sarvodaya Twente

Foreign Diplomatic Missions

- Embassy of England
- Embassy of Japan
- Embassy of Sweden
- Royal Netherlands Embassy

United Nations Agencies

Bilateral & Humanitarian Aid Agencies

- International Labour Organization [ILO]
- United Nations Children's Fund [UNICEF]
- United Nations High Commissioner for Refugees [UNHCR]
- United Nations Population Fund [UNFPA]
- United Nations Development Program [UNDP]
- Swedish International Development Agency [SIDA]
- Australian Agency for International Development [AUSAID]
- Canadian International Development Agency [CIDA]
- United States Agency for International Development [USAID]
- Danish Refugee Council

Government and Non-Government Organizations in Sri Lanka

- Alcohol and Drug Information Centre [ADIC]
- Care Sri Lanka
- Department of Probation and Child Care Services
- Department of Social Services
- District and Divisional Secretariats
- Family Planning Association of Sri Lanka
- Help Age Sri Lanka
- Lions Clubs of Sri Lanka
- National Peace Council
- Overseas School, Battaramulla, Pelawatte
- People's Action for Free and Fair Elections [PAFFREL]
- Rotary Clubs of Sri Lanka

Bijlage 4

Samenvatting praktijkonderzoek- Nederlandse en Engelse versie

Samenvatting praktijkonderzoek 'Tienermoeders in BEELD 2010' verricht door Saskia Smits en Ayomi Tegelaar, creatieve therapie beeldend studenten aan de Hogeschool van Utrecht

In het Ma Sevana Home in Sri Lanka verblijven momenteel twaalf (aanstaande) tienermoeders, die door ernstig traumatische ervaringen (verkrachting en/of seksueel misbruik) ongewild zwanger zijn geraakt. Door de maatschappij worden zij, als ongehuwde zwangere vrouw zijnde, verstoten waardoor zij er alleen voorstaan. Voor hen bestaat de mogelijkheid tot opvang in het Ma Sevana Home waar zij de nodige bescherming, (medische)zorg en educatie ontvangen.

Het programma aanbod in het Ma Sevana Home, wat zich voornamelijk richt op educatie, biedt momenteel weinig ruimte voor ontspanning, plezier mogen/kunnen ervaren en het maken van eigen keuzes, iets waar vanuit de tienermoeders wel behoefte aan is.

Onderzocht is, door middel van een zorgvuldig overwogen en uitgevoerd praktijkexperiment en literatuurstudie, hoe beeldende therapie op het gebied van therapeutische houding, werkwijze, inzet van beeldende middelen binnen de culturele Sri Lankaanse context een bijdrage kon leveren aan het bestaande programma in het Ma Sevana Home.

Gesteld kan worden dat beeldende therapie zeer geschikt voor inzet is bevonden in het Ma Sevana Home mits dit op de volgende wijze wordt gedaan:

Beeldende therapie kan op een supportieve steunende manier ingezet worden waarbij een empathische, uitnodigende, gelijkwaardige, meewerkende en respectvolle therapeutische houding gehanteerd wordt.

Deze ondersteuning is van belang voor het creëren van een gevoel van veiligheid en vertrouwen, waardoor contactgroei en ontwikkeling binnen het medium mogelijk is. De focus dient in eerste instantie te liggen op het creëren van ontspanning, plezier en keuzevrijheid.

Beeldende middelen dienen op een gestructureerde, maar wel openleggende themagerichte wijze te worden ingezet, waar het concreet gaat om beeldende opdrachten, waarbinnen de tienermoeder de vrijheid heeft tot eigen (materiaal) keuze en vormgeving.

Geschikt bevonden materiaal is materiaal wat herkenbaar, veilig, eenvoudig hanteerbaar, kleurrijk, relatief goedkoop en gemakkelijk verkrijgbaar is zoals kleurpotloden, verf, crêpe papier en oliepastel.

De opbouw van de beeldende sessie dient constant te zijn en voorzien te zijn van een heldere concrete uitleg bij start, een uitvoeringsfase en een evaluatiemoment waarbij het beeldend werk en de beleving zichtbaar gemaakt kunnen worden.

Binnen de Sri Lankaanse cultuur is het, ondanks de (nog) weinige positionering van beeldende therapie, goed mogelijk gebleken om beeldende therapie binnen de context van het Ma Sevana Home op de hierboven beschreven wijze in te zetten.

Door middel van het ideeënboekje wat naar aanleiding van dit onderzoek ontworpen is (het praktijkproject), wordt de mogelijkheid geboden aan het Ma Sevana Home om zelfstandig het beeldend aanbod te kunnen continueren.

Summary of the practical research 'teenage mothers in the picture' by Saskia Smits and Ayomi Tegelaar, Art Therapy students at the academy of Utrecht, the Netherlands.

In the Ma Sevana Home in Sri Lanka are now twelve teenage mothers staying, who are pregnant because of severe traumatic experiences like rape or sexual abuse.

As an unmarried pregnant women they were abandoned by society. For them there is an opportunity for shelter in the Ma Sevana Home where they will get the protection, (medical) care and education they need.

The program in the Ma Sevana Home , which is mainly focused on education, now they don't offer that much space for relaxation, pleasure and the opportunity for making their own choices, something the teenage mothers do feel the need for.

Research have shown; through well thought practical experiment and literature study, in which way art therapy on the areas of therapeutic attitude, work method, use of art means within the cultural Srilankan context. This result shows that it can be an useful add to the existing program in the Ma Sevana Home.

There can be concluded that art therapy is a good method to use in the Ma Sevana Home if it is proceeded in the following way:

Art therapy can be used in a supportive way which concluded an emphatic, inviting, equipollence, cooperative and respectful therapeutic attitude.

This support is important to create a feeling of security and trust, by which contact grows and development within the medium is possible.

At first the focus should be to create relaxation, pleasure and freedom of choice.

Art means should be used in a structured, but also free way, specifically art activities which offer the teenage mothers the freedom of choosing their own material and way of expression.

Approved art material is material that is recognizable, save, easy to be used, colorful, relative inexpensive and easily obtainable such as color pencils, paint, crepe paper and oil pastel.

The structure of the art session has to be consistent and has to include a concrete instruction at the start, an implementation and an evaluation whereby the art work and the experience can be shown.

There is a good possibility to use art therapy in the Ma Sevana Home in the above describing way, despite the low positioning of art therapy in the Srilankan culture.

By the use of the art idea book, which was created on account of this research, the possibility will be offered to independently contain this art therapy program in the Ma Sevana home.